

Latvijas Konverģences programma 2011-2014

2011. gada aprīlis

FMProg_29042011_LV_Konverģences_programma_2011-2014

Saturs

1.	Vispārējās ekonomiskās politikas vadlīnijas un mērķi.....	3
2.	Ekonomiskā situācija.....	5
	2.1. Pašreizējā ekonomiskā attīstība.....	5
	2.2. Makroekonomiskās attīstības scenārijs.....	5
	2.2.1. Reālais sektors.....	6
	2.2.2. Ārējais sektors.....	12
	2.4. Monetārā un valūtas kursa politika, dalība Valūtas kursa mehānismā II	13
	2.4.1. Monetārā un valūtas kursa politika.....	13
	2.4.2. Pasākumi Valūtas kursa mehānisma II ietvaros.....	14
3.	Strukturālo reformu ietekme uz tautsaimniecību un valsts finansēm.....	17
	3.5.1. Valsts konkurētspējas veicināšana.....	17
	3.5.2. Valsts pārvaldības sistēmas attīstība.....	20
	3.5.3. Sabalansēta sociālā sistēma.....	21
4.	Vispārējās valdības budžeta bilance un parāds.....	24
	4.1. Fiskālā politika un vispārējās valdības budžeta bilance.....	24
	4.1.1. Budžeta izpilde.....	24
	4.1.2. Fiskālās politikas mērķi turpmākajam periodam.....	25
	4.1.3. Fiskālā konsolidācija.....	25
	4.2. Vidēja termiņa mērķis un strukturālā bilance.....	28
	4.3. Valdības parāda vidējā termiņa attīstības tendences.....	30
	4.4. Progress pārmērīga budžeta deficīta novēršanā.....	33
	4.5. Vidēja termiņa budžeta attīstības scenārijs.....	34
5.	Jutīguma analīze un salīdzinājums.....	36
	5.1. Makroekonomiskā scenārija riski.....	36
	5.2. Jutīguma analīze.....	37
6.	Salīdzinājums ar 2009.gada programmu.....	39
7.	Valsts finanšu kvalitāte.....	42
	7.1. Valsts budžeta līdzekļu efektivitāte un izlietojuma kontrole.....	42
	7.2. Ieņēmumu struktūras un sistēmas efektivitāte.....	43
8.	Valsts finanšu ilgtspēja.....	52
9.	Valsts finanšu institucionālās iezīmes.....	57
	9.1. Valsts budžeta noteikumu ieviešana.....	57
	9.2. Budžeta procedūras, t.sk. valsts finanšu statistikas pārvalde.....	58
	9.2.1. Budžeta procedūras.....	58
	9.2.2. Valsts finanšu statistikas pārvaldība.....	60
	9.3. Citas institucionālās attīstības attiecībā uz valsts finansēm.....	62
	9.4. Vidējā termiņa budžeta plānošana.....	63
	Pielikumi.....	64

1. Vispārējās ekonomiskās politikas vadlīnijas un mērķi

Latvijas Konverģences programma ir vidēja termiņa politikas dokuments, kas raksturo Latvijas fiskālo politiku 2011. - 2014. gadam un ir sagatavota, vadoties pēc Stabilitātes un izaugsmes pakta ieviešanas nosacījumiem. Latvijas Konverģences programma ir vērsta uz stingras un ilgtspējīgas fiskālās politikas īstenošanu un makroekonomiskās stabilitātes nodrošināšanu. Ņemot vērā to, ka ar šo gadu ir uzsāks Eiropas semestris, Konverģences programma ir mērķtiecīgi veidota tā, lai tā būtu saskaņota ar Latvijas Nacionālo reformu programmu un tajā iekļautajiem pasākumiem.

Latvijas Konverģences programma satur arī atsevišķus pasākumus, kas demonstrē Latvijas uzņemtās saistības līdz ar pievienošanos Eiro Plus paktam, piemēram, Fiskālās disciplīnas likumprojekta un plānoto grozījumu Satversmē virzīšana.

Attiecībā uz iepriekšējā periodā sagatavoto Latvijas Konverģences programmu ES Padome 2010. gada 24. aprīlī bija apstiprinājusi aicinājumu Latvijai veikt virkni pasākumu, lai nodrošinātu ilgtspējīgu konverģenci un veiksmīgu dalību Valūtas kursa mehānismā II. Šajā kontekstā valdība ir veikusi tādus pasākumus kā turpmāka fiskālā konsolidācija, fiskālās pārvaldības stiprināšana, ES fondu apguves veicināšana un ekonomikas izaugsmes sekmēšana. Kopumā uzskatām, ka Latvijas rīcība ir bijusi vērsta uz sekmīgu ES Padomes ieteikumu ieviešanu.

Tāpat jāatzīmē, ka pēc ES Padomes 2009. gada 7. jūlijā ierosinātās Pārmērīga budžeta deficīta procedūras, 2010. gada sākumā tika izvērtēti īstenotie budžeta situāciju stabilizējošie pasākumi un tie tika atzīti par efektīviem, jo devuši atbilstošus rezultātus pārmērīga budžeta deficīta novēršanā, kā rezultātā ES Padome ekonomikas un finanšu jautājumos 2010. gada februārī lēma, ka pasākumi saistībā ar pārmērīga deficīta novēršanas procedūru nav nepieciešami.

Jaunās Latvijas Konverģences programmas no 2011. līdz 2014. gadam pamatā ir piesardzīgs makroekonomiskās attīstības scenārijs, kas tika izmantots arī sagatavojot grozījumus Likumā par valsts budžetu 2011. gadam, lai īstenotu papildu fiskālo konsolidāciju ar ilgtspējīgiem un kvalitatīviem pasākumiem. Pamatojoties uz makroekonomiskās attīstības scenāriju un nepieciešamību turpināt budžeta bilances stabilizāciju turpmākajos gados, ir apstiprināti fiskālie mērķi turpmākajiem trīs gadiem, t.i. nodrošināt budžeta deficītu 2012. gadā zem 3 %, bet ar mērķi tiekties uz budžeta deficītu 2,5 % apmērā no IKP, zem 1,9% no IKP 2013.gadā un zem 1,1 % no IKP 2014. gadā.

Šie fiskālie mērķi ir uzskatāmi par būtisku priekšnoteikumu, lai Latvija īstenotu tās stratēģisko mērķi – ieviest eiro ar 2014. gada 1. janvāri. Lai nodrošinātu atbilstību visiem iestāšanās eiro zonā kritērijiem, kā arī demonstrētu Latvijas realizēto politiku kvalitāti un ilgtspēju, Latvija ir stingri apņēmusies realizēt pret-ciklisku fiskālo politiku, uzturēt stabilu un labi funkcionējošu finanšu sektoru, nodrošināt efektīvu un caurskatāmu ES fondu apguvi, turpināt strukturālās reformas tādās jomās kā izglītība, nodarbinātība, valsts aktīvu pārvaldība, valsts sektora pārvalde, uzņēmējdarbības vide, valsts iepirkums, sociālā budžeta ilgtspēja un citās jomās.

Finanšu sektora stabilitātes nodrošināšana ir svarīgs nosacījums ekonomikas izaugsmes atjaunošanai. 2010. gadā finanšu stabilitātes riski ir mazinājušies un situācija finanšu sektorā kopumā ir stabilizējusies. Bankas ir spējušas absorbēt zaudējumus, palielināt kapitāla pietiekamības līmeni un uzlabot likviditātes rādītājus. Pakāpeniski samazinājies banku izveidoto uzkrājumu nedrošajiem kredītiem atlikums. 2010. gada nogalē turpināja sarukt kredītu ar maksājumu kavējumiem atlikums. Tāpat ir palielinājies latu noguldījumu īpatsvars kopējos noguldījumos, kas liecina par iedzīvotāju uzticības atjaunošanos nacionālajai valūtai un bankām. Lai turpmāk nodrošinātu finanšu stabilitāti, tiks pilnveidota banku darbības regulējuma tiesiskā bāze, stiprinot banku kapitāla bāzi un likviditātes prasības, tāpat tiks turpināts darbs pie Valsts akciju sabiedrība „Latvijas Hipotēku un zemes banka” pārveides plāna un akciju sabiedrību „Parex banka” un „Citadeles banka” restrukturizācijas plāna ieviešanas.

Papildu tam, uzlabojumi valsts ekonomiskajā un finanšu situācijā ir radījuši labvēlīgus nosacījumus tam, lai valdība varētu pakāpeniski atgriezties starptautiskajos kapitāla tirgos.

Latvija līdz 2011. gada beigām plāno sekmīgi noslēgt starptautisko aizņēmuma programmu, īstenojot Latvijas ekonomikas stabilizācijas un izaugsmes atjaunošanas programmu, un arī turpmāk ieviesīs Latvijas Stratēģiskās attīstības plānā 2010. – 2013. gadam noteiktos vidēja termiņa rīcības virzienus noteikto prioritāšu ietvaros: ekonomikas izaugsme, sociālā drošība un publiskās pārvaldes efektivitāte un pakalpojumi.

Latvijas Konverģences programma 2011. - 2014. gadam kā politikas plānošanas dokuments ir apstiprināta Ministru kabinetā, prezentēta un izskatīta atbilstošajās Saeimas komisijās. Programma un par to Latvijai sniegtie ES Padomes ieteikumi būs pamats turpmākajam darbam pie 2012. gada valsts budžeta sagatavošanas.

2. Ekonomiskā situācija

2.1. Pašreizējā ekonomiskā attīstība

Latvijas ekonomikā pēc septiņiem recesijā pavadītiem ceturkšņiem 2009. gada beigās ir atjaunojusies izaugsme, ko nodrošinājuši gan ekonomikas stabilizācijas un iekšējās devalvācijas pasākumi, gan labvēlīgā situācija ārējos tirgos, palielinot pieprasījumu pēc Latvijas eksporta precēm un pakalpojumiem. 2010. gada pirmajā ceturksnī, salīdzinot ar iepriekšējo ceturksni, IKP pēc sezonāli izlīdzinātiem datiem ir palielinājies par 0,2%, otrajā ceturksnī – par 0,6%, trešajā ceturksnī – par 1,6% un ceturtajā ceturksnī – par 1,1%. Trešajā ceturksnī izaugsme ir atjaunojusies arī gada griezumā un ceturtajā ceturksnī tā sasniedza 3,6%.

Lai gan ekonomikas lejupslīde ir pārvarēta un paredzams, ka 2011. gadā IKP pieaugums sasniegs jau 3,3%, pastāv vairāki iekšējās un ārējās vides riski, kas var negatīvi ietekmēt Latvijas turpmāko ekonomisko attīstību. Ja sākotnēji galvenais ekonomiskās izaugsmes dzinējspēks bija eksports, turpmāk līdzās ārējam sektoram IKP pieaugumu jānodrošina arī privātajam patēriņam un uzņēmumu investīcijām, kamēr sabiedriskais patēriņš līdz ar īstenotajiem konsolidācijas pasākumiem līdz 2012. gadam turpinās samazināties. Līdz ar ekonomiskās lejupslīdes pārvarēšanu notiek arī izmaiņas ekonomikas nozaru struktūrā, lielāku īpatsvaru iegūstot rūpniecībai, kamēr būvniecības un tirdzniecības neatbilstoši augstais īpatsvars ir sācis samazināties.

Paaugstinoties ekonomiskajai aktivitātei, pakāpeniski uzlabojas situācija darba tirgū. Darba meklētāju īpatsvars pēc darbaspēka apsekojuma datiem no 2010. gada pirmajā ceturksnī sasniegtā 20,4% maksimuma ceturtajā ceturksnī ir samazinājies līdz 16,9% un attiecīgi ir sarucis arī reģistrētā bezdarba līmenis, no 17,3% martā samazinoties līdz 14,3% gada beigās. Tajā pašā laikā pasaules tirgus cenu un nodokļu paaugstināšanas ietekmē ir sākusi palielināties inflācija, kuras tālāku pieaugumu šobrīd vēl ierobežo vājais iekšzemes pieprasījums.

Investoriem pakāpeniski atgūstot uzticību Latvijas ekonomikai, 2010. gadā ievērojami mazinājusies spriedze finanšu tirgū. Lata procentu likmes starpbanku tirgū samazinājušās zem eiro likmju līmeņa, un ievērojami sarukušas Latvijas kredītriska mijmaiņas līgumu (CDS) cenas. Maksājumu bilancē tekošā konta deficītu nomainījis neliels pārpalikums, samazinot privātā sektora ārējo parādu, un Latvijas ekonomiskās un finanšu tirgus situācijas uzlabošanās atspoguļojusies valsts kredītreitinga pacelšanā un tā perspektīvas uzlabošanā, ko veikušas reitingu aģentūras „*Standard & Poor's*”, „*Rating and Investment Information*” un „*Fitch Ratings*”.

2.2. Makroekonomiskās attīstības scenārijs

Pēc 2009. gadā piedzīvotā ievērojamā IKP krituma, 2010. gadā situācija stabilizējās un bija vērojamas būtiskas pārmaiņas Latvijas tautsaimniecībā. Ievērojami uzlabojās Latvijas konkurētspēja, ekonomikā ir mazinājies iekšējā patēriņa īpatsvars, bet pieauga eksporta īpatsvars.

Makroekonomiskās attīstības scenārijs paredz, ka sākot ar 2011. gadu Latvijas tautsaimniecība atgriežas pie izaugsmes gada griezumā, ko noteiks krīzes laikā uzlabotā konkurētspējas pozīcija un konsekventa budžeta deficīta samazināšana. Tas ļaus Latvijai uzlabot investīciju piesaisti, lai arī turpmāk nodrošinātu eksporta nozaru attīstību un eksporta apjomu pieaugumu. Vidējā termiņā izaugsme galvenokārt balstīsies uz produktivitātes pieaugumu, savukārt darba tirgū saglabāsies būtisks darbaspēka piedāvājuma pārpalikums.

Sākot ar 2011. gadu, scenārijs paredz IKP pieaugumu, kas programmas periodā tuvosies potenciālajam līmenim.

2.1. tabula. Izaugsme un ar to saistītie faktori

	EKS Kods	2010	2010	2011	2012	2013	2014
		milj. latu	Pieaugums %				
1. IKP 2000. gada cenās	B1*g	6805,0	-0,3	3,3	4,0	4,0	4,0
2. IKP faktiskajās cenās	B1*g	12735,9	-2,7	5,3	5,3	6,0	6,1
IKP pēc izlietojuma 2000. gada cenās							
3. Privātais patēriņš	P3	4526,2	-0,1	3,0	4,0	4,0	4,0
4. Sabiedriskais patēriņš	P3	989,4	-11,0	-1,5	-1,0	1,0	2,0
5. Kopējā pamatkapitālā veidošana	P51	1361,0	-19,5	11,0	10,3	8,9	8,1
6. Krājumu pārmaiņas un vērtslietu iegāde	P52+P53		-130,4	-3,5	-3,5	-3,2	-0,1
7. Eksports	P6	3516,8	10,3	5,1	5,0	5,0	5,0
8. Imports	P7	3680,1	8,6	6,1	6,0	6,1	6,1
Ieguldījums IKP izaugsme							
9. Kopējais iekšzemes pieprasījums		-	-6,7	4,0	4,7	4,8	4,9
10. Krājumu pārmaiņas un vērtslietu iegāde	P52+P53	-	5,8	0,0	0,0	0,0	0,0
11. Preču un pakalpojumu ārējā sektora bilance	B11	-	0,6	-0,6	-0,7	-0,8	-0,9

Būtiskākie izaugsmi ierobežojošie faktori vidējā termiņā būs ierobežota kreditēšana un liels uzkrātais parāda līmenis, augstais bezdarbs un darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma neatbilstība, kā arī zema investīciju līmenis zinātnē un inovācijās.

2.2.1. Reālais sektors

IKP salīdzināmās cenās 2010. gadā atbilstoši samazinājās par 0,3%, bet 2011. gadā jau gaidāma izaugsme 3,3% apmērā. 2011. gadā izaugsmes avoti galvenokārt būs ražošanas apjomu pieaugums apstrādes rūpniecībā un eksporta apjomu kāpums. Šobrīd rūpniecībā jaudu noslodzes līmenis tuvojas pirmskrīzes līmenim, līdz ar to uzņēmējiem būs nepieciešams papildus investīcijas, lai nodrošinātu turpmāku izlaides pieprasījumu. Paredzams, ka 2011. gadā privātais patēriņš saglabāsies vājš un tā pieauguma tempi būs zemāki, nekā ekonomikas pieauguma tempi. Neskatoties uz vājo iekšējo pieprasījumu, investīciju vajadzības virzīs importa pieaugumu un devums no neto eksporta 2011. gadā būs negatīvs. Vidējā termiņā izaugsmi turpinās virzīt eksports un investīcijas, kamēr privātā patēriņa pieaugumu ierobežos augstais bezdarbs un zema algu līmenis.

IKP pēc izlietojuma

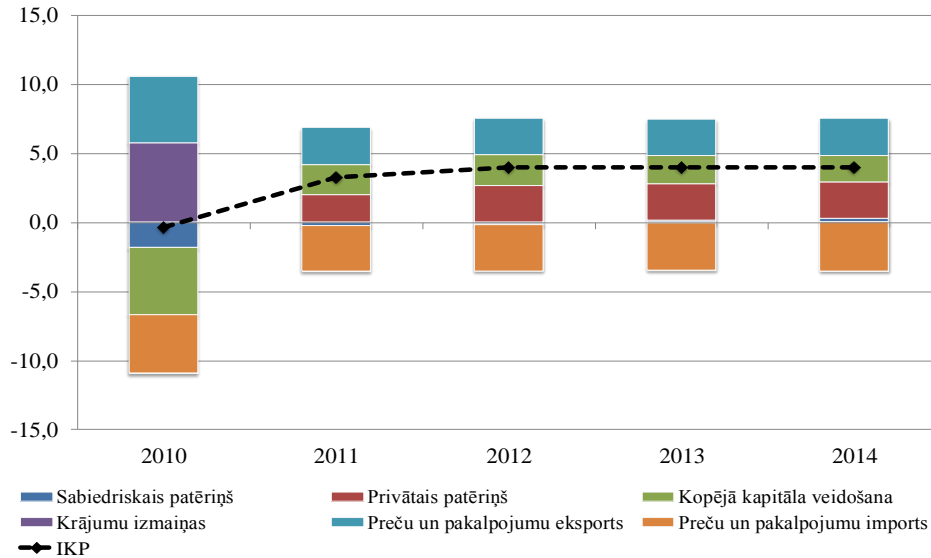
Privātais patēriņš, galvenokārt, ir atkarīgs no mājsaimniecību rīcībā esošā ienākuma un to redzējuma par nākotnes ienākumu līmeni. Šobrīd ir uzlabojies mājsaimniecību nākotnes redzējums, kā arī uzlabojušies nodarbinātības rādītāji. Tomēr vidējā termiņā straujš algu un nodarbinātības pieaugums nav gaidāms, kas būtiski palielinātu mājsaimniecību ienākumus, savukārt mājsaimniecību saistību apjomi arvien saglabāsies augstā līmenī. Tāpat nav sagaidāma būtiska kreditēšanas atjaunošanās, kas ļautu patēriņam augt straujāk, nekā ieņēmumiem. Līdz ar to 2011. gadā privāta patēriņa tempi būs zemāki par IKP attīstību, savukārt vidējā termiņā to pieauguma temps būs vienādā līmenī ar IKP pieauguma tempu.

2.2. tabula. IKP izlietojums
(pieauguma tempi 2000. gada cenās, % pret iepriekšējo periodu)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
	fakts		prognoze			
IKP	-18,0	-0,3	3,3	4,0	4,0	4,0
Sabiedriskais patēriņš	-9,2	-11,0	-1,5	-1,0	1,0	2,0
Privātais patēriņš	-24,1	-0,1	3,0	4,0	4,0	4,0
Kopējā pamatkapitāla veidošana	-37,3	-19,5	11,0	10,3	8,9	8,1
Preču un pakalpojumu eksports	-14,1	10,3	5,1	5,0	5,0	5,0
Preču un pakalpojumu imports	-33,5	8,6	6,1	6,0	6,1	6,1

Sabiedriskā patēriņa kritums 2009. gadā bija zemāks par kopējo tautsaimniecības izlaides samazinājumu, ko radījusi vispārējās valdības budžeta deficīta palielināšanās. Turpretī 2010. gadā, īstenojot turpmākos budžeta konsolidācijas pasākumus, sabiedriskā patēriņa kritums jau pārsniedza IKP kritumu. Turpinot ieviest konsolidācijas pasākumus paredzams, ka sabiedriskā patēriņa apjomi samazināsies arī 2012. gadā, stabilizējoties tikai vidējā termiņā.

Kopējā pamatkapitāla veidošanas apjomi parasti ļoti jūtīgi reaģē uz kopējām tautsaimniecības izmaiņām un investoru konfidenci, ko atspoguļo investīciju samazinājums 2009. gadā un 2010. gadā. Savukārt 2010. gada otrajā pusē vērojamas pozitīvas tendences un investīciju kritums ir apstājies. Nefinanšu investīciju un ārvalstu tiešo investīciju dati norāda uz investīciju pieaugumu rūpniecībā, nekustamo īpašumu un komercpakalpojumu, kā arī transporta un sakaru nozarēs. Sākot ar 2011. gadu sagaidāms, ka investīciju pieaugums atkal būs pozitīvs. Vidējā termiņā, savukārt, investīcijas kļūs par vienu no izaugsmes galvenajiem avotiem. Investīciju nepieciešamību nosaka ražošanas jaudu noslodzes, kas jau šobrīd tuvojas pirmskrīzes līmenim. Investīciju piesaisti vidējā termiņā veicinās zemās vienas vienības darbaspēka izmaksas, kā arī veiksmīga budžeta deficīta samazināšana.

2.1.att. Izlietojuma komponentu ietekme uz IKP 2010. - 2014. gadā, procentpunktos

Globālās tirdzniecības apjomi 2010. gadā strauji pieauga, kas ļāva strauji palielināt Latvijas eksporta apjomus. Krīzes laikā ievērojami samazinājušās ražošanas izmaksas, kas ļāvušas uzņēmumiem palielināt eksporta apjomus ne tikai dēļ augoša ārēja pieprasījuma, bet arī dēļ uzlabotās konkurētspējas. Vidējā termiņā eksports turpinās pieaug straujāk nekā IKP, taču salīdzinājumā ar 2010. gadu pieauguma tempi būs mērenāki. To noteiks ierobežotās ražošanas jaudas un nepieciešamība pēc jaunām investīcijām. Savukārt investīciju un eksporta izejvielu nepieciešamība noteiks importa pieaugumu. Vidējā termiņā importa pieaugums pārsniegs eksporta pieauguma tempus un tirdzniecības bilance pasliktināsies.

IKP pa nozarēm

No nozarēm 2010. gadā kopumā pieaugumu uzrādīja apstrādes rūpniecība par 15,4%, vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība – 3,3%, kā arī transports un sakari – 3,0%. Turpretī būvniecība samazinājās par 24,2% un finanšu pakalpojumi – 10,5%. 2010. gadā turpinājās izmaiņas tautsaimniecības struktūrā un būvniecības īpatsvars IKP samazinājās no 6,1% līdz 4,6%, savukārt apstrādes rūpniecības īpatsvars pieauga no 9,9% līdz 11,5%.

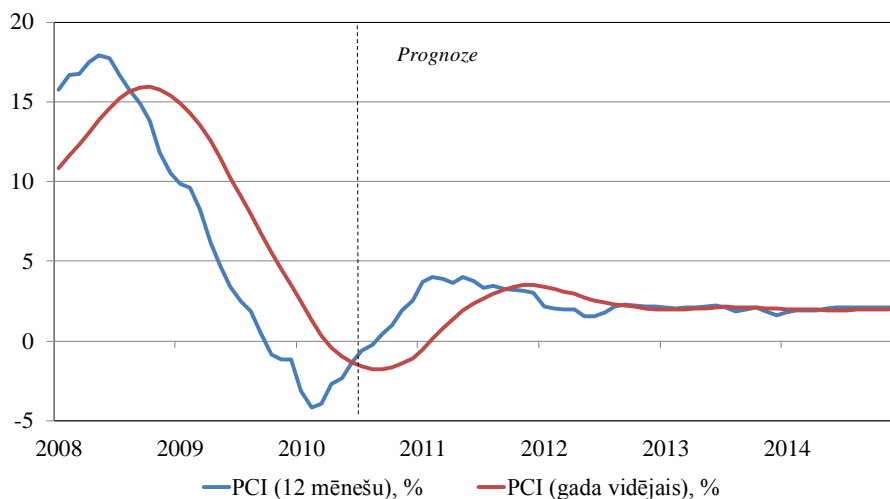
Vidējā termiņā sagaidāms, ka pie pozitīvas izaugsmes atgriezīsies visas nozares, taču kopumā nozaru attīstību noteiks eksporta un privātā patēriņa attīstība. Turpinot pieaugt eksporta apjomus, pieaugs uz eksportu orientēto nozaru - apstrādes rūpniecības un lauksaimniecības īpatsvars IKP, savukārt, iespējams, samazināsies finanšu pakalpojumu, nekustamā īpašuma un tirdzniecības nozaru īpatsvars. Būvniecības attīstība vidējā termiņā būs atkarīga no investīciju apjomiem infrastruktūrā, tomēr nav sagaidāms būtisks būvniecības nozares īpatsvara pieaugums. Transporta nozarē sagaidāms mērens pieaugums, kas būs atkarīgs arī no politiskajām attiecībām ar Krieviju, jo lielu daļu šīs nozares izlaides sastāda tranzīts. Tirdzniecību līdzīgi kā privāto patēriņu kopumā, ierobežos augstais bezdarbs un lēnie algu pieauguma tempi, kas neļaus nozares pieauguma tempiem pārsniegt IKP pieauguma tempus. Sabiedrisko pakalpojumu nozarēs 2011. un 2012. gadā vēl sagaidāmi samazinājumi, ko noteiks budžeta konsolidācijas nepieciešamība, taču vidējā termiņā

šīs nozares atgriezīsies pie izaugsmes, tomēr šī izaugsme būs mērenāka nekā tautsaimniecībai kopumā.

Inflācija

Patēriņa cenu indeksa izmaiņas 2010. gadā noteica gan iekšējais tirgus, gan arī cenu izmaiņas pasaules tirgū. Iekšējā tirgū saglabājās vēl arvien salīdzinoši zems patēriņa līmenis, kas radīja cenu mazinošu efektu, savukārt pasaulē kāpjošais pieprasījums radīja cenu palielinošu efektu. Patēriņa cenu līmenis 2010. gada decembrī, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo mēnesi, pieauga par 2,5 procentiem. Cenu līmeņa pieaugumu pārsvarā radīja pārtikas cenu kāpums, kas attiecīgajā periodā pieauga par 8,0%, mājokļa (ieskaitot komunālos pakalpojumus) cenas pieauga par 6,2%, bet transportam (ieskaitot degvielu) – par 7,2%. Pamatinflācija¹ šajā periodā vēl arvien bija negatīva, gadā uzrādot samazinājumu par 0,8 procentiem. Tas norāda uz izteiktu pasaules cenu pārmaiņu ietekmi uz patēriņa cenām Latvijā.

Pieņēmumi par turpmākajām patēriņa cenu izmaiņām vidējā termiņā paredz, ka notiks cenu korekcijas pasaules tirgū, it īpaši pārtikas produktu cenām, kas 2010. gada beigās un 2011. gada sākumā ir strauji pieaugušas. Sākoties jaunajai ražas sezonai, vidējais pārtikas produktu cenu līmenis kritīsies. Energoresursu sektorā cenu līmeni ietekmēs elektroenerģijas tarifu kāpums 2011. gada aprīlī un nodokļu izmaiņas dabasgāzei sākot ar 2011. gada jūliju. Prognozes neparedz degvielas cenu svārstības. Vājš iekšējais pieprasījums ierobežos cenu kāpumu precēm un pakalpojumiem, ko nosaka vietējais tirgus. Tomēr kāpjošās izmaksas, it īpaši enerģētikas sektorā, cenām neļaus arī krist.

2.2. att. Patēriņa cenu izmaiņas 2008.-2014. gadā, %

Gada vidējās inflācijas prognozes 2011. gadam ir 3,5%, savukārt 2012. gadā inflācija stabilizēsies 2% līmenī un šāds mērens patēriņa cenu pieaugums saglabāsies arī turpmāk.

Galvenie inflāciju veicinošie riski ir saistīti ar jūtīgumu pret preču cenu izmaiņām pasaulē, kā arī lēmumiem par papildus vispārējās valdības budžeta

¹ Pamatinflācija neietver cenu izmaiņas enerģētikai (elektroenerģija, dabasgāze, siltumapgāde, cietais kurināmais), degvielai un neapstrādātai pārtikai (graudaugi, dārzeņi, augļi, gaļa, zivis, piens un olas).

konsolidāciju palielinot nodokļu likmes vai paplašinot to bāzi. Nodokļu izmaiņas dabasgāzei var likt pārskatīt siltumenerģijas tarifus, jo cenas ir savstarpēji saistītas. Dabasgāzes bāzes tarifs ir piesaistīts deviņu mēnešu vidējam naftas cenu indeksam, un ja pasaulē nenotiks lejupvērsta naftas cenu korekcija, tad tas varētu radīt vajadzību pārskatīt komunālo maksājumu tarifus. Papildus, veicot grozījumus 2011.gada valsts budžetā ir nolemts ar 2011. gada vidu ieviest akcīzes nodokļa paaugstinājumu alkoholam, tabakai un degvielai.

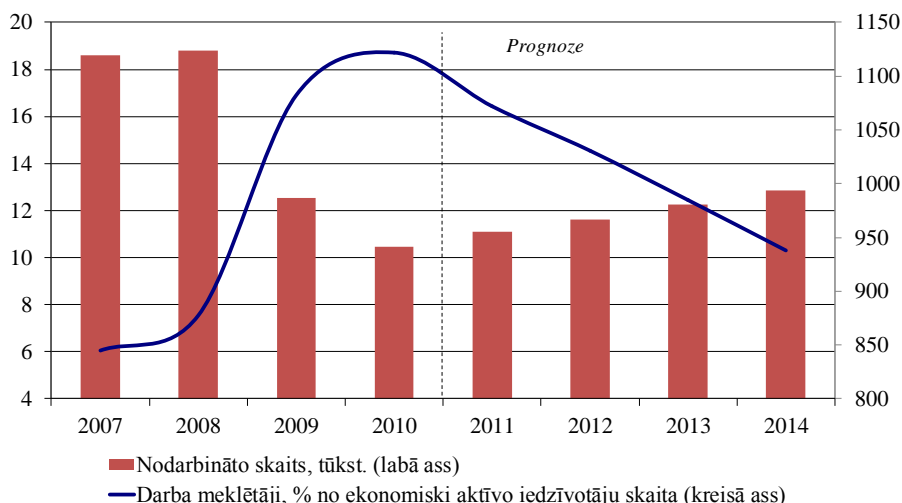
2011. gada janvārī ir pārskatīts un aktualizēts patēriņa cenu indeksa grozs, kurā ir pieaudzis pirmās nepieciešamības preču īpatsvars. Īpatsvari palielinājās pārtikai, degvielai un enerģijai, kas vienlaicīgi ir arī preču un pakalpojumu grupas, kuru cenas pasaules tirgū ir ar augšupvērstu tendenci.

Darba tirgus

Latvijas iedzīvotāju skaits samazinās vidēji par 0,4 – 0,5% gadā un 2011. gada sākumā bija 2,23 miljoni. Iedzīvotāju skaita samazināšanās ir saistīta galvenokārt ar negatīvo dabisko pieaugumu, bet pēdējos gados arvien būtiskāka ietekme ir emigrācijai. 2010. gadā no valsts emigrējušo cilvēku skaits, salīdzinot ar 2007. gada līmeni, ir palielinājies divas reizes, un iedzīvotāju izbraukšana darbā uz ārvalstīm tuvākajos gados turpināsies. Darbspējas vecuma iedzīvotāju skaits samazinās vēl nedaudz straujāk nekā kopējais iedzīvotāju skaits, ko pamatā nosaka lielais samazinājums vecuma grupā no 15 līdz 24 gadiem, kas saistīts ar zemo dzimstību pagājušā gadsimta 90. gados.

Pēc augstāko nodarbinātības rādītāju sasniegšanas 2007. gada beigās ekonomiskās lejupslīdes laikā darba vietu un strādājošo iedzīvotāju skaits strauji saruka, bezdarba līmenim 2010. gada sākumā sasniedzot savus līdz šim augstākos rādītājus. Reģistrētā bezdarba līmenis 2010. gada martā bija paaugstinājies līdz 17,3%, bet darba meklētāju īpatsvars pēc darbaspēka apsekojuma datiem 2010. gada pirmajā ceturksnī veidoja 20,4% no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem. Līdz ar ekonomiskās izaugsmes atjaunošanos 2010. gada laikā nodarbināto iedzīvotāju skaits atkal pakāpeniski sācis paaugstināties, reģistrētā bezdarba līmenim samazinoties no 17,3% martā līdz 14,3% decembrī un darba meklētāju īpatsvaram ceturtajā ceturksnī sarūkot līdz 16,9% no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem. Vienlaikus ar jaunu darba vietu radīšanu bezdarba līmeni samazina arī pieaugošā iedzīvotāju izbraukšana no valsts, kā arī palielinās to cilvēku skaits, kas, zaudējot cerības atrast darbu, aiziet no darba tirgus.

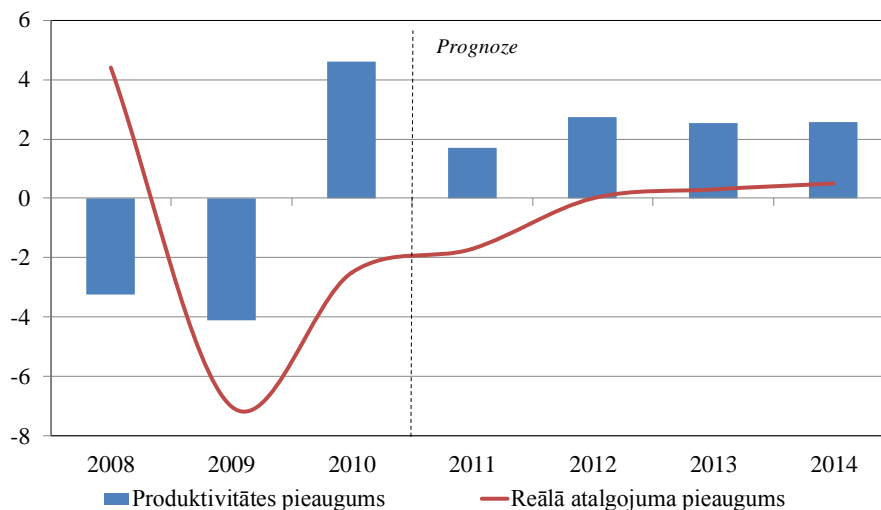
Vidējā termiņā nodarbināto skaits turpinās palielināties un darba meklētāju īpatsvars saruks. Tomēr šīs izmaiņas nebūs straujas, un atgriešanās pie 2007.-2008. gadā uzrādītā nodarbinātības līmeņa vidējā termiņā nav sagaidāma. Iekšzemes kopprodukta pieaugumu tuvākajos gados nodrošinās galvenokārt produktivitātes un nostrādāto stundu skaita pieaugums, kamēr strādājošo skaits palielināsies lēnāk. Pēc straujā nodarbināto iedzīvotāju skaita krituma 2009. un 2010. gadā kopā vairāk nekā par 16%, paredzams, ka 2011. gadā nodarbināto skaits palielināsies par 1,5% un arī nākamajos gados sagaidāms nodarbinātības pieaugums par 1,3%-1,4% gadā.

2.3 att. Nodarbinātība un bezdarbs 2007.-2014. gadā

Līdz ar nodarbinātības pakāpenisku paaugstināšanos bezdarba līmenis vidējā termiņā pazemināsies. To ietekmēs arī darbaspējas vecuma iedzīvotāju skaita samazināšanās, kamēr ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvars, kas pēdējos gados bija mazliet palielinājies, saglabāsies stabils. Kopējam bezdarba līmenim samazinoties, saglabāsies salīdzinoši augsti strukturālā bezdarba rādītāji, kas vienlaikus ar pieaugošo iedzīvotāju emigrāciju perspektīvā var izraisīt kvalificēta darbaspēka trūkumu atsevišķās profesijās un nozarēs.

Ekonomiskā krīze un valdības realizētie ekonomikas stabilizēšanas pasākumi, izvēloties iekšējās devalvācijas ceļu konkurētspējas atjaunošanai, ir iniciējuši strukturālas izmaiņas darba tirgū. Pēdējo gadu laikā krasi sarucis būvniecībā strādājošo īpatsvars, palielinot darbaspēka piedāvājumu rūpniecībā un transportā, tādējādi samazinot algu spiedienu un veicinot konkurētspēju šajās nozarēs.

2.4. att. Produktivitātes un reālā atalgojuma pieauguma temps 2008. - 2014. gadā, %

Kopš 2010. gada vērojams produktivitātes pieaugums, īpaši apstrādes rūpniecībā, kas turpināsies arī nākamajos gados. Jau kopš 2009. gada reālās darba samaksas pieaugums bijis zemāks par produktivitātes kāpumu, pārtraucot iepriekšējās straujās ekonomiskās izaugsmes laikā fiksēto negatīvo tendenci, kad darba samaksa aug daudz straujāk par produktivitāti un vājina Latvijas ārējo konkurētspēju. No

2009. gada reālās darba samaksas pieaugums ir bijis negatīvs un darba samaksas samazināšanās sagaidāma arī 2011. gadā, kamēr produktivitātes pieauguma tempi saglabāsies stabili.

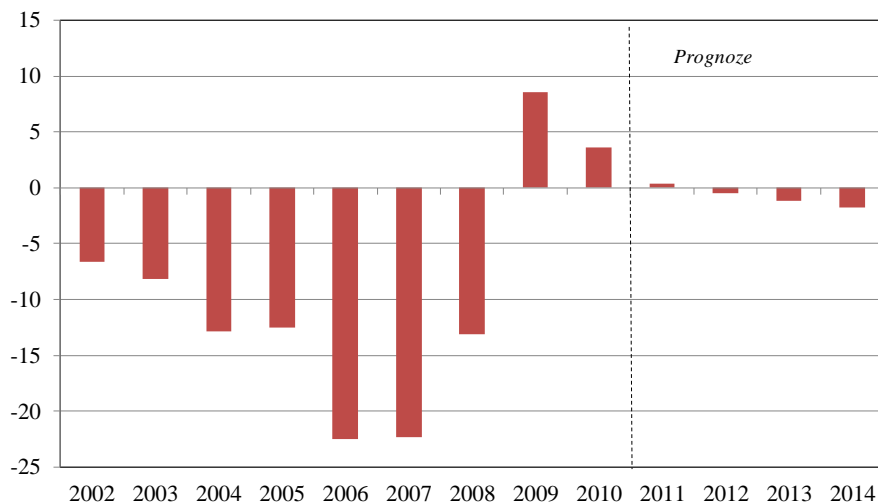
2.2.2. Ārējais sektors

Pēdējo gadu laikā ir notikusi ievērojama maksājumu bilances korekcija – no visu laiku augstākā tekošā konta deficīta līmeņa 2007. gadā līdz pārpalikumam 2009. gadā. Nedaudz mazāks tekošā konta pārpalikums saglabājās arī 2010. gadā, kad preču un pakalpojumu bilance joprojām bija līdzsvarā, bet ienākumu konta pārpalikums samazinājās, sarūkot ārvalstu uzņēmumu zaudējumiem.

2010. gadā, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, Latvijas ārējās tirdzniecības situācija ir manāmi uzlabojusies. Tautsaimniecības struktūra ir mainījusies, pārorientējoties uz izaugsmi, kas balstīta uz rūpniecības un eksporta pieaugumu, iekarojot jaunas ārzemju tirgus nišas un veiksmīgi konkurējot ar citām valstīm. Strauji krītošiem patēriņam iekšējā tirgū, uzņēmumi jau 2009. gadā bija spiesti meklēt jaunus noieta tirgus un sadarbības partnerus ārpus valsts robežām. Tas vienlaikus ar ārējās vides uzlabošanu un konkurētspējas pieaugumu, uzņēmumiem samazinot izmaksas un kāpinot produktivitāti, ļāva preču eksporta apjomiem 2010. gadā sasniegt rekordaugstu līmeni.

Latvijas tautsaimniecībā 2010. gadā bija ievērojama izaugsme rūpniecības nozarē, kas radīja papildu pieprasījumu pēc importa precēm, tai skaitā pēc investīciju precēm, enerģētiskas resursiem un rūpniecības izejvielām. Savukārt, uzlabojoties ekonomiskajai aktivitātei un iekšējam patēriņam, gada otrajā pusē importa pieauguma tempi pastiprinājās un 2010. gadā kopumā imports pieauga par gandrīz ceturto daļu.

2011. gadā eksporta pieauguma tempi samazināsies, jo rūpniecībā jaudu noslodze tuvojas iepriekš sasniegtajam maksimumam un eksporta pieauguma tempi šajā gadā būs vairāk atkarīgi no jaunu investīciju pieauguma rūpniecībā. Līdz ar eksportu samazināsies arī importa pieauguma tempi, jo vietējā tirgus pieprasījums saglabāsies zems.

2.5. att. Tekošā konta bilance 2002. - 2014. gadā, % no IKP

2011. gadā gaidāms tekošā konta pārpalikuma samazinājums, kārtējo darījumu rezultātam starp rezidenti un nerezidenti kļūstot līdzsvarotākam – 2011. gadā ap 0,4% no IKP, bet 2012. gadā tekošā konta bilance jau būs negatīva (-0,5% no IKP).

To galvenokārt noteiks tirdzniecības bilances pasliktināšanās, jo eksporta pieauguma tempi saglabāsies stabili, bet atjaunojoties iekšzemes pieprasījumam, pieaugs ne vien ražošanai nepieciešamo preču, bet pakāpeniski – arī patēriņa preču imports. Vidējā termiņā imports pieaugs straujāk nekā eksports, to galvenokārt noteiks ārvalstu tiešo investīciju ieplūde. Uzlabojoties ekonomiskajai situācijai, pieaugs arī nerezidentu ieguldījumu ienākumi un ienākumu kontā jau 2011. gadā atgriezīsies deficīts. 2012. gadā šis process turpināsies un ienākumu konta deficīts vēl nedaudz palielināsies. Kārtējo pārvedumu pozīcijā būtiskas pārmaiņas nav gaidāmas. Kopumā 2013. – 2014. gadā ir sagaidāms neliels tekošā konta deficīts.

Finanšu konts arī 2010. gadā, lai arī mazākā mērā kā 2009. gadā, turpināja atspoguļot kapitāla aizplūdi, privātajam sektoram samazinot savas ārvalstu saistības. Šo aizplūdi lielā mērā kompensēja valdības ārvalstu aizņēmumi, palielinot arī Latvijas Bankas rezerves aktīvus. Nerezidentu noguldījumu apjoms pēc gandrīz divu gadu krituma perioda, atgūstot uzticību banku sistēmai, 2010. gadā atkal sāka pieaugt. Arī 2011. gadā ārvalstu banku kredītportfelis turpinās sarukt, kas negatīvi ietekmēs finanšu kontu, tomēr pozitīvs devums sagaidāms no pieaugošajām ārvalstu tiešajām investīcijām.

2.4. Monetārā un valūtas kursa politika, dalība Valūtas kursa mehānismā II

2.4.1. Monetārā un valūtas kursa politika

Latvijas monetārā un valūtas kursa politika vidējā termiņā lielā mērā ir saistīta ar monetārās integrācijas plāniem – eiro ieviešanu Latvijā. Kopš 2005. gada 2. maija Latvija ir VKM II dalībvalsts, vienpusēji uzņemoties nodrošināt +/-1% valūtas kursa koridoru ap centrālo paritātes kursu pret eiro (1 EUR = 0,702804 LVL). Dalības ilgums VKM II būs atkarīgs no Latvijas spējas sasniegt Māstrihtas kritērijos noteikto tautsaimniecības konverģences līmeni, un tā ilgs līdz eiro ieviešanas brīdim. Latvija ir noteikusi mērķi ieviest eiro 2014. gadā. Atbalstot valdības realizēto tautsaimniecības stabilizācijas un ilgtspējas nodrošināšanas politiku, Latvijas Banka turpinās realizēt līdzšinējo fiksēta valūtas kursa politiku līdz eiro ieviešanai Latvijā.

Lai efektīvi un bez satricinājumiem finanšu sektoram īstenotu monetāro politiku, Latvijas Banka veic monetārās politikas īstenošanas instrumentu pielāgošanu atbilstoši Eiropas Centrālās Bankas praksei. Latvijas Banka jau šobrīd izmanto tādas pašas netiešos, uz brīvā tirgus principiem balstītos monetārās politikas instrumentus kā ECB, un nākotnē, pievienojoties EMS, būs jāpārskata tikai atsevišķo instrumentu nozīmīgums monetārās politikas īstenošanā un procedūru elementi.

Globālās ekonomikas krīzes ietekmē vājie un viegli ievainojamie pasaules finanšu tirgi 2010. gadā, tai skaitā finanšu ilgtspējas jautājumu saasināšanās eiro zonas perifērijas valstīs, jau daudz mazākā mērā nekā iepriekšējā gadā ietekmēja Latvijas tautsaimniecību un finanšu tirgu. Latvijā veiktā nozīmīgā fiskālā konsolidācija un aizsāktās strukturālās reformas tika atzinīgi vērtētas starptautiskajā vidē, nodrošinot pakāpenisku tautsaimniecības atveseļošanu.

Latvijas Banka valūtas tirgū 2010. gadā veica pasīvās intervences, neto pērkot eiro un pārdodot latus 790,9 milj. latu (1 125,3 milj. eiro) apjomā pēc darījumu noslēgšanas dienas. Šāds salīdzinoši liels pārdoto latu apjoms akumulējās banku kontos Latvijas Bankā, jo banku attieksme pret tautsaimniecības dalībnieku

kreditēšanu saglabājās piesardzīga. Lai mazinātu likviditātes pārpalikumu, kas gada nogalē pārsniedza 900 milj. latu (1 280,6 milj. eiro), un veicinātu kreditēšanu, kuras pieauguma temps 2010. gadā bija negatīvs, Latvijas Banka vairākas reizes samazināja procentu likmes – sākot ar 24. martu Latvijas Banka samazināja refinansēšanas likmi no 4,0% līdz 3,50%. Tajā pašā datumā tika ieviests jauns instruments – noguldījumu iespēja uz 7 dienām, kam tika noteikta procentu likme 1,0%, savukārt noguldījumu iespējas uz nakti likme tika samazināta no 1,0% līdz 0,5%. Sākot ar 24. jūliju noguldījumu iespējas uz 7 dienām likme tika samazināta līdz 0,5%, bet noguldījumu iespējas uz nakti likme tika samazināta līdz 0,375%; sākot ar 24. novembri šīs likmes attiecīgi tika samazinātas līdz 0,375% un 0,25%.

Lata kurss bija tuvu vienpusēji noteiktai svārstību koridora augšējai robežai, savukārt lata – eiro kursa svārstības 2010. gadā bija mazākas nekā trijos iepriekšējos gados. Lata likviditātes pārpalikums samazināja latu īstermiņa naudas tirgus likmes zem attiecīgajām EURIBOR likmēm.

Tuvākajos gados sagaidāms, ka likviditātes pārpalikums lielākā vai mazākā mērā saglabāsies, jo bankas turpinās būt piesardzīgas kreditēšanā, bet skaidrās naudas pieaugums būs ierobežots. Attiecīgi Latvijas īstermiņa naudas tirgus indeksi būs tuvi EURIBOR likmēm, bet ilgtermiņa likmes pakāpeniski samazināsies.

2.3. tabula Latvijas Bankas prognoze (gada vidējās % likmes)

	2010. gads	2011. gads	2012. gads	2013. gads	2014. gads
Īstermiņa likme	2.0	1.1	2.0	2.2	2.4
Ilgtermiņa likme	10.3	6.3	6.0	5.2	5.0

Latvijas Banka neprognozē nominālo kursu attīstību. Pieņemot, ka individuālu valūtu nominālā kursa vērtības saglabājas līdzšinējā līmenī (2011. gada janvāra līmenī), 2011. gada lata nominālais efektīvais kurss būtu par 0,5% zemāks nekā vidēji 2010. gadā; 2012. gada pārmaiņas pret iepriekšējo gadu - 0%.

2.4.2. Pasākumi Valūtas kursa mehānisma II ietvaros

Latvija turpina veikt pasākumus VKM II ietvaros uzņemto saistību jomās. 2009.-2010. gadā īstenoto pasākumu un citu faktoru ietekmē. 2010. gadā situācija ekonomikā stabilizējās un bija vērojamas būtiskas pārmaiņas Latvijas tautsaimniecībā. Ievērojami uzlabojās Latvijas konkurētspēja, samazinājās iekšējā patēriņa īpatsvars ekonomikā, bet pieauga eksporta īpatsvars. Makroekonomiskās attīstības scenārijs paredz, ka sākot ar 2011. gadu Latvijas tautsaimniecība atgriežas pie izaugsmes gada griezumā, ko noteiks krīzes laikā uzlabotā konkurētspējas pozīcija un konsekventa budžeta deficīta samazināšana. Tas ļaus Latvijai uzlabot investīciju piesaisti, lai arī turpmāk nodrošinātu eksporta nozaru attīstību un eksporta apjomu pieaugumu.

Latvijas valdība turpina īstenot strukturālās reformas, kā arī nosaka jaunus reformu virzienus. Valdība ir definējusi trīs galvenos strukturālo reformu virzienus: valsts konkurētspējas veicināšana, valsts pārvaldības sistēmas attīstība un sabalansēta sociālā sistēma. Lai veicinātu valsts konkurētspēju, ir paredzams ieviest virkni pasākumu, kas uzlabos uzņēmējdarbības vidi, kā piemēram, uzlabot uzņēmumu pieeju finanšu resursiem, palielināt atbalstu ārējo tirgu apguvei, īstenot atbalsta pasākumus mikrouzņēmumiem, atbalstīt inovatīvo komersantu attīstību, nodrošināt

zinātniskās darbības potenciāla attīstību, kā arī turpināt īstenot pasākumus ēnu ekonomikas apkarošanā.

Pēc straujās nodarbināto iedzīvotāju skaita samazināšanās 2009. un 2010. gadā kopā vairāk nekā par 16%, paredzams, ka 2011. gadā nodarbināto skaits palielināsies par 1,5%, bet darba meklētāju īpatsvars samazināsies līdz 16,4%. Vidējā termiņā ir plānots veikt virkni pasākumu, lai panāktu strukturālā bezdarba samazināšanu, tiks turpinātas reformas augstākajā un profesionālajā izglītībā, lai nodrošinātu tautsaimniecības vajadzībām atbilstošu izglītības piedāvājumu.

Reālās darba samaksas pieaugums, līdzīgi kā divos iepriekšējos gados, būs zemāks par produktivitātes pieaugumu, palielinot Latvijas konkurētspēju.

2010. gadā vidējais patēriņa cenu līmenis bija negatīvs - 1,1%. Ekonomikai izejot no recesijas, 2010. gadā ir beidzies deflācijas periods un patēriņa cenas ir sākušas palielināties. Līdz ar pārtikas un energoresursu cenu kāpumu pasaules tirgū, kā arī patēriņa nodokļu paaugstināšanas ietekmē sagaidāms, ka 2011. gadā gada vidējā inflācija sasnies 3,5%. Prognozes liecina, ka 2012. gadā inflācija stabilizēsies 2% līmenī un šāds mērens patēriņa cenu pieaugums saglabāsies vidējā termiņā. Lejupvērsto spiedienu uz inflāciju noteiks zemais iekšzemes pieprasījuma līmenis.

Lai nodrošinātu cenu stabilitātes ilgtspējīgumu, turpmākajos gados netiek plānotas inflāciju veicinošas izmaiņas nodokļu politikā. Plānots arī ierobežot publiskā sektora atalgojuma pieaugumu nākamajos gados. Tiks veiktas pārrunas ar sociālajiem partneriem par iespējām nepalielināt atalgojuma fondu, nodrošinot ka darba samaksas pieaugums nepārsniedz produktivitātes pieaugumu.

Latvija, apstiprinot valsts budžetu 2011. gadam un pēc tam paredzot papildu pasākumus fiskālās konsolidācijas nodrošināšanai, paredzējusi, ka vispārējās valdības budžeta deficīts 2011. gadā nepārsniegs 4,5 % no IKP. Fiskālās konsolidācijas pasākumi tika veikti 2,6% apmērā no IKP. Papildu tam 2011. gada valsts budžeta likuma grozījumos ir paredzēta tiesību norma par iespēju nepieciešamības gadījumā veikt papildus apropriācijas palielināšanu neparedzētiem gadījumiem 0,2% no IKP apmērā. Kopumā Latvija ir izveidojusi brīvo fiskālo telpu 1,6% no IKP apmērā līdz 2011. gadam noteiktā fiskālā mērķa, t.i. nodrošināt vispārējās valdības budžeta deficītu (atbilstoši EKS'95 metodoloģijai) zem 6 % no IKP. Lai tiektos uz deficīta mērķi 2,5% no IKP (atbilstoši EKS'95 metodoloģijai) valdība ir apņēmusies 2012. gada valsts budžeta projektā iestrādāt papildus konsolidācijas pasākumus 150-180 milj. latu (213,4 līdz 256,1 milj. eiro) apjomā (1,1- 1,3% no IKP).

Vispārējās valdības parāds uz 2010. gada beigām sasniedza 5 693,6 milj. latu (8 101,3 milj. eiro) jeb 44,7% no IKP. Īstenojot ilgtspējīgu fiskālo politiku un ievērojot fiskālo disciplīnu, Māstrihtas kritērijs parāda apjomam (60% no IKP), vidējā termiņā tiks pārlicenoši ievērots.

Finanšu stabilitātes riski ir mazinājušies un situācija finanšu sektorā kopumā ir stabilizējusies. Kapitāla pietiekamības un likviditātes rādītāji ir augsti. Ir atgriezies banku pelnītspēja. Banku sektora likviditātes rādītājs 2011. gada marta beigās bija – 65,1%. Sarūkot kredītiem izveidoto uzkrājumu apmēram un uzlabojoties banku pelnītspējai banku sektora kapitāla pietiekamības rādītājs un 1. līmeņa kapitāla

rādītājs² ir palielinājies, marta beigās sasniedzot attiecīgi 15,2% un 12% (decembra beigās – attiecīgi 14,6% un 11,5%).

Jau trešo mēnesi pēc kārtas banku sektors kopumā darbojas ar peļņu un līdz marta beigām gūtās peļņas apmērs sasniedza 33,5 milj. latu (47,7 milj. eiro) (pretstatā pagājušā gada attiecīgā perioda zaudējumiem 133,3 milj. latu (189,7 milj. eiro)) apmērā. Ir vērojamas stabilizācijas pazīmes arī attiecībā uz kredītu kvalitāti, tomēr aizņēmēju kredītrisks joprojām saglabājas augsts, un kreditēšanas atjaunošanai būtu nepieciešama noturīga ekonomikas izaugsme. Kaut arī lūzuma punkts kredītu kvalitātē ir sasniegts, vēl nav izslēgta aizņēmēju maksāspējas pasliktināšanās un papildu uzkrājumu veidošanas nepieciešamība.

2011. gada marta beigās bez maksājumu kavējuma bija 73,3% no banku izsniegtajiem kredītiem. Kopējais kredītu ar maksājumu kavējumu atlikums, pēc janvārī un februārī novērotā pieauguma (attiecīgi par 1,4% un 2,3%), martā atkal samazinājās – par 6,2% jeb 244,4 milj. latu (347,7 milj. eiro). Kopš gada sākuma šādu kredītu atlikums kopumā sarucis par 2,7% jeb 103 milj. latu (146,6 milj. eiro). 2011. gada ceturksnī turpināja samazināties arī kredītu ar maksājumu kavējumu virs 90 dienām atlikums (par 4,7%) un to īpatsvars kredītportfelī marta beigās bija 18,7% (decembrī – 19%). Banku izveidoto uzkrājumu nedrošajiem kredītiem atlikums turpināja mēreni samazināties, t.i. ceturkšņa laikā kopumā saruka par 1,7% jeb 27,3 milj. latu (38,8 milj. eiro) un marta beigās joprojām bija 1,6 mljrd. latu (2,3 mljrd. eiro) jeb 11,5% no banku kopējā kredītportfeļa.

2011. gada marta beigās pārstrukturēto kredītu īpatsvars banku sektora kopējā kredītportfelī sasniedza 20,1%, savukārt atgūšanas procesā bija 15,5% no kopējā banku kredītportfeļa (decembra beigās – attiecīgi 19,9% un 15,3%).

Lai stimulētu banku bilanču attīrīšanu no sliktajiem kredītiem un zaudētu kredītu norakstīšanu, 2010. gadā ir veikta virkne grozījumu normatīvajos aktos. Ir veikti būtiski uzlabojumi maksātnespējas procedūrās, padarot tās vienkāršākas, ātrākas un efektīvākas, tai skaitā padarot pieejamāku fizisko personu maksātnespējas procesu. Ir veikti grozījumi arī nodokļu likumdošanā, tai skaitā, ieviests divu gadu pagaidu atbrīvojums no iedzīvotāju ienākuma nodokļa saistībām, kas izriet no fizisko personu parādu norakstīšanas, ja tiek izpildīti noteikti nosacījumi. Grozījumi likumā „Par uzņēmumu ienākuma nodokli” atļauj kredītiestādēm, to meitas sabiedrībām un atsevišķiem uzņēmumiem, nepalielinot apliekamo ienākumu, nodot parādu citai personai (cedēt) par patieso tirgus vērtību, kā arī uzņēmuma ienākuma nodokļa maksātājiem pie noteiktiem nosacījumiem veidot uzkrājumus nedrošajiem parādiem (līdz 3 gadiem), uzkrājumu izveidošanas gadā nepalielinot par šo vērtību ar nodokli apliekamo minimumu.

² Pašu kapitālā iekļauj tikai augstākās kvalitātes kapitāla elementus: apmaksāto akciju kapitālu un rezerves, kā arī iepriekšējo gadu nesadalīto peļņu

3. Strukturālo reformu ietekme uz tautsaimniecību un valsts finansēm

Lai sasniegtu vispārējās valdības budžeta mērķus, tajā pašā laikā nodrošinot apstākļus ekonomikas izaugsmei vidējā termiņā, Latvijas valdība turpina īstenot strukturālās reformas, kā arī nosaka jaunus reformu virzienus.

2009. gada vasarā tika izveidota Reformu vadības grupa, lai valdība kopīgi ar sociālajiem partneriem un nevalstiskajām organizācijām diskutētu par valsts budžeta sagatavošanas gaitu un publiskā sektora strukturālajām reformām. Reformu vadības grupu vada Ministru prezidents un tās sastāvā ietilpst nozaru ministri, sociālo partneru – Latvijas Darba devēju konfederācijas un Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības pārstāvji, Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera, Latvijas Pašvaldību savienība, Saeimas Budžeta un finanšu komisijas vadītājs un citi.

Strādājot pie strukturālo reformu plāna vidējam termiņam, Reformu vadības grupa ir definējusi trīs galvenos strukturālo reformu virzienus: valsts konkurētspējas veicināšana (Ekonomika), valsts pārvaldības sistēmas attīstība (Pārvaldība), sabalansēta sociālā sistēma (Sociālā joma).

Laika periodā no 2011. - 2014. gadam Latvijas Konverģences programmā iekļautajām strukturālajām reformām būs tieša ietekme uz Latvijas tautsaimniecības attīstību un valsts finansēm. Konverģences programmā iekļautās reformas ir vērstas gan uz izaugsmes veicināšanu, gan budžeta līdzekļu efektīvāku izmantošanu, nodrošinot budžeta deficīta samazināšanu. Tomēr, ņemot vērā, ka izvirzītie reformu virzieni tikai daļēji paredz konkrētu pasākumu īstenošanu, šobrīd nav iespējams aprēķināt pilnīgu un precīzu reformu ietekmi uz ekonomiku un valsts finansēm. Tāpat arī atsevišķām reformām, kas, piemēram, ir saistītas ar pensionēšanās vecuma vai minimālā apdrošināšanas stāža palielināšanu, ir ilgtermiņa ietekme un Konverģences programmas pārskata periodā tiem ietekmes nebūs, taču šīs reformas ir būtiskas ilgtermiņa attīstībai.

Attiecībā uz valsts konkurētspējas veicināšanu Konverģences programmā ir iekļautas reformas, kas ir skatāmas kopā ar Latvijas Nacionālo reformu programmu, kur kopējais ES fondu finansējums 2011. - 2013. gadam ir 2,0 mljrd. latu (2,8 mljrd. eiro). Tiek prognozēts, ka Konverģences un Nacionālo reformu programmas ietvaros īstenotie pasākumi veicinās investīciju un privātā patēriņa palielinājumu, kas savukārt ik gadu ietekmēs IKP pieaugumu par 1,5% un uzlabos budžeta bilanci par 0,4%.

Jāatzīmē, ka valdības apņemšanās īstenot strukturālās reformas ir neatņemama starptautiskās aizņēmuma programmas sastāvdaļa. Sadaļa par plānotajām strukturālajām reformām sagatavota, izmantojot Valsts kancelejas un nozaru ministriju informāciju.

3.5.1. Valsts konkurētspējas veicināšana

Lai veicinātu valsts konkurētspēju, nepieciešams uzlabot **uzņēmējdarbības vidi**, kurai jābūt vērstai uz investīciju piesaisti un inovācijām.

- Uzņēmumu pieeja finanšu resursiem. Pasākuma mērķis ir nodrošināt finanšu resursus komercdarbības uzsākšanai un attīstībai. Pasākums paredz 2009. - 2015. gadā turpināt sniegt atbalstu uzņēmējiem, lai uzlabotu to konkurētspēju un veicinātu izaugsmi (aizdevumi komersantu konkurētspējas uzlabošanai un izaugsmei, individuālās garantijas komersantu konkurētspējas uzlabošanai, īstermiņa eksporta garantijas, riska kapitāla instruments, sagatavošanas un uzsākšanas kapitāla instruments). Pasākuma rezultātā palielināsies piekļuve finansējumam, tiks veicināta jaunu uzņēmumu rašanās, biznesa iemaņu iegūšana, biznesa vides attīstība, kā arī tiks sekmēta jaunu tirgu apgūšana un uzņēmumu nostiprināšanās esošajos tirgos. Atbalstu kopumā saņems 900 komersanti, kuriem tiks nodrošināta piekļuve ES struktūrfondu un valsts budžeta līdzekļiem 164,8 milj. latu (234,5 milj. eiro) apmērā;
- Atbalsts ārējo tirgu apguvei. Pasākuma mērķis ir palielināt Latvijas eksporta apjomus un diversificēt eksporta tirgus. Laikā no 2010. - 2015. gadam sniegti tiešie eksporta atbalsta pakalpojumi komersantiem (apmācības, konsultācijas, semināri par ārvalstu tirgiem un sadarbības iespējām; atbalsts sadarbības partneru atrašanā – individuālo biznesa vizīšu organizēšana, kontaktbiržas, tirdzniecības misijas, biznesa forumi, atbalsts dalībai izstādēs u.c.). Tāpat tiks paplašināts ārējo ekonomisko pārstāvniecību tīkls (2011. gadā plānots atvērt 4 jaunas pārstāvniecības), tiks sniegts atbalsts komersantiem ārējā mārketinga pasākumu īstenošanai (t.sk. nacionālo stendu organizēšana nozaru izstādēs ārvalstīs). Pasākumiem paredzētais ES fondu līdzfinansējums 2010. - 2015.gadā ir plānots 17,4 milj. latu (24,8 milj. eiro) apjomā. Rezultātā, tiks konsultēti 530 Latvijas uzņēmēji par jautājumiem, saistītiem ar ārējiem tirgiem, un sniegts atbalsts biznesa partneru meklēšanā, kā arī atbalstīti 170 komersanti nacionālo stendu organizēšanā starptautiskajās izstādēs ārvalstīs;
- Mikrouzņēmumu atbalsta pasākumi. Pasākuma mērķis ir veicināt jaunu konkurētspējīgu mikro, mazo un vidējo komersantu veidošanos un attīstību, tādējādi atbalstot jaunu darba vietu radīšanu. Pasākums tiek īstenots 2009. - 2015. gadā, īstenojot Starta programmu (līdz 2015. gadam), piešķirot aizdevumus un sniedzot kompleksu atbalstu biznesa uzsācējiem un jaundibinātajiem komersantiem – konsultācijas, apmācības un finansējuma aizdevumu un mērķfinansējuma veidā sava biznesa uzsākšanai, kā arī nodrošinot uzņēmējdarbības uzsākšanas atbalsta pakalpojumus jaunajiem komersantiem Biznesa inkubatoru ietvaros (līdz 2014. gadam). Pasākuma rezultātā katru gadu Biznesa inkubatoros tiks radītas (saglabātas) 270 darba vietas, apmācīti 1800 jaunie uzņēmēji un radītas jaunas 600 darba vietas;
- Atbalsts inovatīvu komersantu attīstībai. Pasākuma mērķis ir palielināt inovatīvo uzņēmumu skaitu. 2010. - 2015. gadā tiek turpināts sniegt atbalstu komersantiem jaunu produktu un tehnoloģiju izstrādei, kā arī projektiem jaunu produktu un tehnoloģiju ieviešanai ražošanā. 2011. gadā tiks izstrādāti nosacījumi jaunai atbalsta programmai „Tehnoloģiju inkubators” un uzsākta tās īstenošana. Pasākuma rezultātā palielināsies apstrādes rūpniecības, augsto tehnoloģiju

pakalpojumu nozares izlaides un eksporta apjomi, palielināsies privātā sektora ieguldījumi pētniecībā un attīstībā (P&A), kā arī atbalstīto komersantu apgrozījuma un nodarbināto skaits. Kopumā tiks atbalstīti 300 komersanti, piesaistīts privātā sektora finansējums 240,0 milj. latu (341,4 milj. eiro), kā arī ES struktūrfondu un Norvēģu instrumenta finansējums;

- Uzņēmumu un zinātnieku ilgtermiņa sadarbības platformas izveide. Pasākuma mērķis ir izveidot ietvaru zinātnieku un uzņēmēju efektīvākai sadarbībai, vienlaicīgi pilnveidojot pētniecības infrastruktūru un atbalstot kopīgu pētījumu veikšanu. Laikā no 2009. - 2015. gadam tiks sniegts atbalsts zinātnieku uzņēmēju kopīgiem pētījumiem kompetences centru ietvaros un tiks atbalstīta 8 tehnoloģiju pārneses kontaktpunktu darbība augstskolās. Pasākuma rezultātā palielināsies privātā sektora ieguldījumi pētniecībā un attīstībā (P&A), kā arī atbalstīto komersantu apgrozījuma un nodarbināto skaits. Kopumā plānots pasākuma īstenošanai piesaistīt privātā sektora finansējumu 22,0 milj. latu (31,3 milj. eiro) apmērā, kā arī ES struktūrfondu finansējumu;
- Ēnu ekonomikas apkarošana. Pasākuma mērķis ir ēnu ekonomikas apjoma samazināšana un godīgas konkurences nodrošināšana, īstenojot atbilstošos pasākumus 2010. - 2013. gadā. Lai padarītu darbošanos ēnu ekonomikā pēc iespējas neizdevīgāku, bet darbošanos legālajā ekonomikā – pēc iespējas izdevīgāku, atvieglojot pāreju uz legālo ekonomiku un uzlabojot komunikāciju starp publisko pārvaldi un sabiedrību, tiks vienkāršotas administratīvās prasības, kas rada finansiālo un administratīvo resursu ietaupījumu uzņēmējiem, tiks sniegts atbalsts grūtībās nonākušiem uzņēmējiem, lai veicinātu to uzņēmējdarbības atveseļošanu un darbību nākotnē, kā arī tiks optimizētas kontrolējošo iestāžu funkcijas un uzdevumi, novirzot resursus negodprātīgu uzņēmēju uzraudzībai. Pasākuma rezultātā samazināsies ēnu ekonomikas apjoms, tiks nodrošināta vienlīdzīga uzņēmēju konkurence vienas nozares ietvaros, kā arī tiks paaugstināta sabiedrības izpratne par nomaksāto nodokļu izlietojumu.

Lai sasniegtu izglītības iestāžu kvalitāti un starptautisku konkurētspēju, kā arī sasaistītu augstāko izglītību un arodizglītību ar darba tīrgus pieprasījumu, ir nepieciešama tālākā **izglītības sistēmas** reforma.

- Izglītības iestāžu tīkla optimizācija. Pasākuma mērķis ir vispārējās un profesionālās izglītības kvalitātes un pieejamības paaugstināšana, optimizējot iestāžu skaitu, izvietojumu reģionos un veicot to diferenciaciju. Pasākums tiek īstenots 2009. - 2011. gadā, galvenokārt likvidējot vai apvienojot izglītības iestādes, kā arī nododot iestādes novada pašvaldībām. Pasākuma rezultātā tiek sekmēta visa veida resursu (tai skaitā valsts budžeta līdzekļu) efektīvāka izmantošana, paaugstinot vispārējās un profesionālās izglītības kvalitāti un pieejamību;
- Augstākās izglītības modernizācija. Reformas mērķis ir nodrošināt augstākās izglītības un zinātnes resursu konsolidāciju un to efektīvu izmantošanu, saglabājot augstākās izglītības pieejamību, kā arī uzlabot

studiju programmu konkurētspēju. Reformas īstenošanas periods ir 2011. - 2013. gads, kura laikā plānots pilnveidot augstākās izglītības finansēšanas mehānismu, ieviešot uz rezultatīvajiem rādītājiem orientētu finansēšanas modeli. Tāpat plānots izvērtēt vismaz 550 akreditētās studiju programmas no kvalitātes, resursu pietiekamības un ilgtspējas aspekta, kā arī nodrošināt jaunu inovatīvu un starpdisciplināru studiju programmu izstrādi. Reformas rezultātā tiks paaugstināta studiju un pētniecības efektivitāte un kvalitāte, kā arī tiks nodrošināta iegūto kvalifikāciju un prasmju pilnīgāka atbilstība darba tirgus prasībām.

Fiskālās disciplīnas stiprināšana un fiskālo ilgtspēju uzturēšana vidējā termiņā ir būtiska valsts konkurētspējai, lai sekmētu starptautisko investoru uzticību valsts finanšu sistēmai un valsts kredītspējai.

- Fiskālās disciplīnas stiprināšana. Pasākuma mērķis ir nodrošināt publisko finanšu ilgtspēju. Līdz 2014. gadam paredzēts pilnībā izstrādāt un papildināt tiesību aktus fiskālās disciplīnas jomā (Fiskālās disciplīnas likums, grozījumi Likumā par budžetu un finanšu vadību, saistošs vidēja termiņa ietvara likums). Pasākuma rezultātā tiks nodrošināta valsts finanšu stabilitāte ilgtermiņā un sekmēta budžeta deficīta un valsts parāda apmēra atbilstība Māstrihtas kritērijiem un Stabilitātes un izaugsmes pakta nosacījumiem. Papildus tiks veicināta iedzīvotāju izpratne par fiskālās disciplīnas nepieciešamību valsts konkurētspējas un sociālās drošības ilgtspējas nodrošināšanai. [skatīt 9.3. punktu]

3.5.2. Valsts pārvaldības sistēmas attīstība

Kā viens no virzieniem tika definēta **valsts pārvaldības sistēmas** modernizēšana ar mērķi veidot efektīvāku un ekonomiskāku valsts pārvaldi.

- E-pārvaldes un e-pakalpojumu attīstība. Pasākumu mērķis ir padarīt efektīvākus valsts pārvaldes procesus, nodrošinot pieejamākus valsts pakalpojumus iedzīvotājiem un komersantiem. Laika periodā no 2011. līdz 2014. gadam paredzēta pilnīgāka elektroniskās informācijas un dokumentu aprīte starp iestādēm, valsts informācijas tehnoloģiju standarta pakalpojumu konsolidācija un centralizācija, valsts informāciju sistēmu sadarbības attīstīšana. Paredzēta atteikšanās no reģistrācijas apliecību, darbības atļauju un licenču izsniegšanas papīra formā, kā arī centralizētas elektronisko iepirkumu sistēmas izmantošanas un attīstības nodrošināšana. Pasākumu rezultātā valsts pārvaldes pakalpojumu saņemšana uzņēmējiem un iedzīvotājiem kļūs vienkāršotāka, ātrāka, attālināta, palielināsies iedzīvotāju un komersantu īpatsvars, kas izmanto internetu sadarbībai ar valsts un pašvaldību iestādēm, samazināsies izmaksas un tiks panākta lielāka caurskatāmība valsts pārvaldes iepirkuma procesos;
- „Vienas pieturas aģentūras” principa ieviešana valsts un pašvaldību pakalpojumu sniegšanā. Pasākumu mērķis ir valsts un pašvaldību pakalpojumu piegādes pilnveidošana, attīstot pakalpojumu piekļuves

punktus klātienē un elektroniski, attīstot vienotu, uz personu vērstu pakalpojumu sniegšanas kultūru, kas ļauj apmierināt personu vajadzības vienuviet arī tad, ja tā sniegšanā ir iesaistītas vairākas institūcijas. Darbs pie vienas pieturas aģentūras principa ieviešanas tika uzsākts 2009. gadā un tā īstenošana paredzēta līdz 2014. gadam. Pasākuma rezultātā tiks samazināts administratīvais slogs, veicinot labu pārvaldību un valsts un pašvaldību sniegto pakalpojumu pieejamību komersantiem un iedzīvotājiem. Izveidojot vienotus Klientu apkalpošanas centrus, kur vienuviet tiks sniegti gan valsts, gan pašvaldību pakalpojumi, tiks novērsta izmaksu dublēšanās. Piemēram, Finanšu ministrijas plānotais pasākums paredz līdz 2014. gadam samazināt ES struktūrfondu un Kohēzijas fonda vadībā iesaistīto institūciju un aģentūru skaitu, izveidojot vienu ES fondu administrēšanas iestādi;

- Valsts pārvaldes iestāžu funkciju tālākā optimizācija. Pasākuma mērķis ir valsts pārvaldes efektivitātes palielināšana, pārskatot iestāžu funkcijas. Darbs pie t.s. funkciju audita tika uzsākts 2009. gadā un to plānots turpināt līdz 2014. gadam. Funkciju audita rezultātā tiek veikta valsts pārvaldes iestāžu atbalsta funkciju centralizēšana (grāmatvedības, personāla, IT), funkciju nodošana citai iestādei vai iestādes likvidācija. Kopumā vidējā termiņā būtiski tiks samazināti valsts budžeta izdevumi, kā arī samazināts valsts pārvaldē strādājošo īpatsvars kopējā nodarbināto skaitā, kā rezultātā palielināsies valsts pārvaldē nodarbināto produktivitātes līmenis;
- Jauna valsts un pašvaldību kapitālsabiedrību pārvaldības modeļa izstrāde. Pasākuma mērķis ir valsts un pašvaldību uzņēmumu kapitāla daļu efektīva pārvalde. Pasākums paredz 2011. gadā izvērtēt publisko personu nepieciešamību turpmāk darboties kā komersantam, deformējot tirgu jomās, kur pastāv konkurence, kā arī izvērtējot attiecīgo kapitālsabiedrību kapitāla daļu pārdošanas iespēju. Pasākuma rezultātā tiks izstrādāts jauns valsts un pašvaldību kapitālsabiedrību pārvaldības modelis.

3.5.3. Sabalansēta sociālā sistēma

Strukturālo reformu virziens **sociālajā jomā** atspoguļo nepieciešamību pēc sabalansētas sociālās sistēmas veidošanas, pārskatot sociālās aizsardzības kritērijus un palielinot atbalsta pasākumu mērķtiecīgumu.

- Sociālās apdrošināšanas sistēmas ilgtspēja. Pasākuma mērķis ir nodrošināt sociālās apdrošināšanas sistēmas stabilitāti vidējā un ilgtermiņā. Pasākums paredz sociālās apdrošināšanas sistēmas izdevumu pārstrukturēšanu, lai pielāgotos demogrāfiskajām tendencēm un nodrošinātu sistēmas ilgtspēju. Tiek plānotas šādas nozīmīgākās izmaiņas:
 - Pensionēšanās vecuma paaugstināšana pakāpeniski, sākot ar 2016. gadu, ik gadu to paaugstinot par pusgadu un 2021. gadā sasniedzot 65 gadus;

- Piemaksas pie vecuma un invaliditātes pensijām piešķiršanas pārtraukšana jaunpiešķirtajām pensijām, sākot ar 2012. gada 1. janvāri;
- Minimālā apdrošināšanas stāža palielināšana līdz 15 gadiem, sākot ar 2016. gadu (vienlaikus ar pensionēšanās vecuma paaugstināšanu), nosakot tiesības uz valsts garantēto (minimālo) pensijas apmēru, ja apdrošināšanas stāžs nav mazāks par 20 gadiem sākot ar 2021. gadu;
- Pensiju indeksācijas iesaldēšana līdz 2013. gada 31. decembrim.

Šo izmaiņu rezultātā tiks uzlabota situācija valsts sociālās apdrošināšanas budžetā, pieaugs personu līdzdalība darba tirgū, kā arī samazināsies sociālās apdrošināšanas sistēmas noslodze;

- Aktīvās darba tirgus politikas pasākumu pilnveidošana. Pasākumu mērķis ir nodrošināt aktīvās darba tirgus politikas pasākumu efektivitāti. Pasākumu īstenošanas periods ir 2011. - 2013. gads, kura laikā paredzēta „apmācību kupona” sistēmas ieviešana bezdarbnieku apmācībā, atbalstītās nodarbinātības (algu subsīdiju) pasākumu efektivizācija, speciālu atbalsta pasākumu ieviešana jauniešiem – bezdarbniekiem praktiskam darba izmēģinājumam un brīvprātīgā darba veikšanai. Tāpat tiek paredzēta algoto pagaidu sabiedrisko darbu koncepcijas izstrāde (2011. gadā) un ieviešana (2012. gadā) pakāpeniskai pasākuma „Darba praktizēšana ar stipendiju pašvaldībās” pārtraukšanai 2011. gada beigās. Pasākumu rezultātā tiks mazināts augsta strukturālā bezdarba risks un paaugstināts nodarbinātības līmenis. Pasākumu īstenošanai vidējā termiņā plānots novirzīt galvenokārt ES struktūrfondu finansējumu 50,4 milj. latu (71,7 milj. eiro).

Lai nodrošinātu veselības aprūpes sistēmas ilgtspēju, valdība paredz reformas arī **veselības aizsardzības** jomā.

- Veselības aprūpes iestāžu tīkla optimizācija. Reformas mērķis ir palielināt veselības aprūpes iestāžu darbības efektivitāti, lai nodrošinātu veselības aprūpes sistēmas darbības ilgtspēju. Reformas gaitā 2010. - 2014. gadā tiek plānots:
 - stiprināt primāro veselības aprūpi kā izmaksu efektīvāko un visaptverošāko veselības aprūpes līmeni, t.i., otras māsas iesaiste ģimenes ārsta praksē, nodrošinot, ka māsa patstāvīgi pieņem pacientus, kā arī ģimenes ārstu konsultatīvā tālruņa ieviešana un uzturēšana. Pasākuma rezultātā uzlabosies hronisko pacientu aprūpe, tiks veicināta pacienta ierašanās uz profilaktiskajām apskatēm, kā arī tiks nodrošināts, ka pacienti pēc ģimenes ārsta darba laika beigām un brīvdienās var saņemt telefonisku konsultāciju akūtu saslimšanu vai hronisku slimību paasinājuma gadījumos. 2011. gadā tiks ieviesti ģimenes ārstu darba kvalitātes kritēriji, tādējādi uzlabot primārās veselības

aprūpes pakalpojumu sniegšanas rezultātus, kā arī uzlabojot ģimenes ārstu pakalpojumu pieejamību;

- palielināt dienas stacionāru darbības un sniegto pakalpojumu izmaksu efektivitāti. Pasākums paredz attīstīt izmaksu efektīvākus veselības aprūpes pakalpojumus, nosakot dienas stacionārā sniedzamo veselības aprūpes pakalpojumu klāstu, nosakot precīzas klīniskās indikācijas ārstēšanai dienas stacionārā un ārstēšanas ilguma ierobežojumus. Pasākuma rezultātā palielināsies dienas stacionāros veiktās veselības aprūpes apjoms un aktivitāte un palielināsies dienas stacionārā sniegto veselības aprūpes pakalpojumu apjoms;
- attīstīt aprūpes slimnīcu (gultu) tīklu. Pasākums paredz noteikt aprūpes slimnīcu (gultu) skaitu un izvietojumu. Pasākuma rezultātā samazināsies akūto slimnieku ārstēšanās ilgums, kā arī tiks samazināti ārstēšanās izdevumi. Tāpat aprūpes slimnīcu pakalpojumus būs iespējams nodrošināt tuvāk pacienta dzīves vietai.
- Veselības aprūpes iestāžu finansēšanas mehānisma pilnveidošana. Reformas mērķis ir nodrošināt efektīvu veselības aprūpei paredzēto līdzekļu izlietošanu. Reformas gaitā 2011. - 2014. gadā tiek plānots:
 - noteikt darba laiku un finansējumu traumpunktiem. Pasākums 2011. gadā paredz nodrošināt traumpunktu racionālu darbību un finansējuma apjoma izmaiņas atbilstoši noslogojumam. Pasākuma rezultātā tiks nodrošināta efektīvāka veselības aprūpei paredzēto līdzekļu izlietošana, tiks atslogots neatliekamās medicīniskās palīdzības dienesta darbs. Tāpat pacientiem būs iespējams saņemt savlaicīgu un pilnvērtīgu palīdzību tuvāk dzīvesvietai;
 - pilnveidot slimnīcu finansēšanas mehānismu. Pasākums paredz slimnīcu finansēšanas mehānisma izveidi, lai nodrošinātu, ka slimnīcām novirzāmā finansējuma apjoms mainās atkarībā no noteikto prasību (darba kvalitātes un izmaksu efektivitātes) izpildes. Pasākuma ietvaros tiks izstrādātas prasības slimnīcām, nosakot diennaktī strādājošo speciālistu skaitu un daļījumu specialitātēs pa slimnīcu līmeņiem; uzņemšanas nodaļas darbības principus; pacienta aprūpes posmus, kurus realizē stacionēšanas ietvaros – akūta stacionēšana, ārstēšana, rehabilitācija; noteikta veida pakalpojumu sniegšana reģionālajās slimnīcās (piemēram, insulta vienība, rehabilitācija). Rezultātā tiks panākts veselības aprūpei paredzēto līdzekļu efektīvs izlietojums, attīstot pacientiem finansiāli un teritoriāli pieejamākus veselības aprūpes pakalpojumus. Tāpat tiks nodrošināta visiem iedzīvotājiem vienlīdzīga pieeja no valsts budžeta līdzekļiem apmaksājamiem veselības aprūpes pakalpojumiem.

4. Vispārējās valdības budžeta bilance un parāds

4.1. Fiskālā politika un vispārējās valdības budžeta bilance

4.1.1. Budžeta izpilde

Vispārējās valdības budžeta deficīta mērķis 2009. gadam ir 10,0% no IKP, 2010. gadam – 8,5% no IKP un 2011. gadam – 6% no IKP.

2009. gada vispārējās valdības deficīta mērķis sākotnēji tika noteikts 10,0% no IKP, tomēr atbilstoši aktuālākajiem izpildes datiem 2009. gada vispārējās valdības budžeta deficīts ir zemāks – 9,7% no IKP atbilstoši EKS'95 metodoloģijai. Ņemot vērā, ka papildu ietekmi uz deficītu atstāja valdības ieguldījumi finanšu institūcijās, tad atskaitot šos budžeta izdevumus 2009. gadā vispārējās valdības budžeta deficīts bija 8,6% no IKP.

2010. gada vispārējās valdības deficīts ir 7,7% no IKP, kas ir par 0,8% no IKP mazāk par noteikto vispārējās valdības deficīta mērķi – 8,5% no IKP. Arī 2010. gadā būtisku negatīvu ietekmi uz vispārējās valdības deficītu deva valdības ieguldījumi finanšu institūcijās, kas kopumā deficīta apmēru palielināja par 2,3% no IKP, rezultātā 2010. gadā budžeta deficīts šobrīd tiek lēsts tikai 5,5% no IKP apmērā.

Nosakot deficīta mērķus tika ņemts vērā salīdzinoši konservatīvs makroekonomiskais scenārijs, kā arī īstenojot fiskālo politiku veiksmīgāk nekā iepriekš ticis plānots, Latvija, veicot efektīvus un kvalitatīvus fiskālās konsolidācijas pasākumus, spēja labāk ievērot iepriekš noteiktos vispārējās valdības budžeta deficīta mērķus attiecīgajos gados. Tāpat jāatzīmē, ka 2009. un 2010. gadā vispārējās valdības budžeta deficīta novērtējuma izmaiņas ietekmēja arī EKS'95 metodoloģijas korekciju pārskatīšana, kā piemēram, tika izslēgta ietekme no valstij piederošo siltumnīcefekta gāzu emisijas tirdzniecības atbilstoši Eiropas Savienības Statistikas biroja *Eurostat* jaunākajām vadlīnijām un tika koriģēti ES fondu ietvaros budžetā saņemtie līdzekļi un to izlietojums atbilstoši mēneša nobīdes metodei.

2010. gada 21. decembrī Saeima pieņēma 2011. gada budžetu, kas paredzēja vispārējās valdības budžeta deficīta apmēru 5,4% apmērā no IKP, kas ir krietni zem noteiktā budžeta deficīta mērķa 6,0% no IKP. 2011. gada 14. aprīlī Saeimā tika apstiprināts 2011. gada budžets ar grozījumiem, vispārējās valdības budžeta deficītu samazinot līdz 4,2% no IKP, tomēr ņemot vērā budžeta likumā iekļautās normas par iespēju nepieciešamības gadījumā veikt papildus apropriācijas palielināšanu neparedzētiem gadījumiem, budžeta deficīta novērtējums 2011. gadam ir 4,5% no IKP. Kopumā 2011. gada budžetā ir iestrādāti konsolidācijas pasākumi 350 milj. latu (498 milj. eiro) apmērā, kas ļaus nodrošināt budžeta deficīta mērķa ievērošanu. Detalizētāku izvērsumu par 2011. gada budžetā veiktajiem konsolidācijas pasākumiem skatīt 4.1.3. punktu.

4.1.2. Fiskālās politikas mērķi turpmākajam periodam

Latvijas pēdējā laika, kā arī tuvāko gadu fiskālās politikas galvenais mērķis un arī izaicinājums ir fiskālās konsolidācijas veikšana pārmērīga valsts konsolidētā budžeta deficīta novēršanai, vienlaikus nodrošinot ilgtspējīgu Latvijas ekonomikas attīstību un uzticības atjaunošanu valsts finansēm.

Fiskālās politikas mērķis 2012. gadam ir sagatavot tādu budžetu, kas nodrošinātu vispārējās valdības deficītu, kas nepārsniedz 3% no IKP (atbilstoši EKS'95 metodoloģijai), vienlaicīgi tiecoties deficīta mērķa sasniegšanu 2,5 % apmērā no IKP, lai apliecinātu apņemšanos ievērot fiskālo disciplīnu un nodrošināt valsts parāda ilgtspēju. Tiek plānots, ka 2013. gadā vispārējās valdības deficīts nepārsniegs 1,9 % no IKP un 2014. gadā - 1,1 % no IKP (atbilstoši EKS'95 metodoloģijai). Realizējot šos mērķus, tiks novērsta pārmērīga budžeta deficīta esamība un ilgtspējīgā veidā izpildīts Māstrihtas budžeta deficīta kritērijs, tādējādi liekot būtisku pamatu Latvijas iespējām 2014. gada 1. janvārī ieviest eiro, kas ir Latvijas ekonomikas stabilizēšanas un izaugsmes atjaunošanas programmas izejas stratēģija.

4.1.3. Fiskālā konsolidācija

2010. gadā tika veikta fiskālā konsolidācija 507,5 milj. latu (722,1 milj. eiro) apmērā, no kuriem fiskālās konsolidācijas ietvaros budžeta ieņēmumi tika palielināti par 262,9 milj. latu (374,1 milj. eiro) un izdevumi tika samazināti par 244,6 milj. latu (348 milj. eiro), tai skaitā valsts budžeta izdevumi – 200,3 milj. latu (285 milj. eiro), pašvaldību budžeta izdevumi – 44,2 milj. latu (62,9 milj. eiro).

Lai sasniegtu 2011. gada budžeta deficīta mērķi, tika veikta konsolidācija 350 milj. latu apmērā (498 milj. eiro) Saeimai gan apstiprinot valsts budžetu 2011. gadam 2010. gada decembrī, gan arī apstiprinot 2011. gada budžeta grozījumus 2011. gada 14. aprīlī. Veicot šo fiskālo konsolidāciju tiek plānots, ka 2011. gada vispārējās valdības budžeta deficīts nepārsniegs 4,5% no IKP.

Lai sasniegtu tādu vispārējās valdības budžeta deficītu, kas 2011. gadā nepārsniedz 6% no IKP, tika veikti šādi konsolidācijas pasākumi:

- **Ieņēmumu pusē (1,8 % no IKP):**
 - 1) palielināti ieņēmumi no pievienotās vērtības nodokļa (PVN), ceļot gan standarta, gan samazināto PVN likmi, kā arī samazinot kategorijas, kurām var piemērot samazināto PVN likmi;
 - 2) palielinātas darbinieku sociālās apdrošināšanas iemaksas;
 - 3) palielināts nodokļa apjoms privātajiem transportlīdzekļiem un uzņēmumu transportlīdzekļiem, kas tiek lietoti privātām vajadzībām;
 - 4) ieviesta finansiālās stabilitātes nodeva un maksa ne-banku uzņēmumiem, kas nodrošina patēriņa kredītu pakalpojumus;
 - 5) dubultots nekustamā īpašuma nodoklis;
 - 6) palielināts akcīzes nodoklis un samazinātas produktu kategorijas, uz kurām attiecināms nodokļu atvieglojums;

7) palielinātas valsts uzņēmumu dividenžu izmaksas proporcijas un saglabātas sociālās apdrošināšanas iemaksu likmes fondēto pensiju shēmā 2% apmērā.

• **Izdevumu pusē un neto aizņēmumu samazinājumi (0,8% no IKP):**

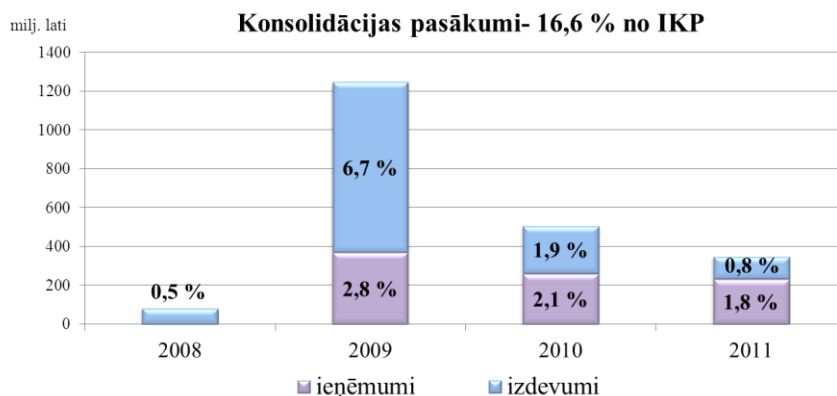
- 1) samazinātas personāla un atalgojuma izmaksas valsts pārvaldē;
- 2) samazinātas apropriācijas salīdzinājumā ar 2010. gada apmēru vairākās jomās, tostarp, veselības izdevumiem, sociālajām programmām un aizsardzības izdevumiem;
- 3) samazinātas subsīdijas vispārējai izglītībai, finansējums inovatīvām izglītības programmām un samazināta dotācija zaudējumu segšanai dzelzceļa pakalpojumu sniedzējiem.

Veicot fiskālās konsolidācijas pasākumus 2,6% apmērā no IKP un paredzot 2011. gada valsts budžeta likuma grozījumos tiesību normu par iespēju nepieciešamības gadījumā veikt papildus apropriācijas palielināšanu neparedzētiem gadījumiem 0,2% no IKP apmērā, Latvija ir izveidojusi fiskālo telpu 1,6% no IKP apmērā, lai pēc iespējas labāk nodrošinātos pret iespējamajiem makroekonomisko procesu izraisītajiem paaugstinātajiem fiskālajiem, ekonomiskajiem un sociālajiem riskiem, un tādējādi veicinot vispārējās valdības budžeta deficīta mērķu sasniegšanu.

4.1.tabula Fiskālā telpa, % no IKP

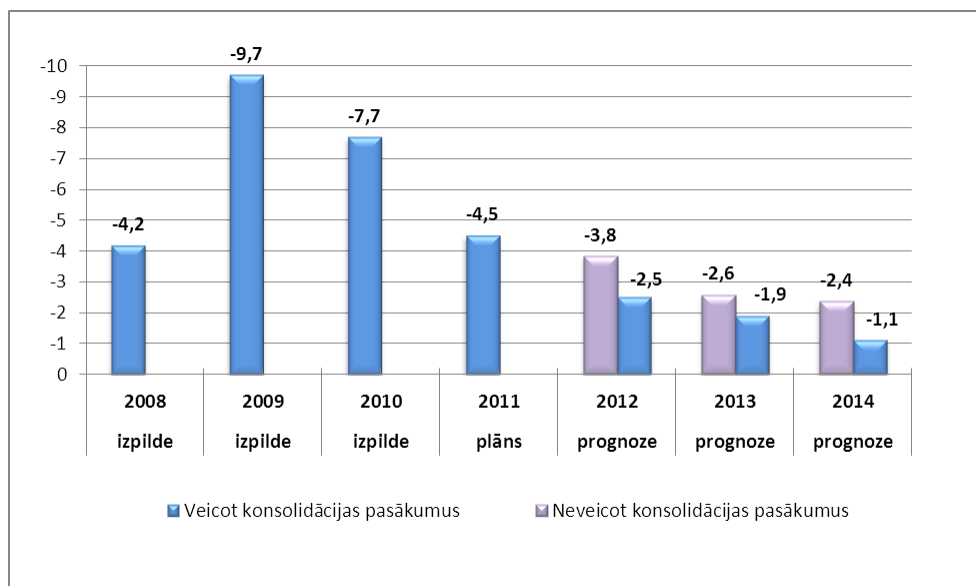
	2010. gada izpilde	2011. gada valsts budžeta plāns	2011. gada valsts budžeta plāns pēc grozījumiem
Bilance, % no IKP	-7,7	-5,4	-4,2
Apropriācijas palielināšana līdzekļiem neparedzētiem gadījumiem, % no IKP	0,5	0,4	0,2
Drošības rezerve neparedzētiem izdevumiem	-	-	0,1
Deficīta mērķis, % no IKP	-8,5	-6	-6
Fiskālā telpa, % no IKP pret deficīta mērķi	+0,3	+0,2	+1,5

Kopumā laika posmā no 2008. gada līdz 2011. gadam ir veikti konsolidācijas pasākumi ar fiskālo ietekmi 16,6% apmērā no IKP, no kuriem aptuveni 6,7% no IKP veido pasākumi, kas veikti ieņēmumu pusē, savukārt, pasākumi izdevumu pusē kopumā sastāda aptuveni 9,9% no IKP (skatīt 4.1. attēlu).

4.1.att. Fiskālā konsolidācija no 2008. - 2011. gadam, milj. lati un % no IKP

Ņemot vērā līdz šim realizēto fiskālo politiku, ieskaitot grozījumus valsts budžetā 2011. gadam, vispārējās valdības budžeta deficīts, neveicot papildus strukturālos un konsolidācijas pasākumus, 2012.gadam tiek prognozēts 3,8% no IKP, savukārt 2013. un 2014. gadam attiecīgi 2,6% no IKP un 2,4% no IKP (skatīt 4.2. attēlu).

4.2.att. Vispārējās valdības bilance (% no IKP)

Lai mērķtiecīgi sasniegtu 2012. gada budžeta deficīta mērķi 2,5% no IKP, nepieciešamais papildus fiskālās konsolidācijas pasākumu apjoms ir paredzēts no 150 līdz 180 milj. latu (no 213,4 līdz 256,1 milj. eiro) (attiecīgi 1,1 līdz 1,3% no IKP). Veicot papildus fiskālās konsolidācijas pasākumus tiek demonstrēta apņemšanās ievērot fiskālo disciplīnu, parāda vadības ilgtspēju un nodrošināt ilgtspējīgi pamatotu Māstrihtas kritēriju sasniegšanu. Stingru virzību uz 2012. gada vispārējās valdības budžeta deficīta mērķa sasniegšanu papildus nostiprinās arī apņemšanās 2011. gadā nodrošināt budžeta deficītu 4,5% apmērā no IKP.

4.2. Vidēja termiņa mērķis un strukturālā bilance

Ne vienmēr faktiskā budžeta bilance atspoguļo valdības īstenotās fiskālās politikas rezultātu. Budžetu var ietekmēt arī faktori, kas ir saistīti ar tautsaimniecības ciklisko attīstību. Tā, piemēram, labas ekonomiskās attīstības apstākļos var būt augstāki nodokļu ieņēmumi, savukārt sliktos apstākļos - straujāk samazinās budžeta ieņēmumi un palielinās izdevumi.

Lai precīzāk novērtētu valsts finanšu stāvokli, budžeta bilance tiek noteikta strukturālā izteiksmē, izslēdzot ekonomikas ciklisko svārstību un vienreizēju īslaicīgu pasākumu (*one-off*) ietekmi.

Lai veicinātu ekonomikas cikliskajai attīstībai atbilstošas fiskālās politikas veidošanu, Stabilitātes un izaugsmes pakts nosaka, ka dalībvalstīm vispārējās valdības budžeta bilances vidējā termiņa mērķis ir jānosaka cikliski koriģētā veidā, kā arī eiro zonas un VKM II valstīm tiek noteikts papildus ierobežojums vidējā termiņa budžeta bilances mērķa noteikšanā – vidējā termiņa mērķis dalībvalstīs ar augstu potenciālās izaugsmes un ar zemu valsts parāda līmeni nedrīkst pārsniegt 1% no IKP deficīta līmeni, bet zemas potenciālās izaugsmes valstīs ar augstu valsts parāda līmeni tam jābūt tuvu līdzsvaram vai ar pārpalikumu.

4.2. tabula. Cikliskā attīstība

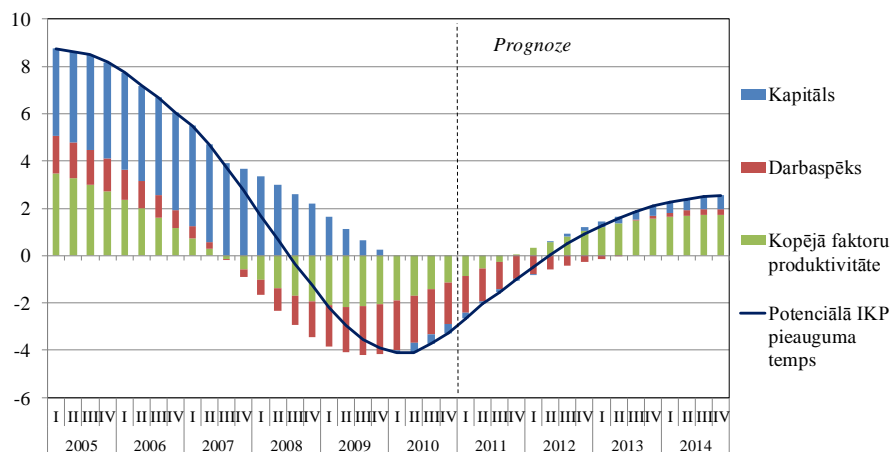
% no IKP	EKS Kods	2010	2011	2012	2013	2014
1. IKP pieaugums salīdzināmās cenās	B1g	-0,3	3,3	4,0	4,0	4,0
2. Faktiskā budžeta bilance	B9	-7,7	-4,5	-2,5	-1,9	-1,1
3. Procentu izdevumi	D41	1,5	1,8	2,0	2,1	2,4
4. Vienreizēji un citi īslaicīgi pasākumi		-2,3				
5. Potenciālā IKP pieaugums ieguldījums:		-3,6	-1,6	0,5	1,9	2,6
- nodarbinātības		-1,8	-1,2	-0,4	0,0	0,2
- kapitāla		-0,3	-0,1	0,1	0,3	0,5
- kopējās ražošanas faktoru produktivitātes		-1,4	-0,3	0,8	1,6	1,9
6. Starpība starp potenciālo un faktisko IKP procentos no potenciālā IKP		-10,3	-5,1	-1,5	0,5	1,8
7. Budžeta bilances cikliskā komponente		-2,9	-1,4	-0,4	0,1	0,5
8. Cikliski koriģētā bilance (2-7)		-4,9	-3,1	-2,1	-2,0	-1,6
9. Cikliski koriģētā primārā bilance (8+3)		-3,3	-1,3	-0,1	0,1	0,8
10. Strukturālā bilance (8-4)		-2,6	-3,1	-2,1	-2,0	-1,6

Potenciālās izaugsmes³ rādītājs Latvijas tautsaimniecībā pēc krīzes ir būtiski mainījies, norādot uz būtiskām izmaiņām ekonomikas struktūrā.

Pirms krīzes galvenais izaugsmi veicinošais faktors bija kapitāls, tomēr kapitāla ieplūde bija manāmi pārspīlēta, ļaujot lielām naudas masām ieplūst neproduktīvos ekonomikas segmentos, ko raksturo krītošais kopējās faktoru produktivitātes (turpmāk – KFP) rādītājs jau sākot ar 2005. gadu. Neproduktīva nozaru attīstība, tai skaitā arī nekustamā īpašuma burbuļa veidošanās, nākotnē nespēj radīt pievienoto vērtību, kas varētu kompensēt aizņemtā kapitāla atmaksas, vienlaikus nebremzējot ekonomikas attīstību. Tautsaimniecības struktūra, kas veidojās,

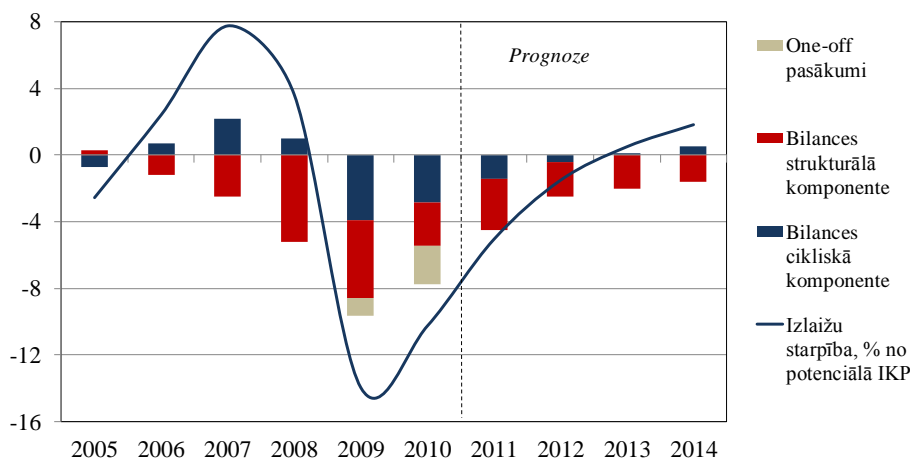
³ Potenciālais IKP ir rādītājs, kurš norāda uz tautsaimniecības izlaidis apjomu nodarbinātības un citu resursu optimālas izlietošanas gadījumā. Potenciālo IKP aprēķina izmantojot Koba-Duglasa ražošanas funkciju.

pamatojoties uz augstu naudas piedāvājumu, spēja pastāvēt tikai pie nepārtrauktas kapitāla ieplūdes. Finanšu krīzes rezultātā kapitāla ieplūde Latvijas ekonomikā strauji saruka, tādējādi būtiski ierobežojot neefektīvo tirgus segmentu spēju attīstīties, piemēram, būvniecības nozari, ar to saistītos uzņēmumus, kā arī uzņēmumus, kas orientēti uz augstu patērētāju pirktspējas līmeni.

4.3. att. Faktoru devums potenciālajā izaugsmē 2005. - 2014. gadā, %

Vidēja termiņa makroekonomiskās attīstības scenārijs neparedz strauju investīciju ieplūdi Latvijas tautsaimniecībā, tādējādi uzkrātā kapitāla devums potenciālajā izaugsmē ir salīdzinoši zems. Tādēļ, atkopjoties ekonomikai, turpmākā izaugsmes bāze būs pārsvarā vērsta uz efektivitātes uzlabošanu, par ko liecina kopējās faktoru produktivitātes komponentes pieaugums. Savukārt, darba tirgū adaptācijas periods jaunajai ekonomikas struktūrai ir daudz pakāpeniskāks, ko ierobežo darba spēka piedāvājuma neatbilstība pieprasījumam. Krīzes periodā būtiski pieauga strukturālais bezdarbs, kura samazināšanai ir nepieciešami papildus līdzekļu ieguldījumi darbaspēka pārkvalifikācijā, vai arī ieguldījumi ražojošajā kapitālā, kas varētu atbilst darba tirgū pieejamo resursu kvalifikācijai.

4.4. att. Izlaižu starpība un vispārējās valdības budžeta bilance sadalījumā pa komponentēm 2005. - 2014. gadā, % no IKP

Laika periodā no 2006. līdz 2008. gadam Latvijā bija novērojama pozitīva izlaižu starpība, maksimumu sasniedzot 2007. gadā. Pateicoties straujajai ekonomikas izaugsmei, bija vērojams būtisks nodokļu ieņēmumu pieaugums, kas uzlaboja faktisko

budžeta bilanci. Savukārt, strukturālā budžeta bilancē⁴ šajā laika periodā arvien pasliktinājās. Saskaņā ar Finanšu ministrijas aprēķiniem lielākā negatīvā izlaižu starpība (14,0% no IKP) tika sasniegta 2009. gadā, ko galvenokārt ietekmēja ekonomiskā un finanšu krīze. Ekonomiskā krīze būtiski palielināja gan faktisko, gan strukturālo budžeta deficītu, turklāt arī lika pārvērtēt iepriekšējo gadu strukturālo pozīciju. Tiek prognozēts, ka faktiskā iekšzemes kopprodukta atrašanās zem potenciālā līmeņa turpināsies līdz 2013. gadam. Laika periodā no 2009. līdz 2012. gadam budžeta bilances cikliskā komponente būs intervālā no -3,9% līdz -0,4%. Savukārt, sākot ar 2013. gadu budžeta bilances cikliskā komponente būs pozitīva.

Ja netiktu ņemta vērā pieaugošo procentu izdevumu ietekme (no 1,5% no IKP 2010. gadā līdz 2,4% no IKP 2014. gadā), tad budžeta bilance uzlabotos vēl straujāk, uz ko norāda cikliski koriģētās primārās budžeta bilances rādītājs.

4.3. Valdības parāda vidējā termiņa attīstības tendences

Vispārējās valdības parāds uz 2010. gada beigām sasniedza 5 693,6 milj. latu (8 101,3 milj. eiro) jeb 44,7% no IKP. Vispārējās valdības parāda līmeni galvenokārt ietekmē centrālās valdības parāds.

Centrālās valdības parāda vadības mērķis ir nodrošināt nepieciešamos finanšu resursus valsts parāda pārfinansēšanai, budžeta deficīta finansēšanai un finanšu resursu rezerves uzturēšanai ar iespējami zemākām izmaksām, ierobežojot finanšu riskus un ņemot vērā Latvijas valsts makroekonomikas, kapitāla tirgus un visas finanšu sistēmas attīstību, kas vērsta uz eiro valūtas ieviešanu vidējā termiņā. Centrālās valdības parāda portfeļa un aizņēmumu vadības mērķus, pamatprincipus un uzdevumus parāda vadības ietvaros vidējā termiņā nosaka Latvijas valsts parāda vadības stratēģija, kas paredz centrālās valdības parāda portfeļa struktūras optimālu rādītāju ievērošanu attiecībā uz parāda valūtu kompozīciju, dzēšanas profilu, procentu likmju vidējo svērtu fiksēto periodu un fiksētās procentu likmes optimālo īpatsvaru parāda portfeli.

Aizņemšanās apjomu un centrālās valdības parāda līmeni vidējā termiņā ietekmē kopējās finansēšanas nepieciešamības apjoms, kuru veido valsts budžeta izpildes nodrošināšanai, kā arī valsts parāda saistību finansēšanai un likviditātes rezerves nodrošināšanai nepieciešamo resursu apjoms attiecīgajā periodā.

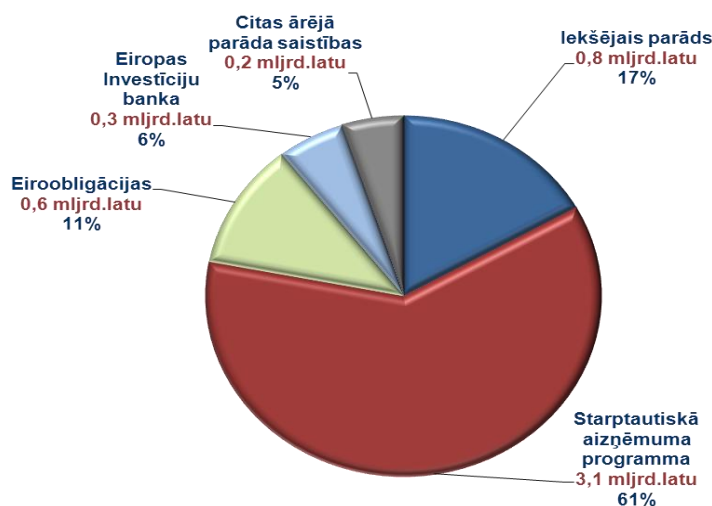
Starptautiskā aizņēmuma programmas ietvaros no 2008. gada līdz 2010. gada beigām kopā ir saņemts finansējums 3,1 mljrd. latu (4,4 mljrd. eiro) apmērā – nedaudz vairāk kā puse no kopējā sākotnēji paredzētā programmas apjoma (5,3 mljrd. latu (7,5 mljrd. eiro)). Saskaņā ar noslēgtām vienošanām starptautiskā aizņēmuma programmas finansējums paredzēts valsts budžeta finansiālo saistību finansēšanai (t.sk. valsts budžeta deficīta un izdevumu finansēšanai, valsts parāda pārfinansēšanai) un finanšu sektora stabilitātes nodrošināšanai. Programmas ietvaros saņemtais atbalsts kopš 2009. gada vidus nodrošināja iespēju uzturēt finanšu resursu rezervi Valsts kases kontos Latvijas Bankā ~10% no IKP apmērā, kas bija viens no būtiskākajiem faktoriem valsts maksātspējas apliecināšanai, finanšu tirgus svārstību nomierināšanai un investoru uzticības atgūšanai periodā, kad, ņemot vērā Latvijas

⁴ Pieņēmumi: 1) budžeta jutība atbilstoši EK 2005. gada aprēķiniem; 2) *one-off* pasākumi 2009.-2010. gadā ir valdības ieguldījumi finanšu iestādēs.

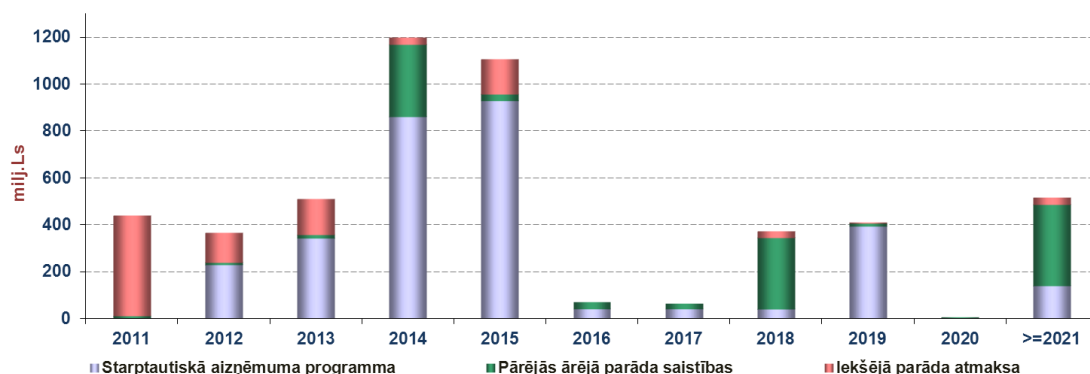
ekonomiskās attīstības tempu strauju kritumu un valsts kredītreitingu samazināšanos līdz spekulatīvajam līmenim, valstiskās aizņēmšanās iespējas finanšu tirgos bija stipri ierobežotas.

Lai gan arī 2010. gadā starptautiskā aizņēmuma programmas finansējums joprojām bija nozīmīgs kopējās finansēšanas nepieciešamības segšanas avots, tomēr, uzlabojoties valsts makroekonomiskajiem rādītājiem un ņemot vērā valdībai pieejamo finanšu resursu rezervi Valsts kases kontos, 2010. gadā starptautiskā aizņēmuma programmas ietvaros tika pieprasīts finansējums mazākā apjomā, nekā bija iespējams. Būtiska finansējuma daļa (1,3 mljrd. latu (1,9 mljrd. eiro)) tika aizstāta ar aizņēmšanās iespēju, noslēdzot attiecīgu vienošanos ar Ziemeļvalstīm.

Pašreizējā centrālās valdības parāda struktūrā lielāko daļu veido tieši starptautiskā aizņēmuma programmas ietvaros saņemtais finansējums un programmas ietvaros saņemtie aizņēmumi jāsāk atmaksāt jau 2012. gadā (sk. 4.5. un 4.6. attēlu)

4.5.att. Centrālās valdības parāda struktūra (uz 2011.gada I ceturkšņa beigām)

4.6.attēls. Centrālās valdības parāda atmaksas profils (līdz 2011. gada 1. aprīlim uzņemtās saistības, nominālvērtībā)

Lai gan līdz šim starptautiskā aizņēmuma programmas finansējums sniedza svarīgu atbalstu valsts kredīspējas nodrošināšanai, tomēr turpmāk valsts budžeta un parāda saistību finansēšanu plānots nodrošināt ar vidējā termiņā plānotiem

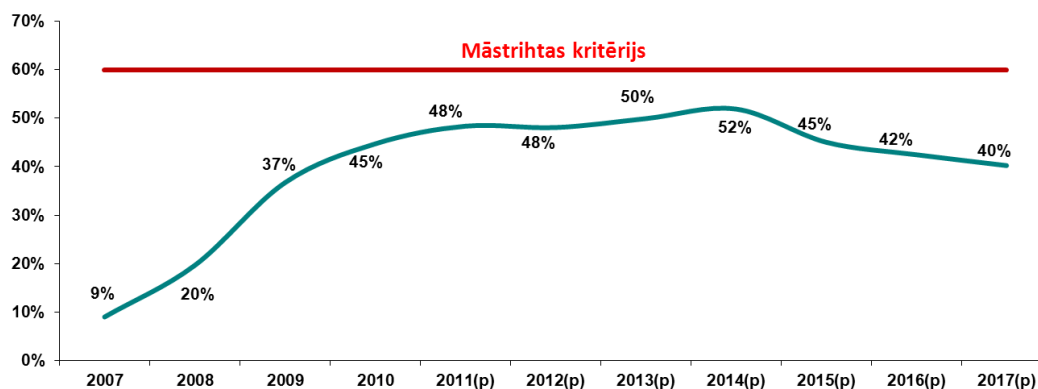
aizņemšanās pasākumiem iekšējos un starptautiskajos finanšu tirgos, kā arī izmantojot Valsts kases kontos pieejamo resursu atlikumu.

Ņemot vērā konsekventi īstenotos valsts budžeta konsolidācijas, ekonomikas un finanšu sektora stabilizēšanas pasākumus, kā arī valdībai pieejamo finanšu resursu rezervi, gan vietējie, gan ārvalstu investori šādu situācijas attīstību uztver ļoti pozitīvi, kas atspoguļojās latu naudas tirgus un valsts parāda vērtspapīru likmju ievērojamā kritumā sākot jau ar 2009. gada pēdējo ceturksni, Latvijas kredītriska apdrošināšanas darījumu (*Credit Default Swaps*) cenu samazinājumā, kā arī investoru intereses par ieguldījumiem vidējā termiņa un ilgtermiņa valsts vērtspapīros pieaugumā.

Stabilizējoties situācijai iekšējā finanšu tirgū un atjaunojoties investoru konfidences līmenim, Valsts kase 2010. gadā veiksmīgi papildināja valsts iekšējā aizņēmuma īstermiņa (sešu un divpadsmit mēnešu) parādzīmju izlaišanas piedāvājumu ar divu, trīs un piecu, kā arī 2011. gadā jau ar desmit gadu obligācijām. Valsts kases piedāvājuma orientēšana galvenokārt uz garāka termiņa vērtspapīriem samazināja valsts iekšējā parāda pārfinansēšanas risku un nodrošināja aizņemšanās likmju fiksēšanu (īpaši 2010. gada otrajā pusē) vēsturiski zemākajos līmeņos. Arī turpmāk, saglabājoties stabilai tirgus situācijai un pozitīvām ekonomikas attīstības tendencēm, ir plānots finansējumu iekšējā finanšu tirgū piesaistīt galvenokārt ar vidēja termiņa un ilgtermiņa parāda vērtspapīriem, tādā veidā atbilstoši Latvijas centrālās valdības parāda vadības stratēģijai palielinot latu aizņēmumu īpatsvaru parāda portfeli. Īstermiņa parādzīmju (ar dzēšanas termiņu līdz vienam gadam) emisijas plānots izmantot galvenokārt kā likviditātes vadības un iekšējā finanšu tirgus uzturēšanas instrumentu.

Lai novērstu valsts parāda pārfinansēšanas risku vidējā termiņā un savlaicīgi nodrošinātu priekšnosacījumus valsts ārējā parāda saistību (t.sk. starptautiskā aizņēmuma programmas ietvaros saņemtā finansējuma) atmaksai 2014. un 2015. gadā (sk. 2. attēlu), sākot jau ar 2011. gadu tiks pakāpeniski uzsākta aizņemšanās starptautiskajos finanšu tirgos, organizējot regulāras (ikgadējas) publiskas valsts parāda vērtspapīru emisijas un prioritāri nodrošinot investoru bāzes diversificēšanu (Eiropā, ASV un Āzijā), kā arī optimāla, Latvijas kredītreitinga novērtējumam atbilstoša aizņemšanās izmaksu līmeņa sasniegšanu.

Pakāpeniska aizņemšanās starptautiskajos finanšu tirgos uzsākšana un nepieciešamo resursu uzkrāšana valsts ārējā parāda saistību atmaksas nodrošināšanai 2014. un 2015. gadā nosaka valsts parāda augšupejošo tendenci līdz 2014. gadam un tā pakāpenisku samazināšanos sākot ar 2015. gadu (sk. 4.7. attēlu).

4.7.att. Vispārējās valdības parāda attīstības tendences (% no IKP)

Īstenojot ilgtspējīgu fiskālo politiku un ievērojot fiskālo disciplīnu, kā to paredz valdības stratēģiska apņemšanās nodrošināt pievienošanos eirozonai 2014. gadā, Māstrihtas kritērijs parāda apjomam (60% no IKP), vidējā termiņā tiks pārliecinoši ievērots.

4.4. Progress pārmērīga budžeta deficīta novēršanā

Attiecībā uz iepriekšējā periodā sagatavoto Latvijas Konverģences programmu ES Padome bija izteikusi aicinājumu Latvijai veikt virkni pasākumu, lai nodrošinātu ilgtspējīgu konverģenci un veiksmīgu dalību Valūtas kursa mehānismā II. Šajā sakarā valdība ir veikusi tādus pasākumus kā turpmāka fiskālā konsolidācija, fiskālās pārvaldības stiprināšana un ekonomikas izaugsmes sekmēšana. Kopumā uzskatām, ka Latvijas rīcība ir bijusi vērsta uz sekmīgu ES Padomes ieteikumu ieviešanu.

Izmantojot salīdzinoši konservatīvu makroekonomisko scenāriju, kā arī īstenojot fiskālo politiku veiksmīgāk nekā iepriekš ticis plānots, Latvija, veicot efektīvus un kvalitatīvus fiskālās konsolidācijas pasākumus, spēja ievērot iepriekš noteiktos vispārējās valdības budžeta deficīta mērķus visos gados, it īpaši 2011. gadā, kad ar valsts budžeta likuma grozījumiem vispārējās valdības budžeta deficīta novērtējums ir 4,5% no IKP. Atbilstoši ES Padomes rekomendācijām, Latvija laika posmā no 2009. gada līdz 2011. gadam vidēji gadā ir veikusi fiskālās konsolidācijas pasākumus 5,4% apmērā no IKP, kas krietni pārsniedz ES Padomes rekomendācijā noteikto 2,7% no IKP.

Lai stiprinātu valsts finanšu pārvaldību, uzlabojot budžeta plānošanas sistēmu, kā arī pastiprinot izdevumu kontroli, Latvija kopš 2009. gada ir veikusi vairākus būtiskus pasākumus šajā jomā:

- Lai veidotu ciešāku sadarbību starp Finanšu ministriju un Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisiju budžeta jautājumos, finanšu ministrs pastāvīgi informē Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisiju par budžeta plānošanu un izpildi;
- Ņemot vērā straujās ekonomiskās izmaiņas valstī, finanšu ministram ir tiesības aktualizēt vidēja termiņa valsts makroekonomiskās situācijas prognozi un valsts budžeta ieņēmumu prognozes vidējam termiņam biežāk kā reizi gadā;
- Ministru kabinetam ir tiesības noteikt valsts un pašvaldību budžeta plānošanas un izpildes papildu nosacījumus, kā arī Finanšu ministram ir tiesības noteiktam periodam aizkavēt vai samazināt asignējumus, lai nodrošinātu makroekonomisko procesu izraisīto paaugstināto fiskālo, ekonomisko un sociālo risku ietekmes mazināšanas un novēršanas pasākumus un nodrošinātu starptautiskajās saistībās noteikto fiskālo kritēriju izpildi;
- Finanšu ministram ar noteiktiem nosacījumiem ir tiesības veikt pārdali, lai nodrošinātu nepieciešamības gadījumā operatīvu valsts budžetā noteikto apropriāciju pārdali;
- Lai nodrošinātu labākās prakses ieviešanu fiskālās disciplīnas un ekonomikas izaugsmes jomā, Finanšu ministrija izstrādāja un 2010. gada oktobrī iesniedza Ministru kabinetā Fiskālās disciplīnas likumprojektu un

arī grozījumus Latvijas Republikas Satversmē. Finanšu ministrija plāno, ka Fiskālās disciplīnas likumprojekts līdz ar iespējamiem Satversmes grozījumiem varētu tikt iesniegts Saeimā līdz š.g. novembra beigām. (skatīt 7.3. punktu).

- Sagatavotais Fiskālās disciplīnas likumprojekts paredz Vidēja termiņa budžeta ietvara likumu (Ietvara likums) sagatavošanu vidējam termiņam. Tas kalpos kā instruments ilgtspējīgas fiskālās politikas plānošanai un realizēšanai dzīvē (skatīt 7.4. punktu).

Latvijas fiskālā politika ir īstenota saskaņā ar ES Padomes rekomendācijām un 2012. gadā izpildīs Māstrihtas deficīta kritēriju (zem 3% no IKP).

4.5. Vidēja termiņa budžeta attīstības scenārijs

Lai nodrošinātu Māstrihtas kritēriju ievērošanu un 2014. gadā ieviestu eiro, Saeima ir uzdevusi valdībai, sagatavojot 2012., 2013. un 2014. gada valsts budžetu likumprojektus, nodrošināt, ka tiek īstenoti fiskālās konsolidācijas pasākumi un vispārējās valdības budžeta deficīts, atbilstoši Eiropas Kontu sistēmas metodoloģijai 2012. gadā būtu mazāks par 3,0% no IKP, 2013. gadā nepārsniegtu 1,9% no IKP un 2014. gadā nepārsniegtu 1,1% no IKP. Jāatzīmē, ka valdības mērķis ir 2012.gadā tiekties uz budžeta deficītu 2,5% no IKP apmērā, lai nodrošinātu drošu Māstrihtas deficīta kritērija izpildi.

Lai tiektos uz 2012.gada deficīta mērķa sasniegšanu, valdība ir veikusi sākotnējo konsolidācijas pasākumu kopapjoma novērtējumu 150 - 180 milj. latu (213,4 – 256,1 milj. eiro) apjomā, kas atbilst 1,1- 1,3% no IKP. Konsolidācijas apjoma novērtējums tiks pārskatīts 2011.gada augustā, kad būs pieejami aktuālākie makroekonomikas rādītāji un informācija par nodokļu ieņēmumu izpildi. Jau šobrīd tiek vērtēti sekojoši indikatīvie konsolidācijas virzieni:

- Ieņēmumu pusē aptuveni 0,5% no IKP tiks iegūti uzlabojot nodokļu iekasēšanu, īstenojot nekustamā īpašuma nodokļa reformu, kā arī turpinot visaptverošas stratēģijas ēnu ekonomikas apkarošanai īstenošanu;
- Izdevumu pusē aptuveni 0,5% no IKP apmērā tiks samazināts sabiedriskajā sektorā strādājošo atalgojuma fonds, samazinātas valsts subsīdijas (ieskaitot VAS "Starptautiskajai lidostai "Rīga"), īstenoji valsts speciālā budžeta ilgtspējības nodrošināšanas pasākumi, kā arī tiks samazinātas valsts līdzfinansējums pašvaldībām sociālās aizsardzības pasākumiem (vai arī tiks pārskatīta iespēja pārdalīt IIN vairāk par labu centrālajai valdībai), kā arī tiks ierobežotas pašvaldību aizņemšanās iespējas, piemēram, infrastruktūras projektu pabeigšanai, profesionāli tehnisko skolu pārņemšanām, pašvaldību internātskolu un sociālo programmu investīciju projektiem.

Lai panāktu galīgo vienošanos par jau izstrādātajiem fiskālās konsolidācijas virzieniem un izstrādātu papildus konsolidācijas pasākumus 2012. gada budžeta deficīta mērķa sasniegšanai, valdība līdz 2011. gada augusta vidum ir apņēmusies iestrādāt valsts budžeta projektā 2012. gadam fiskālās konsolidācijas pasākumus, kas,

galvenokārt, būs vērsti uz izdevumu samazināšanu, tādējādi nodrošinot arī inflācijas kritērija izpildīšanu 2012. gadā. Sagaidāms, ka minētajā sarakstā tiks ietverti elementi no 2011. gadā apskatītajām konsolidācijas iespējām (SVF, EK un Pasaules Bankas ieteikumi, kas netika iekļauti 2011. gada valsts budžetā). Konsolidācijas virzieni ietvers pasākumus sociālo pabalstu sistēmas racionalizēšanai un pensiju sistēmas ilgtspējas uzlabošanai, kas kopumā būs vērsti uz sociālās drošības sistēmas ilgtermiņa stabilitātes nodrošināšanu. Papildus 2012. gadā valsts budžetā varētu neiekļaut normu, kas pieļauj Saeimai budžeta gadā atļaut papildus apropriāciju palielināšanu līdzekļiem neparedzētiem gadījumiem līdz 0,2% no IKP, tādējādi mazinot iespējamās nobīdes no budžeta deficīta mērķa. 2012. gada budžeta likumprojekts Saeimā tiks iesniegts š.g. septembra beigās.

5. **Jutīguma analīze un salīdzinājums**

5.1. **Makroekonomiskā scenārija riski**

Makroekonomiskā scenārija izpildi 2011. – 2014. gadā lielā mērā ietekmēs ārējās vides turpmākā attīstība. Pasaules izaugsmi joprojām var apdraudēt iespējami satricinājumi globālajā finanšu sistēmā, atsevišķu valstu finanšu ilgtspēja un parāda apkalpošanas izmaksas un izejvielu cenas pasaulē.

Papildus ārējās vides riskiem makroekonomiskā scenārija izpildi ietekmēs arī iekšējie faktori – uzņēmumu iespējas piesaistīt un īstenot investīciju projektus, lai palielinātu ražošanas jaudas, kreditēšanas attīstība, budžeta konsolidācijas ietekme u.c. faktori, kas tiešā veidā ietekmē investīciju riska vērtējumus, procentu likmes un konfidences rādītājus.

Makroekonomiskos riskus, kas noteiks tautsaimniecības attīstību programmas periodā, var iedalīt negatīvajos un pozitīvajos. Makroekonomiskās attīstības scenārijs ir balstīts uz konservatīviem pieņēmumiem par ārējā un iekšējā pieprasījuma pieaugumu un ņem vērā gan iekšējos, gan ārējos riskus.

Negatīvie riski:

- Joprojām saglabājas finanšu sistēmas stabilitātes riski Eiropā, kas varētu negatīvi ietekmēt reālo ekonomiku. Šos riskus pastiprina fiskālās ilgtspējas problēmas vairākās ES dalībvalstīs.
- Turpmāks pasaules pārtikas un energoresursu, kā arī vietējo cenu pieaugums samazinātu iedzīvotāju rīcībā esošo ienākumu un negatīvi ietekmētu patēriņu.
- Vairāku ES dalībvalstu īstenotie konsolidācijas pasākumi var negatīvi ietekmēt Latvijas eksporta attīstību.
- Politiskās vai sociālās nestabilitātes riski var atstāt negatīvu iespaidu uz tautsaimniecību – gan ietekmējot investīciju vidi, gan kopējās mājāsaimniecību, uzņēmēju un tirdzniecības partneru konfidences rādītājus.
- Budžeta konsolidācijas negatīvie efekti var izrādīties stiprāki nekā gaidīts – tie var vēl vairāk ietekmēt tautsaimniecības kopējo aktivitātes līmeni, īpaši darba tirgu, nodokļu ieņēmumus, mājāsaimniecību un uzņēmumu konfidences rādītājus.

Pozitīvie riski:

- Svarīgākais pozitīvais risks saistāms ar straujāku investīciju pieaugumu, t.sk. ārvalstu tiešo investīciju piesaisti, kas nodrošinātu straujāku pozitīvu izaugsmi vidējā termiņā.
- Līdzīgi kā 2010. gadā, pozitīvāka, nekā šobrīd prognozēta, ārējās vides attīstība (it īpaši Latvijas lielākajās tirdzniecības partnervalstīs) dotu pozitīvu impulsu Latvijas eksporta tālākai izaugsmei.
- 2010. gadā eksporta pieauguma pozitīvā ietekme uz iekšējo pieprasījumu var izrādīties spēcīgāka, nekā tas šobrīd tiek prognozēts.

- Kreditēšanas apjomu straujāks pieaugums joprojām saglabājas kā pozitīvais risks, kas uzņēmējiem ļautu veikt papildus investīcijas, lai palielinātu ražošanas jaudas. Tādā veidā tiktu pozitīvi ietekmēti eksporta un investīciju apjomi. Tāpat kreditēšana var pozitīvi ietekmēt privāto patēriņu.
- Šobrīd eksporta pieauguma pamatā ir ne tikai pieprasījuma pieaugums tirdzniecības partnervalstīs, bet arī Latvijas eksporta daļas pieaugums šajās valstīs, ko nosaka uzlabota konkurētspēja. Turpinoties šādai tendencei, eksporta pieaugums varētu būt straujāks, nekā tas šobrīd tiek prognozēts.

5.2. Jūtīguma analīze

Balstoties uz 4.1. nodaļā apskatīto makroekonomisko risku iespējamo ietekmi uz tautsaimniecību, ir izstrādāti divi alternatīvie makroekonomiskās attīstības scenāriji. Svarīgi uzsvērt, ka Konverģences programmā aprakstītais centrālais makroekonomiskais scenārijs ir izstrādāts, balstoties uz konservatīvām makroekonomisko norišu prognozēm, līdz ar to pesimistiskā scenārija iestāšanās varbūtība uzskatāma par nelielu.

5.1. tabula. Optimistiskais makroekonomiskais scenārijs

	2010	2011	2012	2013	2014
Iekšzemes kopprodukts, faktiskajās cenās, milj. Ls	12735,9	13573,8	14523,9	15613,2	16784,2
Pieaugums faktiskajās cenās, %	-2,7	6,6	7,0	7,5	7,5
Pieaugums salīdzināmajās cenās, %	-0,3	4,5	5,0	5,5	5,5
PCI, (gada vidējā), %	-1,1	3,5	2	2	2
Vidējā darba samaksa tautsaimniecība, latos	444,7	460,3	472,7	487,6	505,4
Pieaugums faktiskajās cenās, %	-3,5	3,5	2,7	3,2	3,7
Nodarbinātība, tūkst. cilvēku	941	959,5	974,9	992,4	1011,1
Pieaugums, %	-4,6	2,0	1,6	1,8	1,9
Eksporta pieauguma tempi faktiskajās cenās, %	10,3	6,3	5,9	6,1	6,1
Importa pieauguma tempi faktiskajās cenās, %	8,6	7,3	6,9	7,3	7,3

Optimistiskā scenārija īstenošanos noteiktu labāka, nekā šobrīd tiek prognozēts, ārējās vides attīstība īsā un vidējā termiņā. Papildus labākai ārējās vides situācijai, optimistiskajā scenārijā pozitīvs devums sagaidāms arī no lielāka apjoma ārvalstu investīciju piesaistes. Īstenojoties optimistiskajam scenārijam, palielinātos Latvijas investīciju un eksporta pieauguma tempi, kas pozitīvi ietekmētu arī privāto patēriņu. Pozitīvāki pieauguma tempi galvenokārt balstītos uz produktivitātes pieaugumu, kas saistīts ar jaunu tehnoloģiju ieviešanu un uzlabojumi nodarbinātībā būtu mērenāki. Neskatoties uz straujāku izaugsmi, bezdarbs vidējā termiņā joprojām saglabātos salīdzinoši augstā līmenī un algu pieaugums nepārsniegtu produktivitātes pieaugumu. Optimistiskais makroekonomiskās attīstības scenārijs paredz iekšzemes kopprodukta salīdzināmajās cenās pieaugumu 2011. gadā par 4,5%, bet vidējā termiņā augstāks investīciju un produktivitātes līmenis ļautu IKP pieaugt par 5,0 – 6,0% gadā.

Optimistiskā makroekonomiskā scenārija gadījumā, kas paredz straujāku IKP izaugsmi, nekā centrālajā scenārijā un nosaka pozitīvākus patēriņa un darba tirgus

rādītājus, ievērojami tiktu uzlabota arī budžeta ieņēmumu bāze. Atbilstoši aprēķiniem gadījumā, ja ekonomikas attīstība noritēs atbilstoši optimistiskajam scenārijam, budžeta ieņēmumi, salīdzinot ar centrālo scenāriju, 2011. gadā būs lielāki par 0,3% no IKP, savukārt 2012. gadā par 0,8%.

5.2. tabula. Pesimistiskais makroekonomiskais scenārijs

	2010	2011	2012	2013	2014
Iekšzemes kopprodukts, faktiskajās cenās, milj. latu	12735,9	13181,7	13708,9	14325,8	14970,5
Pieaugums faktiskajās cenās, %	-2,7	3,5	4,0	4,5	4,5
Pieaugums salīdzināmajās cenās, %	-0,3	1,5	2,5	3,0	3,0
PCI, (gada vidējā), %	-1,1	3	1,5	1,5	1,5
Vidējā darba samaksa tautsaimniecībā, latos	444,7	447,9	456,9	466,0	475,3
Pieaugums faktiskajās cenās, %	-3,5	0,7	2,0	2,0	2,0
Nodarbinātība, tūkst. cilvēku	940,9	945,0	949,6	959,1	968,7
Pieaugums, %	-4,6	0,4	0,5	1,0	1,0
Eksporta pieauguma tempi faktiskajās cenās, %	10,3	3,8	4,2	4,7	4,9
Importa pieauguma tempi faktiskajās cenās, %	8,6	4,8	5,2	5,8	6,0

Pesimistiskā makroekonomiskā īstenošanās saistīta ar nestabilu ārējo vidi īsā un vidējā termiņā un jauniem vietēja mēroga finanšu šokiem, ko pastiprina atsevišķu dalībvalstu īstenojamie konsolidācijas pasākumi, kas kopumā negatīvi ietekmētu Eiropas Savienības ekonomikas attīstību. Īstenojoties pesimistiskajam scenārijam, negatīvi tiktu ietekmētas Latvijas galvenās tirdzniecības partnervalstis un samazinātos pieprasījums pēc Latvijas eksporta. Rezultātā samazinātos eksports un ienākošās naudas daudzums Latvijas ekonomikā, kas negatīvi skartu arī privāto patēriņu. Nestabilitāte finanšu tirgos un vājais pieprasījums pēc Latvijas eksporta precēm būtiski palēninātu investīciju ieplūdi, tādējādi samazinot izaugsmi ne tikai īsā, bet arī vidējā termiņā. Īstenojoties šādam scenārijam, samazinātos nodarbinātības un algu pieaugums. Pesimistiskā makroekonomiskā scenārija attīstība paredz, ka 2011. gadā IKP pieaugtu tikai par 1,5%, 2012. gadā par 2,5%, bet vidējā termiņā izaugsme samazinātos līdz 3%.

Mērenāks IKP pieaugums nekā centrālajā scenārijā, kas balstās uz vājāku ārējo pieprasījumu un zemāku privāto patēriņu, kā arī vājākiem darba tirgus rādītājiem, negatīvi ietekmēs arī budžeta ieņēmumu bāzi. Atbilstoši aprēķiniem, gadījumā, ja ekonomikas attīstība noritēs atbilstoši pesimistiskajam scenārijam, budžeta ieņēmumi, salīdzinot ar centrālo scenāriju, 2011. gadā samazināsies par 0,5% no IKP, savukārt 2012. gadā par 0,8% no IKP.

6. Salīdzinājums ar 2009.gada programmu

Latvijas rīcība attiecībā uz ES Padomes ieteikumu ieviešanu

Par iepriekšējā periodā sagatavoto Latvijas Konverģences programmu ES Padome 2010. gada 24. aprīlī bija apstiprinājusi aicinājumu Latvijai veikt virkni pasākumu, lai nodrošinātu ilgtspējīgu konverģenci un veiksmīgu dalību Valūtas kursa mehānismā II. Ieteikumu izpildei ir īstenoti vairāki pasākumi:

- a) ES Padomes aicinājums: pilnībā īstenot 2009. gada 1. decembrī pieņemto 2010. gada budžetu, sagatavot vairākus budžeta risinājumus ietaupījumu vai papildu ieņēmumu gūšanai, lai būtu iespējams pieņemt 2011. gada budžetu, kas atbilst konsolidācijas vajadzībām, un pieņemt 2012. gada budžetu, kas arī atbilst paredzētajam fiskālajam plānam atbilstīgi Padomes ieteikumam saskaņā ar 104. panta 7. punktu;

Latvijas rīcība: 2010. gada vispārējās valdības deficīts bija 7,7% no IKP. Ja neņem vērā banku restrukturizācijas izmaksas, tad 2010. gadā budžeta deficīts šobrīd ir vērtējams tikai 5,5% no IKP apmērā. Vispārējās valdības deficīts mērķis 2010. gadam bija nepārsniegt 8,5% no IKP.

Strādājot pie valsts budžeta 2011. gadam projekta, tika sagatavoti priekšlikumi ieņēmumu palielināšanai un izdevumu samazināšanai par apjomu, kas bija lielāks nekā nepieciešamais konsolidācijas apmērs. Pasākumu saraksta sagatavošanas vajadzībām tika izstrādāta metodoloģija pasākumu ietekmes novērtēšanai. Valsts budžeta likums 2011. gadam tika apstiprināts, paredzot deficītu -5,4% no IKP. Savukārt 2011. gada 14. aprīlī Saeimā tika apstiprināti grozījumi likumā par valsts budžetu 2011. gadam, paredzot papildu konsolidācijas pasākumus. Grozījumu rezultātā budžeta deficīts ir plānots stipri labāks (4,5% no IKP) nekā iepriekš nospraustais fiskālais mērķis (6% no IKP).

- b) ES Padomes aicinājums: veikt rūpīgu un tālredzīgu analīzi, kas vajadzīga plašai sociālo pabalstu reformai, lai šādu reformu būtu iespējams īstenot 2011. gadā līdztekus citiem ar ieņēmumiem saistītiem pasākumiem.

Latvijas rīcība: ņemot vērā pašreizējo situāciju sociālajā budžetā ir piedāvāts noteikt maternitātes un paternitātes pabalsta piešķiršanu 80% apmērā no personas vidējās apdrošināšanas iemaksu algas kā pastāvīgu normu. Patlaban šī norma attiecībā uz maternitātes un paternitātes pabalstu noteikta līdz 2012. gada beigām. Šobrīd ir arī apturēta arī pensiju un pabalstu indeksācija. Attiecībā uz plānotiem pasākumiem sk. 3.5.3. punktu).

- c) ES Padomes aicinājums: uzlabot fiskālo pārvaldību un pārredzamību, tostarp pieņemot Fiskālās disciplīnas likumprojektu, stiprinot vidēja termiņa budžeta programmas saistošo raksturu un ieviešot efektīvas sankciju procedūras, kas piemērojamas gadījumos, kad fiziskas personas ļaunprātīgi izmanto valsts līdzekļus, stiprināt kontroli, koordināciju un sankciju mehānismus ēnu ekonomikas apkarošanai;

Latvijas rīcība: Finanšu ministrija izstrādāja un 2010. gada oktobrī iesniedza Ministru kabinetā Fiskālās disciplīnas likumprojektu (sk. 7. nodaļu). Tiek plānots, ka Fiskālās disciplīnas likumprojektu līdz ar iespējamiem Satversmes

grozījumiem tiks iesniegti Saeimā līdz š.g. novembra beigām, jo efektīvai likuma darbībai ir nepieciešams konstitucionālajā līmenī nostiprināt ar fiskālās disciplīnas īstenošanu saistītus pamatprincipus. Šobrīd turpinās debates augsta līmeņa darba grupā, kuru vada un kurā vairākumā tiek pārstāvēti Saeimas deputāti.

Attiecībā uz valsts budžeta līdzekļu izlietojumu, ir spēkā regulējums, kas nosaka ne tikai atbildību par piešķirto līdzekļu izlietojumu, bet arī izlietojuma atbilstību paredzētajam mērķim. Par neatbilstošu rīcību ar budžeta līdzekļiem ir paredzētas noteikta sankcijas.

Lai cīnītos ar ēnu ekonomiku ir izstrādāti vairāki politikas plānošanas dokumenti, kas galvenokārt vērsti uz labprātīgu nodokļu maksāšanas veicināšanu un pāreju no ēnu ekonomikas uz reģistrēto uzņēmējdarbību. Vairāku pasākumu praktiska ieviešana jau uzsākta 2010. gadā un dokumentos iezīmēto uzdevumu īstenošana turpināsies līdz 2013. gadam. Tāpat ir izstrādātas vadlīnijas par administratīvā soda sankciju piemērošanas principiem, kur sods tiek piemērots balstoties uz tā samērīgumu pret konkrēto pārkāpumu.

Lai sekmētu ēnu ekonomiska apkarošanu, 2010. gadā tika pieņemti Ministru kabineta noteikumi, kas izslēdz no iepirkuma uzņēmumus, kuri, iespējams, darbojas ēnu ekonomikā, un tika veikti atbilstoši grozījumi Publisko iepirkumu likumā.

- d) ES Padomes aicinājums: sekmēt ekonomikas izaugsmi, veicinot pārorientēšanos uz tirgojamo preču sektoru un produktivitātes uzlabošanu, tostarp nodrošinot, lai pieejamie ES struktūrfondu līdzekļi nonāktu reālajā ekonomikā, un saskaņā ar vidēja termiņa stratēģiju savlaicīgi pārstrukturējot valsts bankas.

Latvijas rīcība: Pēc 2009. gadā piedzīvotā ievērojamā IKP krituma, 2010. gadā situācija stabilizējās un bija vērojamas būtiskas pārmaiņas Latvijas tautsaimniecībā. Ievērojami uzlabojās Latvijas konkurētspēja, ekonomikā ir mazinājies iekšējā patēriņa īpatsvars, bet pieauga eksporta īpatsvars. Līdz ar ekonomiskās lejupslīdes pārvarēšanu notiek arī izmaiņas ekonomikas nozaru struktūrā, lielāku īpatsvaru iegūstot rūpniecībai, kamēr būvniecības un tirdzniecības neatbilstoši augstais īpatsvars ir sācis samazināties.

Pasreizējos apstākļos viens no galvenajiem tautsaimniecības attīstību veicinošiem atbalsta instrumentiem ir ES fondi, tādēļ tika īstenota tāda ES fondu līdzekļu pārdale uz nozarēm, kas dod lielāku atdevi ekonomikas attīstībai, piemēram: inovāciju veicināšanā, produktu ar augstu pievienoto vērtību ražošanā, loģistikā, uzņēmumu pieeja finansēm nodrošināšanā un eksporta atbalsta pasākumiem. Tāpat ir veikta ES fondu vadības sistēmas vienkāršošana, t.i. uzlabota gan maksājumu plūsma projektos, gan vienādota ES fondu ieviešanā iesaistīto institūciju darba prakse un to izvirzītās prasības finansējuma saņēmējam, gan arī novērstas nesamērīgas ES fondu finansējuma saņēmējam izvirzītās prasības.

Salīdzinājums pret 2009.gada Konverģences programmu

Ja vērtē pagājušās, 2009. gada Konverģences programmas īstenošanu, kur makroekonomiskais scenārijs paredzēja, ka IKP 2010. gadā turpinās būtiski

samazināties un tikai sākot ar 2011. gadu atgriezīsies pie nelielas izaugsmes, tad šis scenārijs nav īstenojies, jo faktiskā attīstība bija labāka par gaidīto. Ārējās vides uzlabojumi ļāva strauji pieaugt Latvijas rūpniecības un eksporta apjomiem, kā rezultātā IKP 2010. gadā samazinājās pavisam nedaudz – par 0,3%, savukārt 2010. gada 4. ceturksnī, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo ceturksni, jau bija vērojams 3,6% pieaugums. Sagaidāms, ka arī 2011. un 2012. gadā izaugsme būs straujāka, nekā tika prognozēts 2009. gada Konverģences programmā.

Vispārējās valdības deficīta un valsts parāda kritēriju izpilde ir daudz pozitīvāka (plašāku izklāstu skatīt 4.1.1. apakšpunktu un 4.3. punktu), salīdzinot ar 2009. gada Konverģences programmas prognozēm, līdz ar to valdība apņēmusies veikt fiskālo konsolidāciju lielākā apmērā un sasniegt deficītu 2012. gadam 2,5% no IKP pretēji iepriekš noteiktajam - 2,9% no IKP. Papildus iepriekšnoteiktajam deficīta mērķim pašreizējā programma nosaka deficīta mērķus arī 2013. un 2014. gadam attiecīgi - 1,9% un 1,1% no IKP.

6.1. tabula. Salīdzinājums ar 2009. gada Konverģences programmas prognozēm

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
IKP pieaugums salīdzināmās cenās, %							
2009- 2012	-4,6	-18	-4	2	3,8	-	-
2011-2014	-4,2	-18,0	-0,2	3,3	4,0	4,0	4,0
Starpība	0,4	0,0	3,8	1,3	0,2	-	-
Deficīts, % no IKP							
2009- 2012	-4,1	-10	-8,5	-6	-2,9	-	-
2011-2014	-4,2	-9,7	-7,7	-4,5	-2,5	-1,9	-1,1
Starpība	-0,1	0,3	0,8	1,5	0,4	-	-
Valsts parāds, % no IKP							
2009- 2012	19,5	34,8	55,1	59,1	56,8	-	-
2011-2014	19,7	36,7	44,7	48,3	48,1	49,9	51,9
Starpība	0,2	1,9	-10,4	-10,8	-8,7	-	-

7. Valsts finanšu kvalitāte

7.1. Valsts budžeta līdzekļu efektivitāte un izlietojuma kontrole

Valsts budžeta un pašvaldību budžetu izstrādāšanas, apstiprināšanas un izpildes kārtību un atbildību budžeta procesā nosaka Likums par budžetu un finanšu vadību. Finanšu ministrs ir atbildīgs par valsts budžeta izpildes procesa organizāciju un vadību, kā arī uzrauga Valsts kases (Finanšu ministrijas pakļautībā esoša tiešās pārvaldes iestādes) darbību.

Saskaņā ar Likumu par budžetu un finanšu vadību Finanšu ministrs izstrādā gadskārtējo valsts budžeta likuma projektu, pamatojoties uz vidēja termiņa makroekonomiskās attīstības un fiskālās politikas ietvaru un budžeta pieprasījumiem. Finanšu ministrs izvērtē budžeta pieprasījumus pēc to atbilstības paredzētajiem mērķiem, ekonomiskuma un efektivitātes un, ja nepieciešams, pieprasa attiecīgajai izvērtēšanai nepieciešamo papildu informāciju. Pamatojoties uz šāda izvērtējuma rezultātiem un sniegto informāciju, finanšu ministrs pieņem lēmumu par budžeta pieprasījumu iekļaušanu valsts budžeta likuma projektā līdz tā iesniegšanai Ministru kabinetam. Finanšu ministrs jebkurā valsts budžeta likuma projekta izskatīšanas stadijā var izteikt savu viedokli, pievienot nepieciešamos atzinumus, kā arī atsevišķu revīziju rezultātus.

Valsts kase, sadarbojoties ar Valsts ieņēmumu dienestu, seko, lai visi ieņēmumi, kas pienākas valsts budžetam, tiktu saņemti laikā un attiecīgajā apjomā, un nodrošina to, lai valsts budžeta izdevumi tiktu izdarīti saskaņā ar spēkā esošajiem likumiem.

Valsts kase piešķir asignējumus izdevumiem saskaņā ar gadskārtējā valsts budžeta likumā noteikto apropriāciju un nodrošina to izpildi Ministru kabineta noteiktajā kārtībā, savukārt ministrijas un citas centrālās valsts iestādes ir atbildīgas par gadskārtējā valsts budžeta likumā noteiktās apropriācijas izpildes kontroles sistēmas izveidi un par Valsts kases norēķinu kontos ieskaitīto valsts budžeta līdzekļu izlietojuma kontroli atbilstoši paredzētajiem mērķiem.

Bez tam Likumā par budžetu un finanšu vadību ir noteikts, ka valsts budžeta iestādes pamatbudžeta un valsts speciālā budžeta līdzekļu kontus asignējumu saņemšanai un izdevumu veikšanai no valsts budžeta līdzekļiem atver tikai Valsts kasē, savukārt budžeta finansētas institūcijas (izņemot valsts budžeta iestādes un pašvaldības) un budžeta nefinansētas iestādes atver Valsts kasē norēķinu kontus. Tāpat arī pašvaldības un to iestādes valsts budžeta līdzekļu saņemšanai un no tiem finansēto investīciju projektu un vienreizējo pasākumu izdevumu veikšanai atver norēķinu kontus Valsts kasē.

Galvenās Likumā par budžetu un finanšu vadību noteiktās sankcijas par neatbilstošu rīcību ar budžeta līdzekļiem:

- par valsts budžetam pienākošos summu nesavlaicīgu vai nepilnīgu iemaksu Valsts kases budžeta kontos – Valsts kase piedzen iemaksāšanai pamatbudžeta ieņēmumos neiemaksāto summu un var piedzīt nokavējuma naudu 0,1%

apmērā no laikā nenomaksātās summas par katru nokavēto maksājuma dienu, ja normatīvajos aktos nav noteikta cita kārtība;

- ja jāsedz budžetam radušies zaudējumi – Valsts kase var ieskaitīt summas pamatbudžeta ieņēmumos, atsaukt vai apturēt asignējumus, ja nav laikā iesniegti vai ir nepilnīgi ziņojumi par budžetu un finanšu vadību, ja likumā noteiktajā kārtībā nav reģistrēti budžeta līdzekļi un darījumi ar šiem līdzekļiem, kā arī nav ziņots par tiem, ja uzskaitē neatbilst noteiktajai kārtībai un tādējādi tiek slēpti budžetam pienākošie līdzekļi, kā arī, ja budžeta finansētas institūcijas vadītājs ir uzņēmis saistības, pārsniedzot Valsts kases sniegto asignējumu;
- ja budžeta finansētas institūcijas, budžeta nefinansētas iestādes un pašvaldības, kā arī kapitālsabiedrības, kurās ir ieguldīta valsts vai pašvaldību kapitāla daļa, ir pārkāpušas likumā par budžetu un finanšu vadību paredzētos finanšu vadības noteikumus, finanšu ministrs, Valsts kases pārvaldnieks, ministriju un citu centrālo valsts iestāžu vadītāji (atbilstoši savai kompetencei) var uz laiku atņemt pilnvarojumu asignēt vai rīkot budžeta ieņēmumus vai izdevumus, noteikt kontu lietošanas ierobežojumus, atsaukt vai apturēt asignējumus, lai tiktu atlīdzināti nelikumīgi izlietotie līdzekļi, vai arī pieprasīt nelikumīgi izlietoto līdzekļu atmaksāšanu, iesniegt tiesā civilprasību vai nodot materiālus kompetentajām amatpersonām jautājuma par kriminālprocesa uzsākšanu izlemšanai, kā arī atsaukt vai apturēt maksājumus.

Lai īstenotu papildu līdzekļu izlietojuma kontroli specifiskās jomās, 2011. gada sākumā Ministru kabinets ir uzdevis ministrijām, ka tās turpmāk īpaši rūpīgi izvērtēs līdzekļu pieprasījuma nepieciešamību no atsevišķām budžeta rezervēm (budžeta programma „Līdzekļi neparedzētiem gadījumiem”), kā arī Ministru kabinets, lemjot par līdzekļu piešķiršanu, vēl stingrāk izvērtēs līdzekļu piešķiršanas pamatotību un nepieciešamību.

7.2. Ieņēmumu struktūras un sistēmas efektivitāte

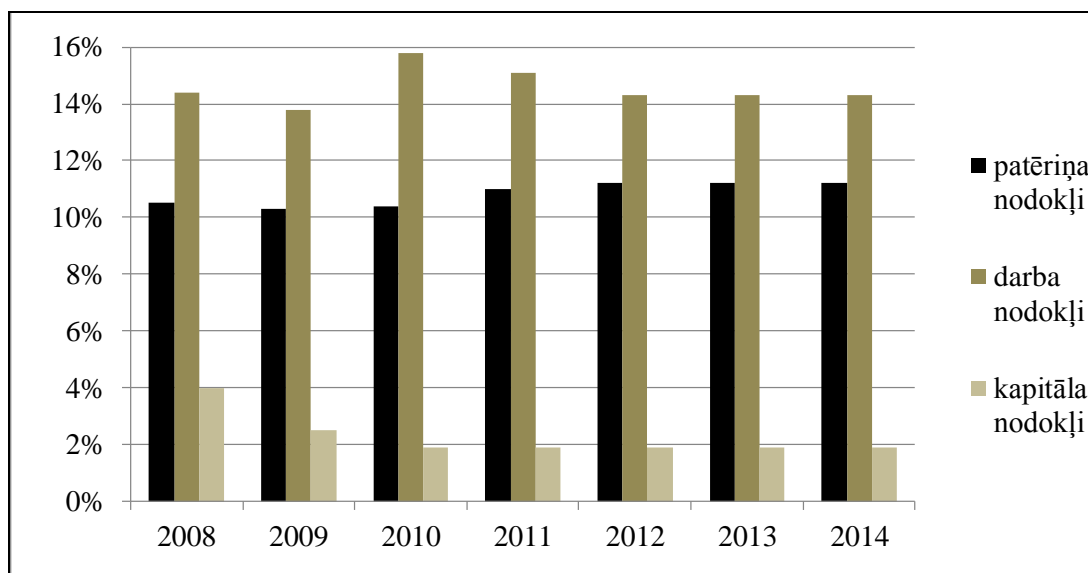
Viens no būtiskiem valsts finanšu kvalitātes aspektiem ir stabila un prognozējama nodokļu ieņēmumu nodrošināšana budžetā valdības prioritāro sociālo un ekonomisko pasākumu finansēšanai.

7.1. tabula. Nodokļu ieņēmumi vispārējās valdības budžetā (S.13), milj. latu

	Kods (EKS 95)	2010	2011	2012	2013	2014
Nodokļu ieņēmumi						
1. Ražošanas un importa nodokļi	D.2	1 449,7	1 617,2	1 708,9	1 773,0	1 855,1
2. Ienākuma un mantas kārtējie nodokļi	D.5	940,7	917,2	945,0	980,8	1 018,8
3. Kapitāla nodokļi	D.91	1,4	1,6	1,6	1,7	1,7
4. Sociālās iemaksas	D.61	1 098,3	1 198,9	1 231,0	1 192,0	1 194,4
<i>No tā faktiskās sociālās iemaksas</i>	<i>D.611</i>	<i>1 057,8</i>	<i>1 158,4</i>	<i>1 190,5</i>	<i>1 151,5</i>	<i>1 153,9</i>

Kopējais nodokļu slogs Latvijā vairākus gadus saglabājas kā viens no zemākajiem Eiropas Savienībā. 2008. gadā tas veidoja 29,1% no IKP, kas ir zemāks nekā ES vidējais rādītājs 40,5% no IKP.

Nodokļu politikas attīstības virziens 2011. - 2014. gadam paredz samazināt nodokļu slogu darbaspēkam, pārnesot to uz patēriņu un īpašumu. Latvijā lielāko daļu no visiem nodokļu ieņēmumiem veido darba nodokļi, kuru īpatsvaram kopējos nodokļu ieņēmumos pēdējos gados bija tendence palielināties (no 48,2% 2006. gadā līdz 52,0% 2010. gadā), savukārt vidējā termiņā tiek prognozēts, ka darba nodokļu īpatsvars samazināsies (līdz 47,8% 2014. gadā). Patēriņa nodokļu ieņēmumu īpatsvars kopējos nodokļu ieņēmumos ir samazinājies (no 41,8% 2006. gadā līdz 39,8% 2010. gadā), savukārt vidējā termiņā tiek prognozēts, ka patēriņa nodokļu īpatsvars palielināsies (līdz 43,4% 2014. gadā).

7.1. att. Nodokļu ieņēmumi atbilstoši ekonomiskajām funkcijām, % no IKP

Pēc pievienošanās Eiropas Savienībai nodokļu ieņēmumu pieaugumu galvenokārt sekmēja strauja ekonomiskā izaugsme, taču 2009. gadā ekonomikas krīzes rezultātā nodokļu ieņēmumu samazinājās. Lai nodrošinātu fiskālo konsolidāciju un panāktu budžeta deficīta samazināšanos, 2008. gadā tika uzsākta budžeta fiskālā konsolidācija. 2011. gadā turpinātie fiskālās konsolidācijas pasākumi ir vērsti uz nodokļu ieņēmumu stabilizēšanos un palielināšanos.

7.2. tabula. Konsolidācijas pasākumu ietekme uz galvenajiem nodokļu ieņēmumiem, % no IKP

	2011	2012
Pievienotās vērtības nodokļa ieņēmumi	+0,6	+0,1
Akcīzes nodoklis	+0,2	+0,2
Nekustamā īpašuma nodoklis	+0,1	-
Iedzīvotāju ienākuma nodoklis	-0,4	
Sociālās apdrošināšanas iemaksas	+0,9	-
Dabas resursu nodoklis	+0,01	+0,03
Izložu un azartspēļu nodoklis	+0,01	+0,02
Citi pasākumi	+0,1	-
Izmaiņu ietekme kopā:	+1,4	+0,4

Lai nodrošinātu labāku nodokļu iekasēšanu tiek veikti arī ēnu ekonomikas apkarošanas pasākumi, kurus realizējot 2011. gada valsts budžetā papildus varētu tikt iekasēti 60,0 milj. latu (85,4 milj. eiro).

Šajā sadaļā apskatītas galvenās nodokļu izmaiņu ietekmes, atbilstoši likumam „Par valsts budžetu 2011. gadam”, kā arī likumam „Par grozījumiem likumā „Par valsts budžetu 2011. gadam””.

Pievienotās vērtības nodoklis

Būtisku īpatsvaru kopējos nodokļu ieņēmumos veido pievienotās vērtības nodokļa ieņēmumi. Ekonomikas izaugsmes gados pievienotās vērtības nodokļa ieņēmumiem ir bijis augsts pieauguma temps. Tomēr 2008. gadā uzsākoties un 2009. gadā turpinoties mazumtirdzniecības apgrozījuma sarukumam, saimnieciskās darbības apjomu kritumam pārējās tautsaimniecības nozarēs, kā arī kopējās darbības vērtības un importa apjomu kritumam, pievienotās vērtības nodokļa ieņēmumi ir samazinājušies. Turklāt ekonomiskās krīzes ietekme ir bijusi tik ievērojama, ka ar 2009. gada 1. janvāri paaugstinātā pievienotās vērtības nodokļa standartlikme par 3 procentpunktiem no 18% uz 21% nespēja kompensēt to ieņēmumu samazinājumu, kas radās ekonomiskās lejupslīdes rezultātā.

2010. gadā mazumtirdzniecības apgrozījuma un saimnieciskās darbības apjomu pārējās tautsaimniecības nozarēs pakāpeniska palielināšanās, un importa apjomu pieaugums, deva pozitīvu efektu pievienotās vērtības nodokļa ieņēmumos.

Pievienotās vērtības nodokļa ieņēmumu prognoze 2011. gadam ir sagatavota, ņemot vērā prognozējamās tautsaimniecības attīstības tendences, privātā patēriņa pieaugumu, pievienotās vērtības nodokļa izpildi 2010. gadā un ņemot vērā 7.3. tabulā norādītos valsts budžeta konsolidācijas pasākumus.

7.3. tabula. Konsolidācijas pasākumu ietekme uz pievienotās vērtības nodokļa ieņēmumiem, milj. latu

	2011	2012
Saskaņā ar likumu „Par valsts budžetu 2011. gadam” izmaiņu ietekme kopā:	+73,0	
Standartlikmes paaugstināšana no 21% uz 22%,	+37,5	-
Samazinātās likmes atcelšana elektroenerģijas piegādēm iedzīvotājiem no 10% uz 22%	+13,9	-
Samazinātās likmes paaugstināšana no 10% uz 12% atsevišķām pakalpojumu grupām	+14,6	-
Pievienotās vērtības nodokļa piemērošanas kārtības maiņa maksātspējas administratoru un zvērināto tiesu izpildītāju veiktajās īpašuma atsavināšanas izsolēs	+7,0	-
Saskaņā ar grozījumiem likumā „Par valsts budžetu 2011. gadam” izmaiņu ietekme kopā:	+5,4	+12,8
Samazinātās likmes atcelšana dabasgāzei no 12% uz 22%	+1,6	+4,0
Samazinātās likmes medicīnisko ierīču piegādēm piemērošanas ierobežošanas atbilstoši ES direktīvai	+1,5	+3,0
PVN no akcīzes nodokļa likmju celšanas	+2,3	+5,8
Izmaiņu ietekme kopā:	+78,4	+12,8

Akcīzes nodoklis

Līdz šim akcīzes nodokļa politika galvenokārt tika īstenota akcīzes nodokļa likmju saskaņošanas virzienā ar Eiropas Savienības prasībām. Atbilstoši Latvijai piešķirtajiem pārejas periodiem, būtiski tika palielinātas akcīzes nodokļa likmes atsevišķām akcīzes precēm, tai skaitā naftas produktiem un tabakas izstrādājumiem. Galvenokārt akcīzes nodokļa likmju paaugstināšana sekmēja stabili augstu akcīzes nodokļa ieņēmumu pieauguma tempu.

Savukārt 2009. gadā, ekonomikas attīstības lejupslīdes rezultātā, kas noteica akcīzes preču realizācijas apjomu straujo kritumu, neskatoties uz akcīzes nodokļa likmju palielinājumu, akcīzes nodokļa ieņēmumi būtiski samazinājās, salīdzinot ar 2008. gadu.

Fiskālās konsolidācijas ietvaros gan 2010. gadā, gan arī 2011. gadā tiek īstenotas akcīzes nodokļa likmju izmaiņas. Prognozējot, ka 2011. gadā nodokļu bāze galvenajiem akcīzes preču veidiem nedaudz palielināsies, akcīzes nodokļa ieņēmumu prognoze 2011. gadam ir sagatavota, ņemot vērā valsts 2011. gada budžetā īstenojamās konsolidācijas pasākumus (7.4. tabula).

7.4. tabula. Konsolidācijas pasākumu ietekme uz akcīzes nodokļa ieņēmumiem, milj. latu

	2011	2012
Saskaņā ar likumu „Par valsts budžetu 2011. gadam” izmaiņu ietekme kopā:	+8,6	-
Samazinātās akcīzes nodokļa likmes naftas produktiem ar 5% biodegvielas piejaukumu atcelšana	+7,6	-
Akcīzes nodokļa likmes paaugstināšana bezalkoholiskajiem dzērieniem	+1,0	-
Saskaņā ar grozījumiem likumā „Par valsts budžetu 2011. gadam” izmaiņu ietekme kopā:	+12,2	+30,6
Akcīzes nodokļa likmes samazināšana un atvieglojumu atcelšana dabasgāzei, kas tiek izmantota elektroenerģijas ražošanai no 2011. gada 1. jūlija	+2,0	+8,3
Akcīzes nodokļa likmes pārējiem alkoholiskajiem dzērieniem paaugstināšana no 890 uz 940 latiem par 100 litriem absolūtā spirta	+1,8	+3,7
Akcīzes nodokļa likmes paaugstināšana tabakas izstrādājumiem no 2011. gada 1. jūliju	+3,0	+7,2
Akcīzes nodokļa likmes degvielai (benzīnam) paaugstināšana no 2011. gada 1. jūnija	+3,6	+7,1
Akcīzes nodokļa atvieglojuma samazināšana lauksaimniecībā izmantojamai dīzeļdegvielai, nosakot maksimālo litru apmēru, kas tiek izmantots lauksaimniecībā un kas tiek atbrīvots no akcīzes nodokļa saimnieciskajā gadā no 2011. gada 1. jūlija.	+1,7	+4,2
Izmaiņu ietekme kopā:	+20,8	+30,6

Nekustamā īpašuma nodoklis

2011. gadā nekustamā īpašuma nodokļa ieņēmumi tiek prognozēti ar 10,9% pieaugumu salīdzinājumā ar 2010. gadu, ko ietekmē arī izmaiņas likumdošanā.

2010. gadā tika izstrādāti un apstiprināti grozījumi likumā „Par nekustamā īpašuma nodokli”, kas ar 2011. gadu paredz izmaiņas nekustamā īpašuma nodokļa jomā.

Ar 2011. gada 1. janvāri ir palielināta nekustamā īpašuma nodokļa likme dzīvojamām ēkām ar kadastrālo vērtību līdz 40 000 latu (līdz 56 915 eiro) no 0,1% līdz 0,2%, ar kadastrālo vērtību no 40 001 līdz 75 000 latu (no 56 916 līdz 106 715 eiro) no 0,2% līdz 0,4%, ar kadastrālo vērtību virs 75 000 latu (virs 106 715 eiro) no 0,3% līdz 0,6%.

7.5. tabula. Konsolidācijas pasākumu ietekme uz nekustamā īpašuma nodokļa ieņēmumiem, milj. latu

	2011
Likmju izmaiņas dzīvojamām ēkām	+6,9
Izmaiņu ietekme kopā:	+6,9

Iedzīvotāju ienākuma nodoklis

Kopš 2005. gada iedzīvotāju ienākuma nodokļa politikas pasākumi tika vērsti uz nodokļa sloga samazināšanu iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem – tika palielināts ar nodokli neapliekamais minimums, kā arī atvieglojumi par apgādājamajiem. Tomēr jāatzīmē, ka, neskatoties uz minēto nodokļu politikas pasākumu negatīvo ietekmi uz budžetu, iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi iepriekšējos gados pieauga un to pieauguma temps ir bijis augsts. Straujo darba nodokļu ieņēmumu pieaugumu galvenokārt veicināja straujais darba samaksas fonda pieaugums. Darba nodokļu ieņēmumus pozitīvi ir ietekmējusi arī minimālās mēneša darba samaksas paaugstināšana, kas tiek veikta jau kopš 2006. gada. Savukārt 2009. gadā, lai nodrošinātu stingru fiskālo konsolidāciju, ar 2009. gada 1. jūliju ar iedzīvotāju ienākuma nodokli neapliekamais minimums tika samazināts no 90 latiem līdz 35 latiem (no 128 līdz 50 eiro) mēnesī.

Vidēja termiņa makroekonomiskās attīstības prognozes no 2011. gada paredz darba samaksas fonda palielināšanos, kas savukārt palielinās darba nodokļu ieņēmumus turpmāko gadu laikā. Tomēr būtiska ietekme uz 2011. gada iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumiem ir veiktajām nodokļa izmaiņām un konsolidācijas pasākumiem (kopējā negatīvā fiskālā ietekme ir 57,4 milj. latu (81,7 milj. eiro)), kas no 2011. gada 1. janvāra paredz:

- samazināt iedzīvotāju ienākuma nodokļa likmi no 26% līdz 25%;
- paaugstināt minimālo darba algu no 180 uz 200 latiem (no 256 uz 285 eiro) mēnesī;
- palielināt ar iedzīvotāju ienākuma nodokli neapliekamo minimuma apmēru no 35 uz 45 latiem (no 50 uz 64 eiro) mēnesī un atvieglojuma apmēru par apgādībā esošām personām no 63 uz 70 latiem (no 90 uz 100 eiro) mēnesī;
- palielināt darba ņēmēja sociālās apdrošināšanas iemaksu likmi no 9% uz 11%, ja darba ņēmējs tiek apdrošināts visiem sociālās apdrošināšanas veidiem;
- mainīt iedzīvotāju ienākuma nodokļa procentuālo sadalījumu starp valsts pamatbudžetu (no 20% uz 18%) un pašvaldību pamatbudžetu (no 80% uz 82%);
- ieviest Uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokli, līdz ar ko sākot ar 2011. gadu vairs netiks aplikts gūtais labums no darba devējam (uzņēmumam) piederoša vieglā pasažieru automobiļa izmantošanas personīgām vajadzībām.

Sociālās apdrošināšanas iemaksas

Vidēja termiņa sociālās apdrošināšanas iemaksu ieņēmumu dinamiku noteiks ne tikai prognozētais darba samaksas fonda pieaugums, bet arī 2011. gada konsolidācijas ietvaros veiktās izmaiņas likumdošanā un izmaiņas iemaksu likmēs valsts fondēto pensiju shēmā, jo, atbilstoši EKS'95 metodoloģijas nosacījumiem, sociālās

apdrošināšanas iemaksas, kas tiek novirzītas valsts fondēto pensiju shēmā, netiek uzskaitītas kā vispārējās valdības budžeta ieņēmumi.

Ar 2011. gada 1. janvāri darba ņēmēja sociālās apdrošināšanas iemaksu likme tika palielināta no 9% uz 11%, ja darba ņēmējs tiek apdrošināts visiem sociālās apdrošināšanas veidiem.

Tāpat papildus ieņēmumus plānots iegūt sakarā ar minimālās mēnešalgas apmēra paaugstināšanu no 180 līdz 200 latiem (no 256 līdz 285 eiro).

Sociālās apdrošināšanas iemaksu samazinājums plānots no Uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa ieviešanas, jo līdz ar minētā nodokļa ieviešanu ar 2011. gada 1. janvāri vairs netiek aplikts gūtais labums no darba devējam (uzņēmumam) piederoša vieglā pasažieru automobiļa izmantošanas personīgām vajadzībām.

Iemaksu likme valsts fondēto pensiju shēmā 2011. un 2012. gadā tiek saglabāta 2%, 2013. gadā likmei palielinoties līdz 6% un 2014. gadā saglabājoties iepriekšējā gada līmenī.

7.8. tabula. Konsolidācijas pasākumu ietekme uz sociālās apdrošināšanas iemaksu ieņēmumiem, milj. latu

	2011
Minimālās darba algas paaugstināšana no 180 Ls uz 200 Ls mēnesī	+8,4
Sociālās apdrošināšanas iemaksu likmes palielināšana no 9% uz 11%	+69,6
Sociālās apdrošināšanas iemaksu likmes valsts fondēto pensiju shēmā saglabāšana 2% apmērā 2011. un 2012. gadā, palielināšana uz 6% 2013. un 2014. gadā	+44,9
Izmaiņu ietekme kopā:	+122,9

7.9. tabula. Sociālās apdrošināšanas iemaksas valsts fondēto pensiju shēmā

Periods	Iemaks u likme	Prognozētās sociālās apdrošināšanas iemaksas valsts fondēto pensiju shēmā, milj. latu	Prognozētās sociālās apdrošināšanas iemaksas valsts fondēto pensiju shēmā, % no IKP
2011. gads	2%	64,0	0,5
2012. gads	2%	63,8	0,5
2013. gads	6%	154,4	1,0

Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodoklis

Ar 2011. gada 1. janvāri stājās spēkā „Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa un uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa likums”, ar kuru tiek ieviests transportlīdzekļa ekspluatācijas nodoklis, aizstājot transportlīdzekļu ikgadējo nodevu, kas maksājams valsts pamatbudžetā.

Ar transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokli apliekamais objekts ir visi transportlīdzekļi, izņemot traktortehniku, kā arī automobiļu piekabes un puspiekabes, kuru pilna masa nepārsniedz 3500 kilogramus, tramvaji, trolejbusi, bezceļu transportlīdzekļi, sniega motocikli, mopēdi un velosipēdi.

Sagatavojot transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa ieņēmumu plānu 2011. gadam, tika ņemtas vērā ar „Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa un uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa likums” paredzētās nodokļa likmes un nodokļa aprēķināšanas kārtības izmaiņas motocikliem, tricikliem un kvadricikliem,

vieglajiem automobiļiem. Kā arī tika ņemtas vērā 2010. gada ieņēmumu no transportlīdzekļu ikgadējās nodevas izpildes tendences, kā arī reģistrēto transportlīdzekļu skaits par kuriem maksājams nodoklis. Tādējādi tiek prognozēti papildus ieņēmumi valsts budžetā 4,7 milj. latu (6,7 milj. eiro) apmērā.

Uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodoklis

Uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodoklis stājās spēkā 2011. gada 1. janvārī saskaņā ar likumu „Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa un uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa likums”.

Likuma mērķis ir ieviest nodokli, kas aizstāj kārtību, kurā ar nodokļiem tiek aplikts labums, ko darbinieks (labuma guvējs) gūst no darba devējam piederoša vai darba devēja rīcībā esoša vieglā automobiļa izmantošanas personīgajām vajadzībām.

Saskaņā ar likumu uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokli maksā par komersanta īpašumā vai turējumā esošu vieglo transportlīdzekli, kurš pēc savas konstrukcijas un iekšējā aprīkojuma ir paredzēts pasažieru un to bagāžas pārvadāšanai, kurā sēdvietu skaits, neskaitot vadītāja vietu, nepārsniedz astoņas sēdvietas un kurš reģistrēts kā vieglais, vieglais pasažieru vai vieglais plašlietojuma automobīlis, kurš tiek izmantots personīgām vajadzībām. Nodoklis ir iemaksājams valsts budžetā par periodu, kuros šis transportlīdzeklis ir komersanta īpašumā vai turējumā.

Saskaņā ar likumu „Par valsts budžetu 2011. gadam” uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa ieņēmumi valsts budžetā tiek plānoti 17,0 milj. latu (24,2 milj. eiro) apmērā.

Nosakot uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa ieņēmumu prognozi 2011. gadam, tika ņemts vērā komersantu rīcībā esošo vieglo transportlīdzekļu skaits un likumā paredzētās uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa likmes, kas maksājamas par transportlīdzekli, kā arī nodokļa atbrīvojumi.

Dabas resursu nodoklis

Dabas resursu nodokļa maksājumi ir tieši saistīti ar Latvijas uzņēmumu ekonomiskajām aktivitātēm un to izraisītajām vides noslodzēm. Līdz ar to nodokļa ieņēmumi gan palielinās, palielinoties kopējai ekonomiskai aktivitātei, gan arī samazinās, uzņēmumiem un pašvaldībām veicot vides aizsardzības pasākumus. Dabas resursu nodokļa ieņēmumi tiek ieskaitīti valsts pamatbudžetā un pašvaldību speciālajā budžetā.

Dabas resursu nodokļa ieņēmumu prognoze 2011. gadam ir sagatavota, ņemot vērā fiskālās konsolidācijas pasākumus ar kuriem tika veikti grozījumi „Dabas resursu nodokļa likumā”, kas paredz atsevišķu dabas resursu nodokļa likmju paaugstināšanu ar 2011. gada 1. janvāri.

7.10. tabula. Konsolidācijas pasākumu ietekme uz dabas resursu nodokļa ieņēmumiem, milj. latu

	2011	2012
Dabas resursu nodokļa paaugstināšana	+1,3	+4,1
Izmaiņu ietekme kopā:	+1,3	+4,1

Izložu un azartspēļu nodoklis

Kopējais izložu un azartspēļu nozares apgrozījums 2010. gadā samazinājies par 3,4%⁵, kas tiek pamatots galvenokārt ar vispārējās ekonomiskās situācijas ietekmi uz azartspēļu nozari. Šobrīd azartspēļu organizētāji veic savas uzņēmējdarbības optimizāciju un restrukturizāciju, slēdzot nerentablās spēļu zāles un apvienojot azartspēļu uzņēmumus, kas ietekmēs mazrentablu zāļu slēgšanu un iekārtu skaita samazināšanos, tādējādi samazinot ieņēmumus no izložu un azartspēļu nodokļa.

Prognozētais izložu un azartspēļu nodokļa ieņēmumu pieaugums 2011. gadā galvenokārt saistīts ar fiskālās konsolidācijas pasākumiem, kas tiek veikti saskaņā ar grozījumiem likumā „Par valsts budžetu 2011. gadam”. Izmaiņu ietekmi uz budžetu skat. 5.9. tabulā.

Grozījumi likumā „Par izložu un azartspēļu nodokli un nodevu”, kas tiek veikti saskaņā ar grozījumiem likumā „Par valsts budžetu 2011. gadam” paredz:

- ar 2011. gada 1. jūniju azartspēļu nodokļa likmes paaugstināšana no 9 600 uz 10 560 latiem (no 13 660 uz 15 026 eiro) par ruletes (cilindriskā spēle) — par katru ruletes rotējošajai iekārtai pievienoto spēļu galdu, un kāršu un kauliņu spēles — par katru galdu gadā;
- likmes paaugstināšana videospēlēm un mehāniskiem automātiem, par katra automāta katru spēles vietu — 1 680 uz 1 920 latu (2 390 uz 2 732 eiro) gadā.

Likmju pieaugums neradīs būtisku spēļu iekārtu skaita samazināšanu, kas varētu ietekmēt ieņēmumus no azartspēļu nodokļa.

7.11. tabula. Konsolidācijas pasākumu ietekme uz izložu un azartspēļu nodokļa ieņēmumiem, milj. latu

	2011	2012
Azartspēļu nodokļa likmju paaugstināšana	+1,1	+3,3
Izmaiņu ietekme kopā:	+1,1	+3,3

Citi pasākumi

Lai nodrošinātu fiskālo konsolidāciju un panāktu budžeta deficīta samazināšanos, ar 2011. gadu ir ieviesti jauni nodevu veidi, t.sk.:

- atbilstoši grozījumiem likumā „Enerģētikas likums” (pieņemti 2010. gada 17. jūnijā) tiek ieviesta Valsts nodeva par drošības rezervju uzturēšanu (pozitīva fiskālā ietekme 2011. gadā 7,5 milj. latu (10,7 milj. eiro));
- saskaņā ar likumu „Finanšu stabilitātes nodevas likums” tiks maksātā Finanšu stabilitātes nodeva (pozitīva fiskālā ietekme 2011. gadā 3,0 milj. latu (4,3 milj. eiro)). Nodevas likme ir 0,036% gadā un to piemēro taksācijas perioda beigās nodevas maksātāja saistību kopsummai, no kuras atskaita:
 - ✓ noguldījumus, kas pakļauti Latvijas Republikas vai citas dalībvalsts noguldījumu garantiju shēmai;
 - ✓ nodevas maksātāja emitētās hipotekārās ķīlu zīmes;

⁵ Saskaņā ar Izložu un uzraudzības inspekcijas datiem par 2010. gadu.

- ✓ pakārtotās saistības, kas iekļautas pašu kapitāla aprēķinā kā subordinētais kapitāls saskaņā ar Finanšu un kapitāla tirgus komisijas noteikumiem.
- valsts nodeva par iepirkumu pārsūdzību (fiskālā ietekme 2011. gadā 50,0 tūkst. latu (71,1 tūkst. eiro)).

Pasākumi budžeta ieņēmumu palielināšanai, apkarojot ēnu ekonomiku

Lai cīnītos ar ēnu ekonomiku ir izstrādāti vairāki politikas plānošanas dokumenti, kuros iekļauto uzdevumu realizēšana vainagosies ar pozitīvām pārmaiņām Latvijas ekonomiskajā vidē. Dokumentos iekļautie uzdevumi dalās vairākos virzienos – godīgas konkurences veicināšana, administratīvā sloga mazināšana, sabiedrības informēšana un izglītošana par ēnu ekonomikas negatīvajām sekām, kontrolējošo iestāžu kapacitātes stiprināšana, sodu politikas pārskatīšana un citi. Akcents galvenokārt vērsts uz labprātīgu nodokļu maksāšanas veicināšanu un pāreju no ēnu ekonomikas uz reģistrēto uzņēmējdarbību, nevis uz represīvu metožu pielietošanu, t.i., sodīšanu. Dokumentos norādīto uzdevumu īstenošana ir uzsākusies jau 2010.gadā un turpināsies līdz 2013. gadam.

Lai efektīvāk izmantotu Valsts ieņēmumu dienesta resursus, atbilstoši Starptautiskā Valūtas fonda sniegtajiem ieteikumiem, ir izstrādāta nodokļu saistību izpildes stratēģija, kurā norādīti būtiskākie nodokļu ieņēmumu riski, darbības virzieni un galvenie pasākumi nodokļu ieņēmumu risku mazināšanai, tai skaitā neregistrētās saimnieciskās darbības, saimnieciskās darbības ārpus nodokļu sistēmas, nelikumīgas izcelsmes preču tirdzniecības un organizētās noziedzības grupējumu darbības riska mazināšanai.

8. Valsts finanšu ilgtspēja

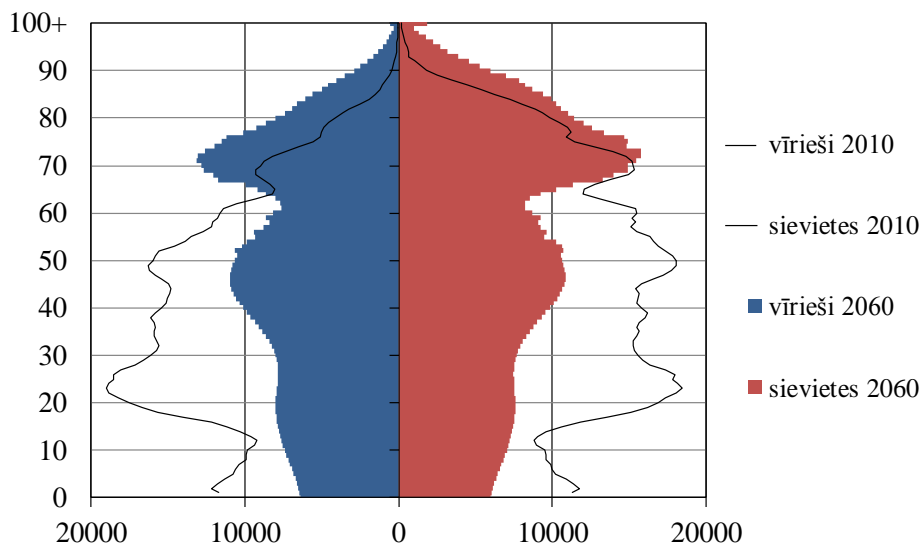
Demogrāfiskās izmaiņas, sevišķi vecāka gadagājuma iedzīvotāju skaita pieaugums, ilgtermiņā var ietekmēt ar vecumu saistīto vispārējās valdības izdevumu pieaugumu un tādējādi pasliktināt valsts finanšu ilgtspēju. Valsts finanšu ilgtspēju nosaka arī sākotnējā budžeta pozīcija, kas šobrīd ekonomiskās krīzes ietekmē ir pasliktinājusies, palielinoties gan Latvijas vispārējās valdības budžeta deficītam, gan pirms tam zemajam parāda līmenim.

Lai nodrošinātu valsts finanšu ilgtspēju, Latvijas valdība par galveno mērķi ir noteikusi vispārējās valdības budžeta deficīta mazināšanu, veicot nepieciešamo budžeta konsolidāciju un īstenojot strukturālās reformas, tai skaitā sociālās apdrošināšanas, izglītības un veselības aprūpē, kas ir būtiski sabiedrības novecošanās kontekstā.

Eiropas Komisija sadarbībā ar dalībvalstīm vienu reizi trijos gados veido ilgtermiņa budžeta prognozes, ņemot vērā sabiedrības novecošanās ietekmi, kā arī novērtē valsts finanšu ilgtspēju katrai dalībvalstij. Ilgtermiņa budžeta prognožu pamatā ir demogrāfiskās prognozes, ko sniedz *Eurostat*, un pieņēmumi par ekonomisko izaugsmi un tās noteicošajiem faktoriem ilgtermiņā. Šajā sadaļā tiks atspoguļoti dati, kas ir publicēti Eiropas Komisijas 2009. gada Novecošanās ziņojumā⁶. Jāvērš uzmanība, ka Ziņojumā atspoguļotajās budžeta ilgtermiņa prognozēs nav ņemta vērā 2008. - 2009. gada ekonomiskās un finanšu krīzes ietekme, līdz ar to šīs prognozes būtu jāvērtē piesardzīgi. Jāatzīmē, ka 2010. gada beigās ir uzsākts jauns prognozēšanas cikls, kura rezultātā 2012. gadā tiks publicētas jaunas budžeta ilgtermiņa prognozes.

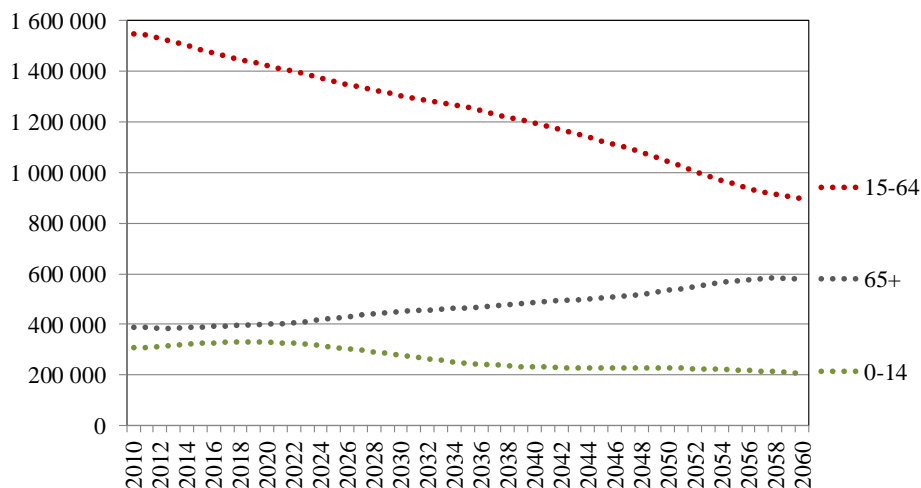
Ilgtermiņa demogrāfiskās prognozes (*EUROPOP2008*) tika veidotas, ņemot vērā 2007. gada faktiskos datus. Atbilstoši faktiskajiem *Eurostat* datiem 2010. gada 1. janvārī Latvijas iedzīvotāju kopējais skaits bija 2,25 miljoni, kas ir par 1,4% mazāk nekā 2007. gada 1. janvārī, un tas arī iepriekš bija prognozēts. Jāatzīmē, ka iedzīvotāju skaits pēdējo desmit gadu laikā ir nepārtraukti samazinājies.

⁶ EC 2009 Ageing Report: Economic and budgetary projections for the EU-27 Member States (2008-2060)

8.1. att. Latvijas iedzīvotāju vecuma struktūra 2010. – 2060. gadā (Datu avots: *Eurostat*)

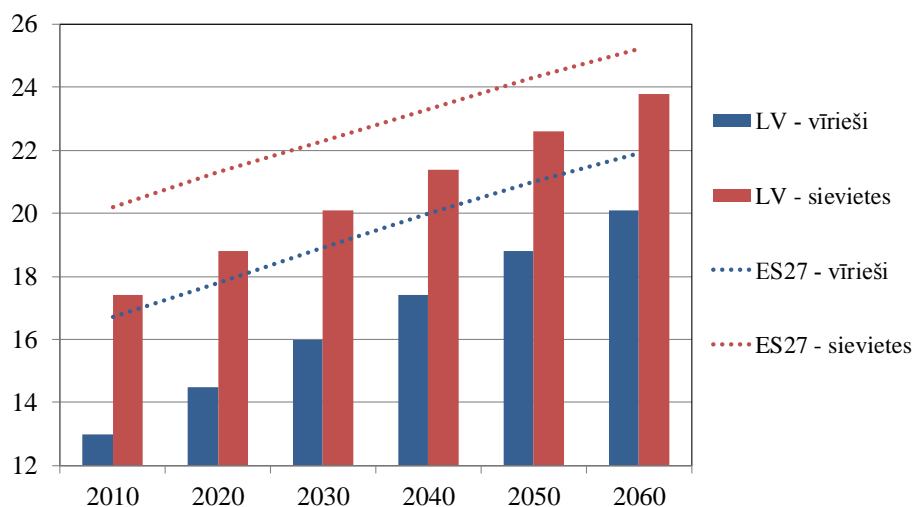
Iedzīvotāju skaita samazināšanos galvenokārt ietekmēja demogrāfiskās izmaiņas un iedzīvotāju emigrācija uz Eiropas Savienības vecajām dalībvalstīm. Saskaņā ar *Eurostat* demogrāfiskajām prognozēm Latvijas iedzīvotāju kopējais skaits turpinās samazināties un 2060. gadā būs par 25,2% mazāks nekā 2010. gadā. Tiek prognozēts, ka darbības vecuma (15-64) iedzīvotāju skaits, salīdzinot ar 2010. gadu, 2060. gadā būs par 42,1% mazāks. Latvijā turpinās samazināties arī bērnu skaits, un 2060. gadā salīdzinājumā ar 2010. gadu tas būs par 33,2% mazāks. Savukārt iedzīvotāju skaits vecumā virs 65 gadiem 2060. gadā salīdzinājumā ar 2010. gadu palielināsies par 48,2%, bet vecumā virs 80 gadiem pat par 127,5%, ko pamatā noteiks paredzamā mūža ilguma kāpums.

8.2. att. Latvijas iedzīvotāju skaits sadalījumā pa vecuma kategorijām 2010.-2060. gadā (Datu avots: *Eurostat*)

Paredzamā mūža ilguma kāpums Latvijā, līdzīgi kā citās Eiropas Savienības jaunajās dalībvalstīs, notiekot konverģencei būs straujāks nekā vidēji Eiropas Savienībā. Ņemot vērā iedzīvotāju vecuma sastāva izmaiņas, tiek prognozēts, ka

demogrāfiskās slodzes⁷ līmenis darbības vecuma iedzīvotājiem ilgtermiņā pieaugs gandrīz divas reizes.

8.3. att. Paredzamais mūža ilgums 65 gadu vecumā, gados (Datu avots: Eurostat)

Veidojot budžeta ilgtermiņa prognozes, tiek ņemti vērā arī makroekonomiskie pieņēmumi, tai skaitā pieņēmumi par nodarbinātības izmaiņām. Valsts finanšu ilgtspējas aprēķini atbilstoši Eiropas Komisijas 2009. gada Novencošanās ziņojumam balstās uz pieņēmumiem, kas tika izstrādāti 2008. gada sākumā un neparedzēja dziļu ekonomisko krīzi Latvijā. Tādēļ šie makroekonomiskie pieņēmumi ir jāvērtē piesardzīgi.

Būtiska nozīme ilgtspējas nodrošināšanā ir ekonomiskajai izaugsmei. Tiek prognozēts, ka demogrāfisko izmaiņu ietekmē būs vērojamas izmaiņas nodarbinātības attīstībā. Paredzams, ka ilgtermiņā pieaugs gan līdzdalības līmenis⁸, gan samazināsies bezdarbs. Tas daļēji ļaus kompensēt darbības vecuma iedzīvotāju skaita samazināšanās ietekmi uz nodarbinātību. Tiek prognozēts, ka produktivitāte ilgtermiņā būs noteicošais ekonomiskās izaugsmes faktors un tas būs konverģences pamats ilgtermiņā. Latvijai, ņemot vērā tās relatīvi zemo pozīciju salīdzinājumā ar citām valstīm, ir ievērojami augstāks produktivitātes pieauguma potenciāls nekā vidēji Eiropas Savienībā. Produktivitātes kāpumu var sekmēt strukturālās reformas, tehnoloģiskais progress, izglītība un profesionālā sagatavošana, resursu izvietojuma efektivitāte un kapitāla krājumi.

Vērtējot valsts finanšu ilgtspēju, tiek vērtēti vispārējās valdības budžeta izdevumi, kas ir saistīti ar sabiedrības novecošanos, t.i., izdevumi pensijām, veselības aprūpei, ilglaicīgai aprūpei, izglītībai un bezdarbnieku pabalstiem, un tiek veidotas šo budžeta izdevumu ilgtermiņa prognozes.

Saskaņā ar Eiropas Komisijas 2009. gada Novencošanās ziņojumu tika prognozēts, ka kopumā vispārējās valdības izdevumi saistībā ar sabiedrības novecošanos 2060. gadā salīdzinājumā ar 2007. gadu pieaugtu par 0,4% no IKP. Kopējo izdevumu pieaugumu 2060. gadā salīdzinājumā ar 2007. gadu galvenokārt ietekmēs izdevumu pieaugums veselības aprūpei (par 0,6% no IKP) un ilglaicīgai aprūpei (par 0,5% no IKP). Tas ir skaidrojams ar to, ka veselības un ilglaicīgās

⁷ Bērnu un pensijas vecuma iedzīvotāju attiecība pret darbības vecuma (15-64) iedzīvotājiem

⁸ Nodarbināto skaita attiecība pret kopējo iedzīvotāju skaitu konkrētā vecuma kohortā

aprūpes pakalpojumi pamatā ir attiecināmi uz vecāka gadagājuma cilvēkiem, kuru īpatsvars ilgtermiņā palielināsies. Gan veselības, gan ilglaicīgās aprūpes izdevumus līdz ar demogrāfiskajām izmaiņām būtiski var ietekmēt tehnoloģiskais progress un tautsaimniecības attīstības stāvoklis. Līdz ar to ir svarīgas reformas, kas ir vērstas uz veselības aprūpes sistēmas, tai skaitā finansēšanas mehānisma optimizāciju. Jāmin, ka ilglaicīgās aprūpes izdevumu īpatsvars kopējos ar novecošanos saistītajos izdevumos ir neliels.

Savukārt, tika prognozēts, ka izdevumi pensijām un izglītībai ilgtermiņā samazināsies. Izdevumi pensijām 2007. gadā veidoja lielāko daļu (40,9%) no kopējiem vispārējās valdības izdevumiem saistībā ar sabiedrības novecošanos. Tomēr, ņemot vērā budžeta struktūras izmaiņas veiktās konsolidācijas ietekmē 2008.-2010. gadā, ir iespējamas izdevumu pensijām īpatsvara izmaiņas. Tika prognozēts, ka kopumā 2060. gadā salīdzinājumā ar 2007. gadu izdevumi pensijām samazinātos par 0,3% no IKP. Lai gan, ņemot vērā demogrāfisko situāciju, būs vērojams šo izdevumu pieaugums laika periodā līdz 2040. gadam.

Ekonomiskā un finanšu krīze, kuras rezultātā samazinājās iedzīvotāju ienākumi, būtiski ietekmēja valsts sociālās apdrošināšanas budžeta ieņēmumus. Lai īstermiņā stabilizētu valsts sociālās apdrošināšanas budžetu, tika ieviestas vairākas izmaiņas, piemēram, samazinot iemaksu likmi valsts fondēto pensiju shēmā. Arī 2011. gadā iemaksu likme valsts fondēto pensiju shēmā ir noteikta 2% apmērā no iemaksu objekta. Šīs izmaiņas, lai gan atrisina īstermiņa problēmas, var kavēt valsts finanšu ilgtspējas nodrošināšanu, jo valsts fondētās pensijas tika ieviestas ar mērķi ilgtermiņā atslotot valsts budžetu.

Galvenās izmaiņas, kuras valdība šobrīd paredz sociālās apdrošināšanas sistēmā, lai pielāgotos demogrāfiskajām izmaiņām un nodrošinātu tās ilgtspēju, galvenokārt ir saistītas ar budžeta izdevumu pārstrukturēšanu:

- Pensionēšanās vecuma paaugstināšana pakāpeniski, sākot ar 2016. gadu, ik gadu to paaugstinot par pusgadu un 2021. gadā sasniedzot 65 gadus;
- Piemaksas pie vecuma un invaliditātes pensijām piešķiršanas pārtraukšana jaunpiešķirtajām pensijām, sākot ar 2012. gada 1. janvāri;
- Minimālā apdrošināšanas stāža palielināšana līdz 15 gadiem, sākot ar 2016. gadu (vienlaikus ar pensionēšanās vecuma paaugstināšanu), nosakot tiesības uz valsts garantēto (minimālo) pensijas apmēru, ja apdrošināšanas stāžs nav mazāks par 20 gadiem sākot ar 2021. gadu;
- Pensiju indeksācijas iesaldēšana līdz 2013. gada 31. decembrim.

Šo izmaiņu rezultātā tiks uzlabota situācija valsts sociālās apdrošināšanas budžetā, pieaugs personu līdzdalība darba tirgū, kā arī samazināsies sociālās apdrošināšanas sistēmas noslodze.

Attiecībā uz izdevumiem izglītībai tika prognozēts, ka kopumā 2060. gadā salīdzinājumā ar 2007. gadu tie samazinātos par 0,4% no IKP. To galvenokārt ietekmēs bērnu skaita samazināšanās Latvijā ilgtermiņā. Lai arī demogrāfisko izmaiņu ietekmē izglītības sistēma pielāgojas zemākam pieprasījuma līmenim, tomēr svarīga ir izglītības kvalitāte kā viens no produktivitātes faktoriem.

Vērtējot vispārējās valdības budžeta izdevumus, saistītus ar sabiedrības novecošanos, ir jāņem vērā samērā liela pieņēmumu nenoteiktība. Atsevišķu

nelabvēlīgo faktoru ietekmē īpaši veselības un ilglaicīgās aprūpes jomās kopējo izdevumu apjoms varētu pieaugt pat par 4-5% no IKP.

Saskaņā ar Eiropas Komisijas 2009. gada Ilgtspējas ziņojumu⁹ Latvija ir ierindota pie valstīm ar augstu risku attiecībā uz valsts finanšu ilgtspēju. Šis novērtējums pamatā balstās uz sākotnējo budžeta pozīciju, kas ir būtiski pasliktinājusies ekonomiskās krīzes ietekmē. Tomēr šis novērtējums ir uzlabojams, ņemot vērā Konverģences programmā atspoguļotos fiskālās politikas mērķus.

⁹ *EC 2009 Sustainability Report*

9. Valsts finanšu institucionālās iezīmes

9.1. Valsts budžeta noteikumu ieviešana

Latvijā valsts budžeta un pašvaldību budžetu izstrādāšanas, apstiprināšanas un izpildes kārtību un atbildību budžeta procesā nosaka Likums par budžetu un finanšu vadību.

Šis likums paredz, ka valsts budžeta likums ietver valsts budžeta finansiālo bilanci un valsts parāda maksimāli pieļaujamo apjomu saimnieciskā gada beigās, kā arī valsts vārdā izsniegto galvojumu saistību izpildei paredzamo apjomu valsts parādā un no jauna saimnieciskajā gadā izsniedzamo galvojumu apjomus.

Saskaņā ar Likuma par budžetu un finanšu vadību 24. pantu valsts budžeta izpildītāji var izdarīt valsts budžeta izdevumus vai uzņemties īstermiņa saistības tikai to finansēšanas plānos noteikto asignējumu ietvaros, kurus izsniedz Valsts kase. Savukārt Valsts kase piešķir asignējumus izdevumiem saskaņā ar gadskārtējā valsts budžeta likumā noteikto apropriāciju un nodrošina to izpildi Ministru kabinetā noteiktajā kārtībā. Budžeta iestādes var uzņemties valsts budžeta ilgtermiņa saistības, nepārsniedzot saimnieciskā gada valsts budžeta likumā noteiktos valsts budžeta ilgtermiņa saistību maksimāli pieļaujamus apjomus.

Lai saglabātu vispārējo ekonomisko līdzsvaru un nodrošinātu vienotu valsts finansiālo politiku, gadskārtējā valsts budžeta likumā atsevišķi tiek noteikti pašvaldību aizņēmumu un galvojumu kopējā palielinājuma apjomi. No summas, kas pašvaldībai pienākas no iedzīvotāju ienākuma nodokļa, vai no pašvaldību finanšu izlīdzināšanas fonda dotācijas Valsts kasei ir tiesības ieturēt summas šādos gadījumos un šādā apmērā:

- 1) ja pašvaldība nenodrošina valsts aizdevumu līgumos noteikto saistību savlaicīgu izpildi, — savlaicīgi nesamaksātās summas apmērā;
- 2) ja pašvaldība nenodrošina valsts aizdevuma izmantošanu atbilstoši aizdevuma līgumā noteiktajam mērķim, — pēc finanšu ministra rīkojuma neatbilstoši līgumā noteiktajam mērķim izmantotās aizdevuma summas apmērā.

Lai nodrošinātu pēctecību, stiprinātu daudzgadu budžeta plānošanu, turpinātu fiskālo konsolidāciju un izpildītu Māstrihtas konverģences kritērijus, ar likumu Grozījumi likumā „Par valsts budžetu 2011.gadam” valsts budžeta 2011.gadam likumā tika iestrādāts noteikums, kas paredz, ka, sagatavojot 2012., 2013. un 2014.gada valsts budžetu likumprojektus (budžeta likumprojektu paketes), Ministru kabinets paredz tajos turpmāku vispārējās valdības budžeta deficīta samazināšanu un fiskālās konsolidācijas pasākumus, lai vispārējās valdības budžeta deficīts atbilstoši Eiropas Kontu sistēmas metodoloģijai 2012.gadā būtu mazāks par 3,0% no IKP, 2013.gadā nepārsniegtu 1,9% no IKP un 2014.gadā nepārsniegtu 1,1% no IKP.

Latvijā uz šo brīdi nav noteikti ciņi skaitliskie fiskālie nosacījumi likuma līmenī. Tomēr, lai novērstu makroekonomisko procesu izraisīto paaugstināto fiskālo, ekonomisko un sociālo risku un nodrošinātu starptautiskajās saistībās noteikto fiskālo kritēriju izpildi, gadījumos, kad nepieciešams pieņemt nekavējošus lēmumus, Likuma par budžetu un finanšu vadību 25.pantā Finanšu ministram ir piešķirtas tiesības dot

rīkojumu Valsts kasei noteiktam periodam (ne ilgāk par 3 mēnešiem) aizkavēt vai samazināt asignējumus, ja šāda darbība nav pretrunā ar Satversmi, likumiem un Ministru kabineta noteikumiem un pastāv vismaz viens no nosacījumiem:

- ja triju mēnešu periodā valsts budžeta nodokļu un nenodokļu faktiskie ieņēmumi attiecībā pret attiecīgajā periodā paredzētajiem ieņēmumiem samazinās vairāk nekā par 0,5% no gadskārtējā valsts budžeta likumā noteiktās iekšzemes kopprodukta prognozes;
- faktiskais uzkrātais valsts budžeta finansiālais deficīts triju mēnešu periodā pārsniedz attiecīgajam periodam paredzēto valsts budžeta finansiālo deficītu vairāk nekā par 0,5% no gadskārtējā valsts budžeta likumā noteiktās iekšzemes kopprodukta prognozes;
- Valsts kases budžeta kontos nav pietiekama līdzekļu apjoma, lai segtu nākamajam mēnesim plānotās maksājumu saistības.

9.2. Budžeta procedūras, t.sk. valsts finanšu statistikas pārvalde

9.2.1. Budžeta procedūras

Latvijas Republikas Satversme nosaka, ka Saeima ik gadu pirms saimnieciskā gada sākšanās lemj par valsts ieņēmumu un izdevumu budžetu, kura projektu tai iesniedz Ministru kabinets. Saskaņā ar Likumu par budžetu un finanšu vadību Ministru kabinets nosaka gadskārtējā valsts budžeta likumprojekta izstrādes un iesniegšanas grafiku, lai līdz attiecīgā gada 1. oktobrim iesniegtu Saeimai pieņemšanai gadskārtējo valsts budžeta likuma projektu (budžeta likumu projektu paketi) nākamajam saimnieciskajam gadam, priekšlikumus par grozījumiem likumos, lai tie atbilstu budžeta pieprasījumiem, un valsts budžeta likuma projekta (budžeta likumu projektu paketes) paskaidrojumus, kā arī vidējā termiņa makroekonomiskās attīstības un fiskālās politikas ietvaru.

Gadskārtējā valsts budžeta likumprojekta sagatavošanas procesā tiek kompleksi vērtēti un pēc tam atspoguļoti valsts budžeta likumā šādi rādītāji:

- valsts budžeta ieņēmumi sadalījumā pa ieņēmumu veidiem;
- valsts budžeta izdevumi sadalījumā pa programmām (apakšprogrammām) un izdevumu veidiem atbilstoši ekonomiskajai būtībai;
- valsts budžeta finansiālā bilance;
- maksimālais valsts parāds gada beigās;
- valsts vārdā izsniedzamo galvojumu apmērs;
- valsts budžeta aizdevumu kopējais palielinājums;
- valsts budžeta mērķdotāciju apmērs pašvaldībām, kā arī valsts budžeta dotācijas apmērs pašvaldību finanšu izlīdzināšanas fondam;
- pašvaldību aizņēmumu kopējais palielinājums un pašvaldību sniegto galvojumu kopējais palielinājums;
- citi nosacījumi, piemēram, valsts fondēto pensiju shēmas iemaksu likme un iemaksu summa.

Šobrīd Latvijas valsts budžeta plānošanas process paredz apstiprināt valsts budžeta likumu vienam gadam un maksimāli pieļaujamo izdevumu kopapjomu turpmākajiem diviem gadiem. Gadskārtējā valsts budžeta likumprojekta

sagatavošanas procesā tiek izstrādāts Vidēja termiņa makroekonomiskās attīstības un fiskālās politikas ietvars, kur tiek ietvertas aktuālākās prognozes par ekonomikas attīstību, fiskālās politikas mērķiem, kā arī par plānojamo valsts budžeta ieņēmumu apjomu un maksimāli pieļaujamo valsts budžeta izdevumu kopapjomu vidējam termiņam.

Valsts budžeta izdevumu plānošanā sākotnēji tiek aprēķināti un saskaņoti budžeta bāzes izdevumi. Tādējādi tiek noteikts nepieciešamais izdevumu apjoms, lai nodrošinātu valsts funkciju izpildi nemainīgā līmenī salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu. Papildus tam ministrijas un citas centrālās valsts iestādes var iesniegt priekšlikumus par budžeta bāzes izdevumu samazināšanas iespējām, kas izriet no reorganizācijām vai funkciju pārskatīšanas.

Ministru kabinetam ir tiesības noteikt valsts un pašvaldību budžeta plānošanas un izpildes papildu nosacījumus, lai nodrošinātu makroekonomisko procesu izraisīto paaugstināto fiskālo, ekonomisko un sociālo risku ietekmes mazināšanas un novēršanas pasākumus un nodrošinātu starptautiskajās saistībās noteikto fiskālo kritēriju izpildi.

Pēdējos gados ekonomiskās lejupslīdes dēļ bija nepieciešams veikt fiskālo konsolidāciju, kas vēl būs aktuāla arī turpmākajā periodā. Fiskālās konsolidācijas priekšlikumu izstrādāšanai sākot ar 2010. gada valsts budžeta likumprojekta sagatavošanu tiek izmantota jauna pieeja – izdevumu vērtēšana ministriju realizēto funkciju griezumā, analizējot un vērtējot pēc nozīmības ministriju veiktās funkcijas, lai noteiktu tās budžeta programmas (apakšprogrammas), kurās izdevumu apjoms samazināms. Lai izvērtētu no valsts budžeta finansētās funkcijas un sagatavotu priekšlikumus funkciju optimizācijai darbā pēc līdzšinējās prakses tiek iesaistīti arī sociālie partneri. Lēmumi par ministriju veicamajiem fiskālās konsolidācijas pasākumiem tiek pieņemti Ministru kabineta līmenī. Pēc vienošanās sasniegšanas par veicamajiem konkrētiem fiskālās konsolidācijas pasākumiem tiek noteikts maksimāli pieļaujama valsts budžeta kopējo izdevumu apjoms katrai ministrijai un citām centrālajām valsts iestādēm.

Ministrijas un citas centrālās valsts iestādes izstrādā un iesniedz Finanšu ministrijai budžeta pieprasījumus atbilstoši maksimāli pieļaujamajam valsts budžeta izdevumu apjomam. Budžeta pieprasījumus ministrijas gatavo noteiktām pamatbudžeta, speciālā budžeta programmām (apakšprogrammām) sadalījumā pa izdevumu ekonomiskās klasifikācijas kodiem. Ministrijas nodrošina budžeta kopsavilkuma sadalījumu resursiem un to izlietojumam, kā arī finansēšanai šādās sadaļās:

- 1) Valsts pamatfunkciju īstenošana (izņemot Eiropas Savienības politiku instrumentu un pārējās ārvalstu finanšu palīdzības līdzfinansētos un finansētos projektus un pasākumus);
- 2) Eiropas Savienības politiku instrumentu un pārējās ārvalstu finanšu palīdzības līdzfinansēto un finansēto projektu un pasākumu īstenošana.

Budžeta dalījums divās iepriekšminētajās sadaļās nodrošina sabiedrībai uzskatāmu priekšstatu par to, kādi resursi ir iesaistīti valsts pamatfunkciju īstenošanā, un kādi – Eiropas Savienības un citu ārvalstu politiku instrumentu pasākumu ieviešanā.

Budžeta likuma paskaidrojumos tiek ietverta informācija par makroekonomiskās stratēģijas aprakstu un fiskālo apskatu, ieņēmumu analīzi un izdevumu plānošanas būtiskākajiem elementiem, plānotām investīcijām un

finansiālajām saistībām, kā arī par budžeta likumprojektu paketes ietvaros veiktajiem grozījumiem normatīvajos aktos. Katrai valsts budžeta likumprojektā ietvertajai pamatbudžeta vai speciālā budžeta programmai (apakšprogrammai) budžeta paskaidrojumi tiek sagatavoti atsevišķā sadaļā, kur jāietver informācija par programmas (apakšprogrammas) mērķiem, plānotiem rezultātiem un rezultātiem rādītājiem, institūcijām, kas nodrošinās programmas (apakšprogrammas) izpildi, līdzekļu saņēmējiem (sabiedrības mērķa grupas, kuru intereses tiek aptvertas, vai institūcijas), kā arī plānotās galvenās aktivitātes, lielākie projekti, pasākumi vai sniegtie pakalpojumi atbilstoši normatīvajiem aktiem, kas tiks īstenoti nākamajā gadā, kā arī izpildi par iepriekšējo gadu. Tāpat programmu (apakšprogrammu) paskaidrojumos ir pieejama arī informācija par vidējo amata vietu skaitu un attiecīgi vidējo atlīdzību.

Valsts budžeta projekta izstrādes gaitā notiek Latvijas Pašvaldību savienības (turpmāk – LPS) un Finanšu ministrijas sarunas, kuru rezultātā tiek sagatavots Ministru kabineta un LPS domstarpību un vienošanās protokola projekts (turpmāk – protokola projekts). Protokola projektā tiek iekļauti jautājumi par finanšu resursiem pašvaldību pamatbudžetam un speciālajam budžetam, pašvaldību finanšu izlīdzināšanu, aizņēmumiem, galvojumiem un ilgtermiņa saistībām, sociālās drošības stratēģijas pasākumiem, ES Struktūrfondu apguvi un normatīvo aktu prasību izpildei nepieciešamo finansējumu. Protokola projekts tiek iesniegts izskatīšanai paplašinātajā Ministru kabineta komitejas sēdē. Ministru kabineta un LPS domstarpību un vienošanās protokols ir obligāti jāpievieno nākamā gada budžeta projektam, valdībai iesniedzot to Saeimā.

Likumu par valsts budžetu apstiprina Saeima.

Ja, sākoties saimnieciskajam gadam, nav stājies spēkā gadskārtējais valsts budžeta likums, finanšu ministrs apstiprina valsts darbībai nepieciešamos valsts budžeta izdevumus, aizdevumus un aizņēmumu limitus ar noteikumu, ka izdevumi mēnesī nepārsniedz divpadsmito daļu no iepriekšējā gada apropriācijas.

9.2.2. Valsts finanšu statistikas pārvaldība

Centrālā statistikas pārvalde (CSP) apkopo valsts finanšu statistiku, kas aprēķināta atbilstoši Eiropas kontu sistēmas EKS'95 metodoloģijas prasībām.

Vispārējās valdības sektora (S.13) ietvars Latvijā atbilstoši EKS'95 metodoloģijai sastāv no trim apakšsektoriem: centrālās valdības apakšsektora (S.1311), pašvaldību apakšsektora (S.1313) un sociālās apdrošināšanas apakšsektora (S.1314).

Vispārējās valdības sektorā uz 2010. gada 31. decembri bija 1264 neatkarīga budžeta iestādes, no tām centrālās valdības apakšsektorā - 321 iestāde, pašvaldību apakšsektorā – 942 iestādes un sociālās apdrošināšanas fonda apakšsektorā – viena iestāde, bez tam - 140 valsts un pašvaldību kontrolēti un finansēti komersanti, no tiem valsts kontrolēti – 39 komersanti, pašvaldību kontrolēti – 91 komersants.

Uz vispārējās valdības sektoru attiecināmo komersantu sarakstu sastāda CSP, pārbaudot komersanta atbilstību sekojošiem kritērijiem:

- vai tam ir institucionālas vienības pazīmes;
- vai tas ir piederīgs publiskajam sektoram (valsts un pašvaldību līdzdalība komersanta pamatkapitālā pārsniedz 50 %);

- vai tas ir uzskatāms par ārpustirgus publiskā sektora institucionālo vienību.

Ja vienības galvenā funkcija ir līdzdalība nacionālā ienākuma un bagātības pārdalē un tai ir piešķirts Vispārējās ekonomiskās darbības klasifikācijas NACE 1.1 red. kods, kas sākas ar "75" (klasifikācijas nodaļa "Valsts pārvalde un aizsardzība; obligātā sociālā apdrošināšana"), vienība tiek attiecināta uz vispārējās valdības sektoru. Piederību vispārējās valdības sektoram nosaka, analizējot vienības gada pārskatā sniegtos datus par finansiālo darbību. Analīzē tiek lietoti pēdējo piecu gadu pārskatu dati. Ja stabili (pēdējos trijos gados) izpildās nosacījums, ka vienības neto apgrozījums mīnus saņemtie valsts vai pašvaldības budžeta asignējumi ir mazāk kā 50% no vienības darbības izmaksām, vienība tiek attiecināta uz vispārējās valdības sektoru. Bez tam, ja vienības galvenais ienākuma avots ir citu valdības vienību maksa par pakalpojumiem, tā tiek attiecināta uz vispārējās valdības sektoru.

CSP katru ceturksni gatavo detalizētu informāciju par vispārējās valdības sektora ieņēmumiem, izdevumiem, kā arī finanšu kontiem un valsts parādu, kuru sniedz Eiropas Savienības Statistikas birojam *Eurostat* trīs mēnešus pēc pārskata perioda beigām.

Bez tam noteiktajos termiņos (divas reizes gadā – līdz 1. aprīlim (operatīvie dati) un līdz 1. oktobrim – (gala dati) tiek gatavota valsts budžeta deficīta un parāda notifikācija, kura tiek regulāri sūtīta ES institūcijām pēc visām ES dalībvalstīm noteiktas vienotas formas. Par notifikācijas sagatavošanu atbildīgā iestāde ir CSP, kura notifikācijas sagatavošanas laikā vada regulāras starpinstitūciju darba grupas sanāksmes. Notifikācijas sagatavošanā ir iesaistīti speciālisti no Finanšu ministrijas, Valsts Kases un Ekonomikas ministrijas, kā arī no Latvijas Bankas. Vajadzības gadījumā papildus tiek piesaistīti speciālisti no citām institūcijām (Aizsardzības ministrijas, Labklājības ministrijas, Rīgas Domes u.c).

Ar valsts budžeta deficīta un parāda notifikāciju Eiropas Savienības dalībvalstis informē Eiropas Komisiju par savas valsts rīcībā esošiem budžeta līdzekļiem un to izlietojumu.

Notifikāciju rezultāti tiek izmantoti valstu izvērtēšanai par to, kā tiek nodrošināta ekonomisko rādītāju atbilstība Māstrihtas līgumā noteiktajiem kritērijiem, t.i., plānotā un faktiskā vispārējās valdības sektora budžeta deficīta attiecība pret iekšzemes kopproduktu tirgus cenās nedrīkst pārsniegt 3 % un valdības parāda attiecība pret iekšzemes kopproduktu tirgus cenās nedrīkst būt lielāka par 60 %, kas aprēķināti atbilstoši EKS'95 metodoloģijas prasībām.

Visai iepriekš minētajai informācijai galvenie datu avoti ir Finanšu ministrijas „Gada pārskats par valsts budžeta izpildi un par pašvaldību budžetiem n-1 gadā” (operatīvajiem datiem – Valsts kases „Oficiālais mēneša pārskats par budžeta izpildi n-1 gada janvārī – decembrī”), Valsts un pašvaldību budžeta iestāžu grāmatvedības bilanču kopsavilkumi uz n-1 gada beigām (operatīvajiem datiem – Kopsavilkums par finanšu aktīviem un pasīviem n-1 gadā), kā arī informācija no CSP statistikas pārskata veidlapas 1- FAP „Finanšu aktīvi un pasīvi n-1 gadā” (operatīvajiem datiem – 2-FAP „Finanšu aktīvi un pasīvi n-1 gadā”).

Lai nodrošinātu jaunās Eiropas kontu sistēmas EKS'2010 metodoloģijas prasības, jau šobrīd CSP notiek darbs pie esošo datu avotu izvērtēšanas, lai identificētu iespējamās problēmas un spētu tās novērst, pilnveidojot datu avotus un to detalizāciju, sadarbojoties ar citām datu sagatavošanā iesaistītajām iestādēm. Informācija pēc jaunās EKS'2010 metodoloģijas jāiesniedz sākot ar 2014. gada septembri, kas prasīs arī citām institūcijām pārskatīt savus ceturkšņa datu iesniegšanas

termiņus, lai varētu nodrošināt pašlaik izskatīšanā esošās regulas projektā paredzētos datu iesniegšanas termiņus - 80 diena pēc pārskata ceturkšņa beigām.

9.3. Citas institucionālās attīstības attiecībā uz valsts finansēm

Finanšu ministrija izstrādāja un 2010. gada oktobrī iesniedza Ministru kabinetā Fiskālās disciplīnas likumprojektu. Pieņemot Fiskālās disciplīnas likumu, tiks nodrošināta atbilstība ES tiesību aktu projektiem, kas izstrādāti, lai stiprinātu Stabilitātes un izaugsmes pakta (ekonomiskās pārvaldības un uzraudzības stiprināšanas ietvaros). Līdz ar to Latvija būs sagatavota pārņemt plānotās direktīvas normas par nacionālajiem fiskālajiem ietvariem savā likumdošanā. Lai pabeigtu darbu pie Fiskālās disciplīnas likumprojekta notiks sadarbība arī ar Eiropas Komisijas un Starptautiskā Valūtas fonda pārstāvjiem.

Fiskālās disciplīnas likumprojektā ir noteikti saistoši fiskālie nosacījumi gan gadskārtējam valsts budžetam, gan vidēja termiņa budžetam, ir nostiprināti fiskālās politikas veidošanas pamatprincipi (pretcikliska fiskālā politika, ilgtspējīgs valsts parāda līmenis), instrumenti (vidēja termiņa budžeta ietvara likums) un fiskālie nosacījumi (bilances un parāda).

Fiskālās disciplīnas likumprojekta mērķis ir nodrošināt šīs sistēmiski jaunās pieejas fiskālās politikas veidošanā un disciplīnas ievērošanā ilglaicīgu pastāvēšanu, tai netiekot regulāri mainītai vai pat atceltai. Finanšu ministrija ir sagatavojusi arī grozījumus Latvijas Republikas Satversmē, jo konsultācijās ar konstitucionālo tiesību ekspertiem tika secināts, ka efektīvai likuma darbībai ir nepieciešams konstitucionālajā līmenī nostiprināt ar fiskālās disciplīnas īstenošanu saistītus pamatprincipus. Šāda pieeja ļauj fiskālās disciplīnas pamatprincipus un svarīgākās normas nostiprināt konstitūcijā kā hierarhiski augstākajā tiesību aktā valstī, lai tās nebūtu iespējams mainīt vai atcelt parlamentā pieņemot citus tiesību aktus, piemēram, gadskārtējo valsts budžeta likumu. Jāņem vērā, ka Latvijas Republikas tiesību sistēma paredz, ka visiem Saeimā pieņemtiem likumiem ir vienāds spēks, savukārt, situācijās, kad divos likumos iekļautu normu vidū veidojas kolīzija, tad spēkā ir tā likuma norma, kas pieņemta beidzamā, vai arī spēkā ir speciālā likuma norma, salīdzinājumā ar vispārējā likuma normu. Attiecīgi, vienīgi nostiprinot atsevišķas fiskālās disciplīnas normas konstitucionālā līmenī var nodrošināt to neapdraudētu spēkā esamību ilgākā laika periodā. Jāņem vērā arī tas, ka Satversmes grozījumu veikšanai ir nepieciešams būtisks Parlamentā pārstāvēto deputātu balsu vairākums, tādēļ izmaiņu panākšana valsts pamatlikumā prasa plašu politisku konsensus.

Lai gūtu nozīmīgu politisko atbalstu Saeimā konstitucionālām izmaiņām, kā arī lai pilnveidotu jau izstrādātos grozījumu Latvijas Republikas Satversmē projektā, 2011. gada martā Ministru kabinets nolēma izveidot darba grupu Saeimas deputātes, Finanšu ministrijas parlamentārās sekretāres vadībā. Darba grupā līdzdarboties ir aicināti visu Saeimas frakciju pārstāvji.

Sagatavotais Fiskālās disciplīnas likumprojekts paredz Vidēja termiņa budžeta ietvara likumu (Ietvara likums) sagatavošanu 3 gadu termiņam. Tas kalpos kā instruments ilgtspējīgas fiskālās politikas plānošanai un realizēšanai dzīvē (skatīt 7.4. punktu).

Finanšu ministrija plāno, ka Fiskālās disciplīnas likumprojekts līdz ar iespējamiem Satversmes grozījumiem varētu tikt iesniegts Saeimā līdz š.g. novembra beigām.

9.4. Vidējā termiņa budžeta plānošana

Sākot jau ar 2007. gadu, tiek gatavots Vidēja termiņa makroekonomiskās attīstības un fiskālās politikas ietvars (turpmāk - Ietvars) nākamajiem trijiem saimnieciskajiem gadiem, kurā tiek norādīta vidēja termiņa valsts makroekonomiskās situācijas analīze, valdības fiskālās politikas mērķi vidējam termiņam, valsts budžeta ieņēmumu prognozes un maksimāli pieļaujamo valsts budžeta kopējo izdevumu apjoms katrai ministrijai un citām centrālajām valsts iestādēm vidējam termiņam.

Šobrīd ir spēkā Ietvars 2011. - 2013.gadiem, ko Ministru kabinets apstiprināja 2010. gada 6. decembrī un attiecīgi informēja Saeimu. Ietvars tika aktualizēts š.g. 9. februārī. Ietvaram nav juridiski saistošs raksturs, tas tikai indikatīvi norāda maksimāli pieļaujamo valsts budžeta kopējo izdevumu apjomu vidējam termiņam. Tiek plānots, ka juridisku (likuma) spēku Ietvars iegūs ar Fiskālās disciplīnas likuma stāšanos spēkā un ka jau 2013. gada likums par valsts budžetu tiks pieņemts atbilstoši saistošam juridiskam Ietvaram.

Ietvara likumā tiks noteikti šādi skaitliskie fiskālie rādītāji:

- maksimāli pieļaujамais valsts konsolidētā budžeta izdevumu kopējais apjoms katram vidēja termiņa budžeta ietvara perioda gadam;
- pieļaujамais valsts konsolidētā budžeta finansiālās bilances līmenis izteikts procentos no iekšzemes kopprodukta katram vidēja termiņa budžeta ietvara perioda gadam;
- pieļaujамais konsolidētā kopbudžeta finansiālās bilances līmenis katram vidēja termiņa budžeta ietvara perioda gadam izteikts procentos no iekšzemes kopprodukta gan saskaņā ar likumā par budžetu un finanšu vadību noteikto bilances aprēķināšanas kārtību, gan saskaņā ar Eiropas Savienībā piemēroto vienoto bilances aprēķināšanas metodoloģiju.

Pašreiz tiek plānots, ka Ietvara likumu izstrādās Ministru kabinets un iesniegs Saeimai, ne vēlāk kā līdz kārtējā gada 30. aprīlim, kas sakrītīs ar Konverģences programmas iesniegšanas Eiropas Komisijā brīdi. Savukārt tā apstiprināšana notiktu katra gada otrā ceturkšņa beigās, kas savukārt sakrīt ar ES Semestra ietvaros paredzēto gadskārtējo izvērtēšanas procesu un Padomes rekomendāciju pieņemšanu. No kā var secināt, ka nacionālais un ES lēmumu pieņemšanas cikls attiecībā uz ekonomiskajiem un fiskālajiem jautājumiem pamatā būs saskaņoti.

Gadskārtējā valsts budžeta likumprojekts tiks saskaņots ar Ietvara likumu. Sagatavojot gadskārtējā valsts budžeta likumu, valsts konsolidētā budžeta izdevumu kopējais apjoms tiks noteikts zemāks par vidēja termiņa budžeta ietvara likumā attiecīgajam gadam noteikto maksimāli pieļaujamo valsts konsolidētā budžeta izdevumu kopējo apjomu.

Pielikumi

1a. tabula. Izaugsme un ar to saistītie faktori

	EKS Kods	2010	2010	2011	2012	2013	2014
		milj. latu	Pieaugums %				
1. IKP 2000. gada cenās	B1*g	6805,0	-0,3	3,3	4,0	4,0	4,0
2. IKP faktiskajās cenās	B1*g	12735,9	-2,7	5,3	5,3	6,0	6,1
IKP pēc izlietojuma 2000. gada cenās							
3. Privātais patēriņš	P3	4526,2	-0,1	3,0	4,0	4,0	4,0
4. Sabiedriskais patēriņš	P3	989,4	-11,0	-1,5	-1,0	1,0	2,0
5. Kopējā pamatkapitālā veidošana	P51	1361,0	-19,5	11,0	10,3	8,9	8,1
6. Krājumu pārmaiņas un vērtslietu iegāde	P52+P53		-130,4	-3,5	-3,5	-3,2	-0,1
7. Eksports	P6	3516,8	10,3	5,1	5,0	5,0	5,0
8. Imports	P7	3680,1	8,6	6,1	6,0	6,1	6,1
Ieguldījums IKP izaugsmē							
9. Kopējais iekšzemes pieprasījums		-	-6,7	4,0	4,7	4,8	4,9
10. Krājumu pārmaiņas un vērtslietu iegāde	P52+P53	-	5,8	0,0	0,0	0,0	0,0
11. Preču un pakalpojumu ārējā sektora bilance	B11	-	0,6	-0,6	-0,7	-0,8	-0,9

1b. tabula. Patēriņa cenu izmaiņas

	ESA Kods	2010	2010	2011	2012	2013	2014
		līmenis	Pieaugums %				
1. IKP deflators			-2,3	2,0	1,3	2,0	2,0
2. Privātā patēriņa deflators			-0,3	3,5	2,0	2,0	2,0
3. SPCI izmaiņas (gads pret gadu)			-1,1	3,5	2,0	2,0	2,0
4. Sabiedriskā patēriņa deflators			-4,3	-2,5	0,5	1,2	1,7
5. Investīciju deflators			1,2	3,0	2,0	2,0	2,0
6. Eksporta (preču un pakalpojumu) deflators			7,3	3,0	2,0	2,0	2,0
7. Importa (preču un pakalpojumu) deflators			7,1	4,0	2,0	2,0	2,0

1c. tabula. Darba tirgus attīstība

	EKS Kods	2010	2010	2011	2012	2013	2014
		līmenis	Pieaugums %				
1. Nodarbinātība, cilvēki, tūkst		940,9	-4,6	1,5	1,3	1,4	1,4
2. Nodarbinātība, darba stundas		1160842279	-8,9	4,1	3,3	3,4	3,3
3. Bezdarba līmenis (%)			18,7	16,4	14,5	12,4	10,3
4. Darba ražīgums, uz nodarbināto			4,6	1,7	2,7	2,5	2,6
5. Darba ražīgums, uz darba stundu			9,4	-0,8	0,7	0,6	0,6
6. Atlīdzība nodarbinātajiem, milj. latu, faktiskās cenās	D.1	5465,5	-11,0	3,1	3,3	3,9	3,9
7. Atlīdzība nodarbinātajam, lati		445	-3,5	1,7	2,0	2,3	2,6

1d. tabula. Sektoru bilances

% no IKP	EKS Kods	2010	2011	2012	2013	2014
1. Tekošais un kapitāla kods	B.9	5,5	2,3	1,5	0,8	-0,4
t.sk.:						
- Preču un pakalpojumu bilance		-0,3	-1,3	-1,6	-1,9	-2,3
- Ienākumu un pārvedumu bilance		3,8	1,7	1,1	0,7	0,1
- Kapitāla kods		1,9	1,9	2,0	2,0	1,8
2. Neto aizdevumi/ aizņemšanās privātajā sektorā	B.9	13,2	7,6	4,4	2,7	0,7
3. Neto aizdevumi/ aizņemšanās vispārējās valdības sektorā	EDP B.9	-7,7	-5,3	-2,9	-1,9	-1,1
4. Statistiskā novirze		-0,2	0,0	0,0	0,0	0,0

2. tabula. Vispārējās valdības budžeta attīstība

	EKS kods	2010 milj. latu	2010	2011	2012	2013	2014
		% no IKP					
Neto aizdevumi (EDP B.9) pa apakšsektoriem							
1. Vispārējā valdība	S.13	-983,8	-7,7	-4,5	-2,5	-1,9	-1,1
2. Centrālā valdība	S.1311	-636,1	-5,0	-2,4	-1,5	-0,7	-0,9
3. Pavalsts valdība	S.1312						
4. Vietējā valdība	S.1313	-32,5	-0,3	-0,1	0,0	0,0	0,0
5. Sociālās nodrošināšanas fondi	S.1314	-315,2	-2,5	-2,0	-1,0	-1,1	-0,2
Vispārējā valdība (S.13)							
6. Kopējie ieņēmumi	TR	4484,3	35,2	38,2	36,9	34,5	32,2
7. Kopējie izdevumi	TE	5468,2	42,9	42,8	39,4	36,3	33,3
8. Budžeta bilance	EDP B.9	-983,8	-7,7	-4,5	-2,5	-1,9	-1,1
9. Procentu izdevumi	EDP D.41	183,7	1,4	1,8	2,0	2,1	2,4
10. Primārā bilance		-800,1	-6,3	-2,7	-0,5	0,2	1,3
11. Vienreizējie un citi pagaidu pasākumi		-289,1	-2,3	0	0	0	0
Ieņēmumu sadaļas							
12. Nodokļi kopā (12=12a+12b)		2391,8	18,8	18,9	19,3	18,8	18,2
12a. Ražošanas un importa nodokļi	D.2	1449,7	11,4	12,1	12,6	12,3	11,8
12b. Ienākuma un mantas kārtējie nodokļi	D.5	940,7	7,4	6,8	6,7	6,5	6,4
12c. Kapitāla nodokļi	D.91	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
13. Sociālās iemaksas	D.61	1098,3	8,6	8,9	8,7	8,0	7,5
14. Īpašuma ienākumi	D.4	203,1	1,6	1,3	1,0	0,9	0,8
15. Pārējie ieņēmumi		780,4	6,1	8,2	9,6	9,0	8,5
16. Kopējie ieņēmumi	TR	4484,3	35,1	37,3	38,0	36,3	34,9
Nodokļu slogs (D.2+D.5+D.61+D.91 – D.995)		3517,2	27,6	28,0	27,7	26,5	25,8
Izdevumu sadaļas							
17. Atlīdzība nodarbinātajiem un starppatēriņš	D.1+P.2	2186,5	17,2	14,2	12,9	12,0	10,9
17a. Atlīdzība nodarbinātajiem	D.1	1298,7	10,2	8,5	8,0	7,3	6,9
17b. Starppatēriņš	P.2	887,8	7,0	5,7	5,0	4,7	4,1
18. Sociālie maksājumi (18=18a+18b)		1681,0	13,2	12,4	11,2	10,5	9,8
18a. Sociālie pārvedumi piegādāti caur tirgus ražotājiem	D.6311, D.63121, D.63131	83,6	0,7	0,6	0,6	0,5	0,5
18b. Sociālie pārvedumi, kas nav sociālie pārvedumi natūrā	D.62	1597,4	12,5	11,8	10,6	9,9	9,3
19.=9. Procentu izdevumi	EDP D.41	183,7	1,4	1,8	2,0	2,1	2,4
20. Subsīdijas	D.3	74,6	0,6	0,3	0,3	0,3	0,2

		2010	2010	2011	2012	2013	2014
	EKS kods	milj. latu	% no IKP				
21. Bruto kopējā pamatkapitāla veidošana	P.51	453,8	3,6	4,7	3,1	2,0	1,5
22. Pārējie izdevumi		888,6	7,0	9,3	10,0	9,5	8,4
23.=7. Kopējie izdevumi	TE	5468,2	42,9	42,8	39,4	36,3	33,3
Valdības patēriņš	P.3	2148,5	16,9	14,2	12,9	12,0	10,9

3. tabula. Vispārējās valdības izdevumi funkciju sadalījumā

% no IKP	COFOG kods	2009	2014
1. Vispārējie sabiedriskie pakalpojumi	1	4,5	3,9
2. Aizsardzība	2	1,2	0,7
3. Sabiedriskā kārtība un drošība	3	2,1	1,4
4. Ekonomiskā darbība	4	7,3	5,5
5. Vides aizsardzība	5	0,9	0,7
6. Mājoklis un komunālā saimniecība	6	1,1	0,8
7. Veselība	7	4,7	3,6
8. Atpūta, kultūra un reliģija	8	1,7	1,1
9. Izglītība	9	6,6	5,0
10. Sociālā aizsardzība	10	14,0	10,6
11. Kopējie izdevumi	TE	44,2	33,3

4. tabula. Vispārējās valdības parāda attīstība

% no IKP	ESK kods	2010	2011	2012	2013	2014
1. Bruto parāds		44,7	48,3	48,1	49,9	51,9
2. Bruto parāda izmaiņas		7,0	5,9	2,2	4,6	4,8
Kopējā parāda izmaiņas ietekmējošie faktori						
3. Primārā bilance		-6,2	-2,7	-0,5	0,2	1,3
4. Procentu maksājumi	D.41	1,5	1,8	2,0	2,1	2,4
5. Krājumu izmaiņas, t.sk.		-0,7	1,4	-0,3	2,7	3,7
- Starpības starp plūsmu un uzkrājumiem		-0,6				
- Finanšu aktīvu neto uzkrājums		-0,6				
t.sk. privatizācijas ieņēmumi		0,1				
- Pārvērtēšanas efekti un citi		0,5				
<i>Valsts parāda netiešā procentu likme</i>		4,0	4,2	4,4	4,7	5,1
Citi mainīgie						
6. Likvidi finanšu aktīvi		9,3				
7. Neto finansiālais parāds (7=1-6)		35,4				

5. tabula. Cikliskā attīstība

% no IKP	EKS Kods	2010	2011	2012	2013	2014
1. IKP pieaugums salīdzināmās cenās	B1g	-0,3	3,3	4,0	4,0	4,0
2. Faktiskā budžeta bilance	B9	-7,7	-4,5	-2,5	-1,9	-1,1
3. Procentu izdevumi	D41	1,5	1,8	2,0	2,1	2,4
4. Vienreizēji un citi īslaicīgi pasākumi		-2,3				
5. Potenciālā IKP pieaugums ieguldījums:		-3,6	-1,6	0,5	1,9	2,6
- nodarbinātības		-1,8	-1,2	-0,4	0,0	0,2

- kapitāla		-0,3	-0,1	0,1	0,3	0,5
- kopējās ražošanas faktoru produktivitātes		-1,4	-0,3	0,8	1,6	1,9
6. Starpība starp potenciālo un faktisko IKP procentos no potenciālā IKP		-10,3	-5,1	-1,5	0,5	1,8
7. Budžeta bilances cikliskā komponente		-2,9	-1,4	-0,4	0,1	0,5
8. Cikliski koriģētā bilance (2-7)		-4,9	-3,1	-2,1	-2,0	-1,6
9. Cikliski koriģētā primārā bilance (8+3)		-3,3	-1,3	-0,1	0,1	0,8
10. Strukturālā bilance (8-4)		-2,6	-3,1	-2,1	-2,0	-1,6

6. tabula. Salīdzinājums ar 2009.gada Konverģences programmas prognozēm

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
IKP pieaugums %							
2009.-2012.gads	-4,6	-18	-4	2	3,8	-	-
2011.-2014.gads	-4,2	-18,0	-0,2	3,3	4,0	4,0	4,0
Starpība	0,4	0,0	3,8	1,3	0,2	-	-
Faktiskā budžeta bilance (% no IKP)							
2009.-2012.gads	-4,1	-10	-8,5	-6	-2,9	-	-
2011.-2014.gads	-4,2	-9,7	-7,7	-4,5	-2,5	-1,9	-1,1
Starpība	-0,1	0,3	0,8	1,5	0,4	-	-
Valsts parāds, % no IKP							
2009.-2012.gads	19,5	34,8	55,1	59,1	56,8	-	-
2011-2014	19,7	36,7	44,7	48,3	48,1	49,9	51,9
Starpība	0,2	1,9	-10,4	-10,8	-8,7	-	-

7. tabula. Valsts finanšu ilgtspēja (Eiropas Komisijas 2009. gada Novencošanās ziņojuma dati)

% no IKP	2007	2010	2020	2030	2040	2050	2060
Kopējie izdevumi							
t.sk. ar vecumu saistītie izdevumi	13,2	12,3	12,4	13,5	13,8	13,8	13,6
Pensiju izdevumi	5,4	5,1	5,2	5,9	6,1	5,8	5,1
Sociālās apdrošināšanas pensijas	5,4	5,1	5,2	5,9	6,1	5,8	5,1
Vecuma un priekšlaicīgās pensijas	4,8	4,7	4,8	5,5	5,8	5,5	4,8
Citas pensijas (invaliditātes, apgādnieka zaudējuma)	0,6	0,4	0,3	0,4	0,4	0,3	0,3
Arodpensijas (ja vispārējā valdībā)							
Veselības aprūpe	3,5	3,5	3,7	3,8	3,9	4,0	4,1
Ilglaicīgā aprūpe	0,4	0,4	0,4	0,5	0,6	0,7	0,9
Izglītības izdevumi	3,7	3,1	3,0	3,2	2,9	3,1	3,3
Citi ar vecumu saistītie izdevumi	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Procentu izdevumi							
Kopējie ieņēmumi							
t.sk.: īpašuma ieņēmumi							
t.sk.: pensiju iemaksas	6,8	6,2	6,0	5,8	5,8	5,7	5,8
Pensiju rezerves fondu aktīvi							
t.sk. konsolidētie valsts pensiju fondu aktīvi (ne valdības saistības)							
Pieņēmumi							
Darba produktivitātes pieaugums	6,4	5,1	3,4	2,7	1,7	1,7	1,7
IKP pieaugums, salīdzināmās cenās	8,4	4,9	2,1	1,8	0,7	-0,1	1,1
Līdzdalības līmenis, vīrieši (20-64)	85,6	85,1	84,4	83,5	82,6	80,7	83,6

% no IKP	2007	2010	2020	2030	2040	2050	2060
Līdzdalības līmenis, sievietes (20-64)	74,9	75,3	75,5	75,4	74,4	72,3	75,8
Līdzdalības līmenis, kopā (20-64)	80,0	80,0	79,8	79,4	78,5	76,5	79,7
Bezdarba līmenis	6,5	4,9	4,9	4,8	4,8	4,8	4,7
Iedzīvotāji vecāki par 65 gadiem no kopējā iedzīvotāju skaita	17,1	17,4	18,6	22,2	25,4	29,6	34,4

8. tabula. Ārējās vides pamata pieņēmumi¹⁰

	2010	2011	2012	2013	2014
Īstermiņa procentu likme (LVL) (gada vidējā)	2,0	1,1	2,0	2,2	2,4
Ilgtermiņa procentu likme (LVL) (gada vidējā)	10,3	6,3	6,0	5,2	5,0
USD/EUR kurss (gada vidējais)	1,32	1,39	1,39	1,39	1,39
Nominālais efektīvais maiņas kurss	-6,7	0,3	0,3	0,0	0,0
Pasaules IKP, izņemot ES, pieaugums	5,6	4,6	4,6	4,1	4,0
ES IKP pieaugums	1,9	1,8	1,9	1,8	1,8
Pasaules eksports, izņemot ES	12,6	7,4	7,3	7,0	6,0
Pasaules imports, izņemot ES	13,8	8,2	8,0	7,0	6,0
Naftas cena (Brent, USD par barelu)	80,2	110,7	109,7	110,0	110,0

Finanšu ministrs

A.Vilks

29.04.2011. 11:05

21 543

Sudare

67083900, Inese.Sudare@fm.gov.lv

¹⁰ Tehniski pieņēmumi